

Elmar Römpczyk

GRIBAM ILGTSPĒJĪGU ATTĪSTĪBU

Rīga
Friedrich-Ebert-Stiftung
2007

Redaktore, korektore	Daina Grīnhofa
Tulkoja	Lolita Kļaviņa
Konsultants	Dainis Mjartāns

Izdevējs reklāmas un komunikāciju aģentūra Due

Vāka dizains:	Rihards Delves Svens Neilands
----------------------	----------------------------------

Makets:	Līga Delvera Kārlis Jakadels
----------------	---------------------------------

Projekta vadītāja:	Baiba Vasiļevska
---------------------------	------------------

Grāmata tapusi ar Fridrich-Ebert-Stiftung E. V. fonda finansiālu atbalstu.

Atsevišķām grāmatas nodaļām ievadvārdus rakstījuši Latvijā pazīstami cilvēki, konkrēto tēmu eksperti.

Visus, kas vēlas saņemt grāmatu CD formātā, autors lūdz vērsties Fridrich-Ebert-Stiftung birojā.

Izsakām pateicību Dalum Papir un Map Latvia par projekta drukas darbu nodrošināšanu ar videi draudzīgo 100% otrreizējās pārstrādes papīru Cyclus Offset.

ISBN 978-9984-9948-0-2

© Grāmatas dizains un makets: aģentūra DUE

© Grāmatas vāku foto: Elmar Römpczyk

© Izdevējs un izplatītājs: aģentūra DUE

Saturs

Kāpēc šī grāmata?	7
Grāmatā izmantotie saīsinājumi	8
Kopējais konteksts	
ILGTSPĒJĪGA ATTĪSTĪBA PRET GLOBALIZĀCIJU	9
ILGTSPĒJAS PUZLE	10

1. nodaļa

Māris Kļaviņš	13
ILGTSPĒJĪGAS ATTĪSTĪBAS POLITIKA	17
ILGTSPĒJAS KONTEKSTS	17
ILGTSPĒJAS DIMENSIJAS - ILGTSPĒJAS PUZLES GALVENIE ELEMENTI	18
1.1. Ekonomiskā dimensija	18
1.2. Sociālā dimensija	20
1.3. Vides dimensija	20
1.4. Ekoloģiskā pēda	22
1.5. Globālās pēdas sadalījums	23
1.6. Institucionālā dimensija	24
1.7. Militārā dimensija	24
1.8. Demokrātiskas attiecības starp valsti un sabiedrību	27

2. nodaļa

GLOBĀLISMS UN GLOBALIZĀCIJAS PROCESS	31
KOMPLEMENTĀRIE PROCESI – GLOBALIZĀCIJA UN GLOBĀLISMS	33
GLOBALIZĀCIJA – PAR UN PRET	36
GLOBALIZĀCIJAS NEGATĪVĀ PUŠE	37

3. nodaļa

Jānis Brizga	39
ILGTSPĒJĪGA ATTĪSTĪBA GLOBALIZĀCIJAS APSTĀKĻOS - POLITISKĀS GRIBAS JAUTĀJUMS ...	43
GAISA PIESĀRŅOJUMS	43
SPĒLĒTĀJU, INSTRUMENTU UN PASĀKUMU IETEKME UZ ILGTSPĒJU UN GLOBĀLISMU.....	44

4. nodaļa

ILGTSPĒJĪGĀS ATTĪSTĪBAS GALVENIE GLOBĀLIE SPĒLĒTĀJI – NACIONĀLĀS VALSTIS.....	47
G 8 – GLOBĀLĀ POLITISKĀ VADĪBA.....	47
G8 STRATĒĢISKĀ PIEEJA NABADZĪBAS MAZINĀŠANAI	48
G8 GLOBĀLĀ PARĀDU VADĪBA (GLENĪGLAS SAMMITĀ, 2005. GADĀ)	49
DAŽĀDU PĀREJAS VALSTU ATŠĶIRĪGĀ DEMOKRĀTIJAS IZPRATNE	51
4.1. Brazīlija	51
Pilnvarota pilsoniskā sabiedrība. Portuālegri – pilsoniskās līdzdalības paraugs	51
Orçamento Participativo darbības modelis.....	52
4.2. Kolumbija	55
Demokrātisks intervencionisms.....	55
Kolumbijas Plāns un tā prezentācija.....	55
Kolumbija – simbols ASV imperiālistiskajai politikai	57
Brīfings par ASV - Kolumbijas politiku.....	58
Kolumbijas plāna rezonanse tautā	59
4.3. Baltijas reģions	61
Produktivitāte un izaugsme - Baltijas valstis globālā kontekstā.....	61
Ilgtspēja ar e-pārvaldi pret korupciju	
Igaunijas e-pārvalde – tilts uz pilsonisku sabiedrību	62
Vispārējie principi sadarbībai starp valsti un nevalstisko sektoru.....	62
Igaunijas e-pārvalde.....	64
Narvas inovatīvā e-sabiedrības koncepcija	65
Latvijas e-pārvalde – topošs tilts uz pilsonisku sabiedrību	66

Latvijas korupcija – demokrātiskas attīstības klupšanas akmens	67
Korupcija Igaunijā	71
Phare atbalsts Latvijai	74
Latvijas loma narkotiku kontrabandā	75
Latvijas ilgtspējīgā attīstība tapšanas procesā un stratēģijas mērķi	77
Ilgtspējīgas attīstības rādītāji Latvijā 2003. gadā	78

5. nodaļa

Jānis Matulis	81
ILGTSPĒJĪGĀS ATTĪSTĪBAS GALVENIE GLOBĀLIE SPĒLĒTĀJI – STARPTAUTISKĀS ORGANIZĀCIJAS UN TO SAMMITI	83
STRATĒĢISKI MULTINACIONĀLI PASĀKUMI	83
SAMMITU INFLĀCIJA 90. GADOS UN JAUNAJĀ GADU TŪKSTOTĪ	86
RIO - SAMMITS PAR VIDI UN ATTĪSTĪBU	87
MONTERREJA – GLOBĀLO PARĀDU SAMMITS	90
5.1. Monterrejas sammita NVO rezumējums	91
5.2. Latvijas valdība Monterrejā	92
JOHANESBURGAS SAMMITS PAR ILGTSPĒJĪGU ATTĪSTĪBU	93
GLOBĀLAIS VIDES FONDS	94
NOTEICOŠĀS STARPTAUTISKĀS ORGANIZĀCIJAS. PTO	101
PASAULES BANKA UN SVF GLOBĀLO FINANŠU UN KAPITĀLA NODROŠINĀTĀJAS	103

6. nodaļa

Andris Sprūds	107
ILGTSPĒJĪGĀS ATTĪSTĪBAS GALVENIE GLOBĀLIE SPĒLĒTĀJI – PRIVĀTAIS SEKTORS	109
BIOTEHNOLOĢIJA. STARPTAUTISKĀS BIOTEHNOLOĢIJAS DIMENSIJAS	109
ŪDENS	112
ENERĢIJA	114
STARPTAUTISKĀS ENERGOPOLITIKAS GALVENIE ASPEKTI	117

6 GRIBAM ILGTSPĒJĪGU ATTĪSTĪBU

6.1. Globālo izmešu sadalījums	118
6.2. Baltijas energopolitika ES kontekstā	119
ILGTSPĒJĪGAS ENERGOPOLITIKAS DIMENSIJAS	121

7. nodaļa

Uģis Rotbergs	129
ILGTSPĒJĪGĀS ATTĪSTĪBAS GALVENIE GLOBĀLIE SPĒLĒTĀJI – NEVALSTISKĀS ORGANIZĀCIJAS (NVO)	131
VĀCIJAS LIELĀS NVO, KAS AIZSTĀV ILGTSPĒJĪGAS ATTĪSTĪBAS ALTERNATĪVAS DIMENSIJAS ..	133
NEAPMIERINĀTĪBA AR OFICIĀLO POLITIKU UN TĀS IZPAUSMES	134
NO DAŽĀDĀM POLITISKĀM KULTŪRĀM GŪTĀ PIEREDZE	135
PASAULES SOCIĀLAIS FORUMS (PSF)	137

8. nodaļa

PERSPEKTĪVA – NEPIECIEŠAMĪBA RĪKOTIES GLOBĀLI UN ILGTSPĒJĪGI	139
NVO UN POLITISKĀ UZRAUDZĪBA	140
NVO UN POLITISKĀ KOMUNIKĀCIJA	142
UZ GLOBĀLĀS ATTĪSTĪBAS POLITIKAS ĪSTENOŠANU FOKUSĒTĀS NVO	144
NVO UN ATTĪSTĪBA	146
NVO, DROŠĀ PĀRTIKA, BIODAUDZVEIDĪBA UN ĢMO	148

Kāpēc šī grāmata?

Ilgtspējīgas attīstības plāns ir kas vairāk nekā tikai papīra loksne, kuru valdība iesniedz Starptautiskām organizācijām. Ilgtspējīga attīstība ir modernas demokrātiskas sabiedrības politikas pamatā. Īstenot ilgtspējīgas attīstības politiku, protams, ir nogurdinoši gan valstij, gan tās pilsoņiem un uzņēmējiem. Tomēr ņemot vērā straujo klimata pasliktināšanos, nepārtraukti sarūkošo resursu, īpaši enerģijas un ūdens, daudzumu un vienlaicīgi pieaugošo plaisu starp nelielo bagātnieku un lielo nabadzīgo skaitu, nav citu alternatīvu. To saprot arvien vairāk valstīs, pat tādās, kurās pie varas ir konservatīvas valdības, bez šaubām, arī Eiropas Savienībā.

Šīs diskusijas aizsākumi ir vērojami arī Latvijā. Grāmata vēlas piedāvāt ļoti interesantus un konkrētus piemērus Latvijas valstiskā sektora un pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem ar mērķi atbalstīt Latviju līdz šim uzsāktajā procesā.

Šim nolūkam grāmata īsumā izskaidro starptautisko izpratni par ilgtspēju – jēdzienu, kas pirmo reizi minēts Rio-konferencē 1992. gadā un nu jau guvis panākumus pasaules mērogā, un ekonomiskos jautājumus sasaista ar sociālajām vajadzībām un apkārtējās vides iedarbību.

Tāpat grāmatā atspoguļota dažādu kultūru pieredze. Turklāt tajā atklāts, ka demokrātiskas attiecības starp valsti un pilsonisko sabiedrību ir nepieciešamas, lai stabilizētu ilgtspējīgu attīstību. Jāuzsver, ka šis process ir interesanti īstenots arī tā dēvētajā attīstības zemē Brazīlijā – ne mazāk veiksmīgi kā Rietum- un Austrumeiropā. Grāmata iepazīstina arī ar negatīviem piemēriem, kas kavē demokrātisku attiecību veidošanos starp valsti un pilsonisko sabiedrību, kā arī vispārēju sociāli taisnīgu attīstību, piemēram, “amerikāņu karš” globāli tik nozīmīgā valstī kā Kolumbija.

Latvijas universitātēs lasītās lekcijas un neskaitāmās diskusijas ar Latvijas iestādēm, konsultantiem un nevalstiskajām organizācijām pamudināja autoru apkopot savu plašo internacionālo pieredzi šajā politiskajā laukā, tādējādi dodot savu ieguldījumu Latvijas diskusijā par ilgtspējību.

Šīs grāmatas mērķauditorija ir studenti, vidusskolu, koledžu un ģimnāziju audzēkņi, ministriju un iestāžu darbinieki, kas darbojas ekonomikas, sociālo jautājumu, vides un attīstības jomās, kā arī nevalstisko organizāciju aktivisti, žurnālisti un Latvijas tālākajā attīstībā ieinteresēta plašā publika.

Elmar Römpczyk, 26.05.2007

Grāmatā izmantotie saīsinājumi:

ĀAF	Āfrikas Attīstības fonds
ANKVA	ANO konference par vidi un attīstību
ANO	Apvienoto nāciju organizācija
ANO Habitat	UN Human Settlements Programme (ANO ledzīvotāju apmetņu programma)
BTI	Bertelsmann Transformation Index
DIP	Daudz gadu indikatīvās programmas
EKAK	Eesti Kodanikualgatuse Kontseptsioon (Igaunijas pilsoniskas sabiedrības attīstības koncepcija)
EPDP	Eiropas Pārtikas drošības pārvalde
FARC	Las Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (Kolumbijas bruņotie revolucionārie spēki)
GAFC	Global Alliance of Community Forestry (Globālā kopienu mežsaimniecību aliance)
GVF	Globālais Vides fonds
HIPC	Heavily Indebted Poor Countries (Nabadzīgas valstis ar ļoti augstiem parādiem)
ICLEI	International Council for Local Environmental Initiatives (Starptautiskā pašvaldību vides iniciatīvu padome)
IFC	International Finance Corporation (Starptautiskā finansu korporācija, Pasaules Bankas meitas organizācija)
IGF	Internet Governance Forum (Interneta forums daudzpusīgam politiskajam dialogam)
IKP	lekšzemes kopprodukts
IKT	Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas
KNAB	Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs
NATO	North Atlantic Treaty Organisation (Ziemeļatlantijas līguma organizācija)
NVO	Nevalstiskas organizācijas
OAP	Oficiālā attīstības palīdzība
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija)
Oxfam International	United for a more equitable world (Starptautiska NVO cīņai pret nabadzību)
PB	Pasaules Banka
Phare	Poland, Hungary Aid for the Reconstruction of the Economy (ES palīdzības programma finansiālās un tehniskās sadarbības veicināšanai Centrālās un Austrumeiropas valstīs)
PIŅO	Pasaules intelektuālā īpašuma organizācija
PSIS	Pasaules sammits par informācijas sabiedrību
PTO	Pasaules tirdzniecības organizācija
SAA	Starptautiskā Attīstības asociācija (Pasaules Bankas meitas organizācija)
SAP	Structural Adjustment Programme (Strukturālās noregulēšanas programma)
SEG	Siltumnīcas efekta gāzes
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute (Stokholmas Starptautiskais miera izpētes institūts)
SRAB	Starptautiskā Rekonstrukcijas un attīstības banka (Pasaules Banka)
SVF	Starptautiskais valūtas fonds (IMF)
TAI	Tautas attīstības indekss
TAM	Tūkstošgades attīstības mērķi (Millennium Development Goals)
Tempus	Trans-European mobility scheme for university studies (starptautiskā sadarbība augstākās izglītības jomā, ar mērķi veicināt augstākās izglītības reformu ES kaimiņreģionos, kuri saņem ES tehnisko palīdzību)
TNK	transnacionālas kompānijas
TRIPS	Trade-related aspects of intellectual property rights (Noligumu par intelektuālā īpašuma tiesību komercaspektiem)
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change (Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām)

Kopējais konteksts

ILGTSPĒJĪGA ATTĪSTĪBA PRET GLOBALIZĀCIJU

Ilgmspējīga attīstība nav jauna koncepcija. Tā ir jaunākā izpausme mūžsenai ētikai, kas saistīta ar cilvēka un vides attiecībām un pašreizējās paaudzes atbildību pret nākamajām paaudzēm. Ilgtspēja funkcionē tikai virzienā no apakšas uz augšu. Tai nepieciešama sabiedrība, kuras lielākā daļa identificējas ar līdzdalību ilgtspējīgas attīstības mērķu formulēšanā un sadarbojas gan vietējā, gan reģionālā līmenī.

Lai labāk izprastu, kāpēc globālajos forumos mēs joprojām esam tālu no tādiem risinājumiem, kas virzītu pasauli uz ilgtspējīgu attīstību, apskatīsim, kādi ir lielākie šķēršļi pasaules ilgtspējīgai attīstībai tirgus apstākļos:

- Nacionālo valstu saskaņotības (koherences) zudums globalizācijas ietekmē.
- Ierobežota pilsoniskās sabiedrības līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesos.
- Dažu transnacionālo dalībnieku, globalizācijas virzītāju, milzīgā ietekme.
- Atsevišķu ieinteresēto pušu vērtību augstākstādīšana par atbildību sabiedrības priekšā.
- Militāri industriālā kompleksa dominance.
- Daudzpusējo (multilaterālo) instrumentu nespēja veicināt globālu iekļaušanu.

Jāatzīst, ka zināms progress tika panākts ANO konferencē par vidi un attīstību, kas 1992. gadā notika Riodežaneiro, 2003. gadā – Pasaules sociālajā forumā, bet 2004. gadā Mumbajā, Indijā, savukārt gadu vēlāk – Portuālegri. Tāpat jāņem vērā arī vairāku citu "lielo sammitu" ietekme.

Kāpēc radusies šāda situācija? Kur palikusi gūtā pieredze, kuras uzdevums būtu aicināt turpināt cīņu par globālo ilgtspējīgas attīstības projektu - vienīgo risinājumu klimata krīzes piebremzēšanai un neaprauktām nabadzības mazināšanai Āfrikā un arī citviet pasaulē?

Meklējot atbildes uz šiem jautājumiem, jāpievērš uzmanība četrām galvenajām tēmām:

- Globālās kopdzīves strukturālās nepilnības, kas liedz pieņemt sabiedrības attīstību saskaņā ar globālo vidi.
- Minēto nepilnību vadība atsevišķu ietekmīgu spēlētāju rokās, kuri darbojas globāli, ir ļoti spēcīgi, bet lielā mērā autokrātiski.
- To dalībnieku, kuriem jāsadarbojas attiecīgajos procesos, lai apkarotu vides un cilvēces iznīcināšanu globālā līmenī, redzesloks, stratēģija un koncepcijas.
- Uzkrātā pieredze, kas varētu līdzēt ilgtspējīgākas attīstības meklējumos.

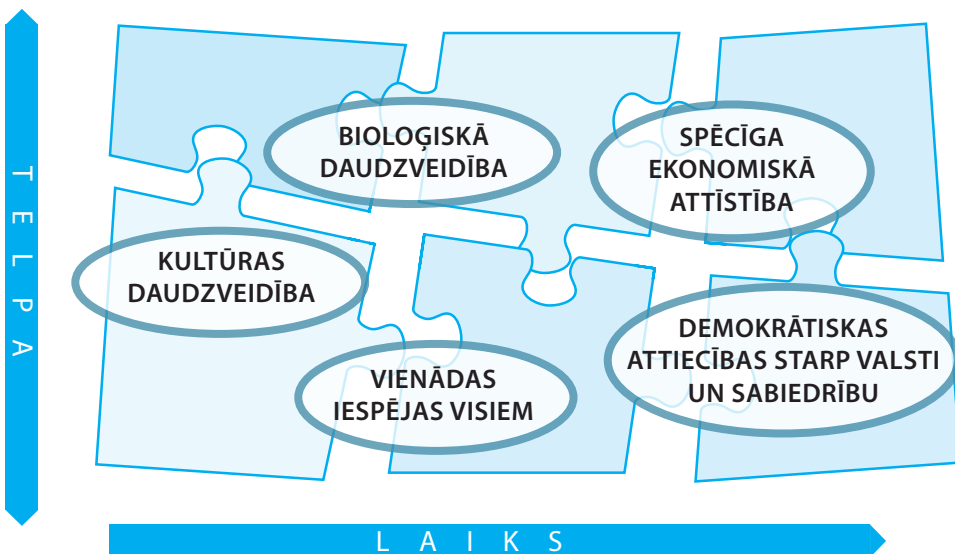
Šis ir vadlīnijas grāmatā ietvertajai ilgtspējīgas attīstības analīzei un priekšlikumiem. Tās izstrādātas, raugoties no globāla skatupunkta, bet virzītas uz konkrētām situācijām atsevišķās Austrumu, Rietumu un Dienvidu valstīs un reģionos, ar mērķi aplūkot alternatīvas attiecībā uz iespējamo rīcību un dalībniekiem.

Rakstot šo grāmatu, autors ir paturējies prātā vācu sociologa Niklasa Lūmana (Niklas Luhmann) 1985. gadā izdotajā grāmatā "Ekoloģija un komunikācija" izklāstīto tēzi, ka ekologi seko galvenokārt vienam un tam pašam principam - kritizē citu rīcību un norāda uz steidzamu nepieciešamību to mainīt. Tā esot vienvirziena komunikācija. Šie ekologi tikai sūta savu vēstījumu – sūta un sūta, bet nekad nepārļiecinās, vai kāds to arī saņem.

Arī šī grāmata sūta vēstījumu, bet vienlaikus tās autors gribētu arī norādīt uz sistēmiskām sakarībām starp minētajām problēmām un iespējamiem rīcības virzieniem (arī sistēmiskiem), kas varētu kļiedēt neilgtspējīgās attīstības pretrunas. Tāpēc vispirms lūkosim izprast, kas tad vispār ir **ilgtspējīga attīstība**.

Diskusija par ilgtspējīgu attīstību pašlaik ir modes lieta un arī cēlonis neskaitāmām un haotiskām politiskām debatēm starptautiskā līmenī. Tā ir kā puzzle ar telpas un laika dimensijām.

Ilgtspējas puzzle

Ilgtspējīgas attīstības koncepcija pirmo reizi izskanēja Stokholmā 1972. gadā no ANO tribīnes konferencē par cilvēka vidi, bet aktuālāka tā kļuva 1980. gadā sakarā ar Brandta komisijas ziņojumu "Ziemeļi – dienvidi: programma izdzīvošanai" (*North-South: A Programme for Survival*) un vēlāk, 1987. gadā, ar Grū Harlema Bruntlandes komisijas ziņojumu "Mūsu kopīgā nākotne" (*Our Common Future*). Nākamā reize, kad ANO plašākā forumā pievērsās ilgtspējīgas attīstības koncepcijai un sistematizēja visu iepriekš paveikto, bija 1992. gada tā sauktajā Zemes sammitā Riodežaneiro. Rio sammits bija ANO pasaules valstu līderu Konference par vidi un attīstību. Ar tajā pieņemto *Rio deklarāciju par vidi un attīstību* un Rīcības plānu 21. gadsimtam (*Agenda 21*). Samits kļuva par etalonu globāla mēroga diskusijai par ilgtspējīgu attīstību.

Jau pieminētā Rīcības plāna 21. gadsimtam 1.3. punktā uzmanība tiek pievērsta

*"aktuālām problēmām ar mērķi sagatavot pasauli nākamā gadsimta uzdevumiem. Tas atspoguļo globālo konsensu un augstākā līmeņa politisko atbalstu sadarbībai attīstības un vides jautājumos. Par veiksmīgu tā ieviešanu ir atbildīgas galvenokārt valdības. Tāpēc ir nepieciešamas nacionālas stratēģijas, plāni, politikas veidošanas un lēmumu pieņemšanas procesi. Starptautiskai sadarbībai ir jābūt vērstai uz nacionālo centienu atbalstīšanu un papildināšanu. Šādā kontekstā Apvienotajām Nācijām ir noteicoša loma. Savs ieguldījums būtu jādod arī citām starptautiskām, reģionālām un subreģionālām organizācijām. Būtu jāveicina arī sabiedrības līdzdalība, nevalstisko organizāciju un citu grupu iesaistīšana visplašākajā veidā."*¹

Iepriekš redzamais attēls uzskatāmi parāda, ka mūsdienīgai politikai jābūt vērstai uz mūsdienu sarežģītās pasaules dažādo elementu saprātīgu vadību. Liberālajiem politiķiem, kuri atbalsta minimālu valsts iejaukšanos un pārlieki lielu uzsvāru liek uz brīvā tirgus principiem, ir tendence apmaldīties globalizācijas daudzajās fasetēs, it sevišķi tad, ja piemirst, ka ilgtspējīga attīstība ir koncepcija, kam jāsavieno ekonomiska izaugsme ar tādu dabas resursu apsaimniekošanu, kas dotu labumu visai sabiedrībai, ne tikai šauram interesēto personu lokam.

ES vides ministri 2006. gada jūnijā vienojās par jēdziena **ilgtspējīga attīstība** skaidrojumu, kas daudz neatšķīrās no pašas puzzles idejas. Ministri ieviesa atjaunoto ES ilgtspējīgas attīstības stratēģiju (turpmāk – ES IAS), kurā par ilgtspējīgu attīstību tiek uzskatīta

"attīstība, kas apmierina šīs paaudzes vajadzības, neapdraudot nākamo paaudžu iespējas apmierināt savējās. Tas ir viens no izvirzītajiem mērķiem Eiropas Savienības līgumā, kas nosaka visu ES politiku un rīcību. Tā ir attīstība, kas nodrošina Zemes spēju uzturēt dzīvību visā savā daudzveidībā. Tā balstās uz demokrātijas, dzimumu līdztiesības, solidaritātes un likuma varas principiem, kā arī uz pamattiesību, t.sk. brīvības un vienādu iespēju, ievērošanu. Tā ir orientēta uz šīs un visu turpmāko paaudžu pastāvīgu dzīves kvalitātes uzlabošanu un labklājības veicināšanu. Tā veicina dinamisku ekonomiku, pilnīgu nodarbinātību, augstu izglītības līmeni, labu medicīnisko aprūpi, sociālu un teritoriālu kohēziju un vides aizsardzību mierīgā un drošā

¹ Rio deklarācija par vidi un attīstību. Rīcības plāns 21. gadsimtam (Agenda 21).

² <http://www.euractive.com/en/en/environment/sustainable-development-eu-strategy/> (turpmāk tekstā ES IAS)

³ The Report of the Brundtland Commission – Our Common Future. Oxford University Press, 1987.

⁴ <http://www.euractive.com/en/environment/sustainable-development-eu-strategy/14.1pp>.

⁵ Skatīt turpat.

⁶ Turpat 20. lpp.

⁷ <http://www.wupperinst.org/Sites/search.html> Dažas institūta jaunākās publikācijas: Claudia von Braunmühl, Uta von Winterfeld. Reclaiming the Political Sphere. Reflections on Sustainability, Globalization and Democracy. Wuppertal Paper, March 2005. Tilman Santarius, Holger Dalkmann, Markus Steigenberger and Karin Vogelpohl. Balancing Trade and Environment. An Ecological Reform of the WTO as a Challenge in Sustainable Global Governance. Wuppertal Paper, February 2004.

pasaulē, respektējot kultūras daudzveidību.”²

Šis aptverošais skaidrojums sader labāk ar iepriekš attēloto ilgtspējas puzzle nekā 1987. gada *Bruntlandes ziņojuma* ierastais teksts³ un ļauj labāk izprast atsevišķās puzzle dimensijas.

Kultūras un bioloģiskā daudzveidība ir neizbēgami saistīta viena ar otru, un ir ilgtspējas puzzle galvenais princips, kā arī 1992. gadā Rio sammitā pieņemtās Konvencijas par bioloģisko daudzveidību galvenais balsts, kas iedvesmoja neskaitāmas starptaustiskās sanāksmes un dažkārt pat rīcību. Tagad ES ministri par to saka:

“Dalībvalstīm būtu jāievieš ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģija gan ES, gan globālajā līmenī (Konvencija par bioloģisko daudzveidību) un sadarbībā ar Eiropas Komisiju jāveic tādi pasākumi, kas identificētu un veiktu primāras darbības un ļautu apturēt bioloģiskās daudzveidības zudumu līdz 2010. gadam un arī pēc tā.”⁴

Vienādas iespējas visiem aplūkotas sadaļā “Nabadzības globālais mērogs un ilgtspējīgas attīstības izaicinājumi” (*Global Poverty and Sustainable Development Challenges*), kam “būtu aktīvi jāveicina ilgtspējīga attīstība visā pasaulē un jānodrošina Eiropas Savienības internās un eksterņās politikas atbilstība globālai ilgtspējīgai attīstībai un tās starptaustiskajām saistībām.”⁵

Operatīvie mērķi un uzdevumi ir formulēti šādi:

“Gūt ievērojamus panākumus, pildot ES saistības attiecībā uz starptautiski pieņemtajiem mērķiem un uzdevumiem, it sevišķi tiem, kas iekļauti Tūkstošgades deklarācijā, un tiem, kas izriet no 2002. gada ANO Ilgtspējīgās attīstības sammita Johannesburgā un tam līdzīgiem procesiem, kā, piemēram, Monterrejas vienošanās par finansējumu attīstībai, Dohas Attīstības plāns un Parīzes Deklarācija par palīdzības harmonizēšanu.”⁶

Sevišķi svarīgi, lai visiem vienas sabiedrības indivīdiem būtu vienādas iespējas, lai tādas būtu paaudžu starpā, kā arī vienas paaudzes ietvaros. Vienādas iespējas ir svarīgas gan attiecībās starp vīriešiem un sievietēm, gan starp Ziemeļiem un Dienvidiem, Austrumiem un Rietumiem.

Vācijas starptautiskais pētniecības un konsultāciju institūts *Wuppertal-Institut* kritizē visas šīs tēmas no savas perspektīvas, t.i., dematerializētas preču ražošanas un pakalpojumu sniegšanas, un vaicā - kā varētu pašreizējos, neoliberalu iedibinātos globalizācijas procesus pārveidot tā, lai tie būtu demokrātiski, ilgtspējīgi un veicinātu labu pārvaldību? Savā zinātniski pamatotajā atbildē uz šo jautājumu *Wuppertal* institūts apgalvo:

“Ilgtspējīga pārvaldība pievēršas tam, kā globalizācija pārstrukturē politisko arēnu, nododot atbildību par valsts pārvaldes funkcijām un valsts aizsargājamām jomām (t.sk. ilgtspēja, tautas veselība, pilsoņtiesības, cilvēktiesības), privātajam sektoram, meklējot atbildi, kā šādā situācijā politiski rīkoties. Iespējamie politiskie instrumenti tiek apsvērti, izvērtējot globālas tirdzniecības procesu sociālo un ekoloģisko ietekmi un iespējamo lomu pasaules tirdzniecības režīmā.”⁷

Tātad jautājumā - **vai ir apvienojama ilgtspēja un globalizācija?** – atklājas mūsdienu un nākamo gadu desmitu fundamentālais konflikts.

Māris Kļaviņš, Vides izglītības fonda "Par sakoptu Latviju" viceprezidents

Ilgtspējīga attīstība var tikt nodrošināta, ja pastāv mijiedarbība ne vien starp tautsaimniecības ekonomisko attīstību, sociālo sfēru un vides aizsardzību, starp tautsaimniecības nozarēm un tematiskiem elementiem, bet tiek nodrošināta aktīva sabiedrības līdzdalība attīstības veidošanā. Nepietiekoša katras valsts un sabiedrības kā sistēmas attīstība nodrošinoša elementa iesaistīšana attīstības plānošanā, noved pie attīstības procesa negatīvām sekām.

1992. gadā Latvijas Republika pievienojās Riodežaneiro Deklarācijai par vidi un attīstību un līdz ar to ilgtspējīga attīstība kļuva par valsts politikas būtisku sastāvdaļu. Nepieciešamību tālāk integrēt ilgtspējīgas attīstības principus ietekmēja vēlme iestāties ES un tai piemērotie ilgtspējīgas attīstības principi, īpaši saistībā ar Lisabonas procesu. Citu valstu starpā Latvijas attīstības raksturu iespējams vērtēt izmantojot Vides ilgtspējības indeksu, kuru veido Pasaules Ekonomikas forums un Jēlas universitātes Vides tiesību un politikas centrs. Latvija 2002. gadā pēc šī rādītāja bija ierindota augstajā 10. vietā ar 63 punktiem, bet 2005. gadā – 15. vietā ar 60,4 no 100 iespējamajiem punktiem. Šie labie rādītāji ir sasniegti pārsvarā pasīvas darbības rezultātā, pateicoties iedzīvotāju skaita samazinājumam un rūpnieciskā piesārņojuma kritumam, salīdzinājumā ar padomju periodu. Arī tāds nozīmīgs ilgtspējības rādītājs kā ekoloģiskā pēda rāda to, ka pasaulē vidēji uz vienu iedzīvotāju ir pieejami 2,2 ha. Latvijas vidējais ekoloģiskās pēdas nospiedums pēc 2003. gada datiem ir 2,3 ha uz cilvēku. Latvijas ekoloģiskā pēda ir salīdzinoši maza (ES vidēji 4,8 ha uz cilvēku) un tas ir galvenokārt pateicoties tam, ka Latvija lielā mērā izmanto atjaunojamus energoresursus (hidroenerģiju elektrības ieguvei un biomasu apkurei). Taču lielāko īpatsvaru Latvijas ekoloģiskajā pēdā veido pārtikas preču patēriņš.

Eiropas Padomes 2006. gadā pieņemtā jaunā Eiropas Savienības Ilgtspējīgas attīstības stratēģija paver jaunas nākotnes iespējas. Nav apšaubāms, ka ir gūti nozīmīgi panākumi ilgtspējīgas attīstības īstenošanā. 2007. gadā ir uzsākts darbs, lai izstrādātu jaunas Latvijas Ilgtspējīgas attīstības vadlīnijas, kas tiks apstiprinātas Saeimā. Latvijas ilgtspējīgas attīstības vadlīnijas uz 25 gadiem pieņems Saeima un tās iezīmēs valsts ilgtermiņa attīstības vīziju, kas balstīsies uz ES jauno Ilgtspējīgas attīstības stratēģiju.

Varētu uzskatīt, ka valsts politikas līmenī viss ir kārtībā. Tomēr iedziļinoties, kas tad tiek saprasts ar ilgtspējīgu attīstību izrādās, ka problēmu raksturu parāda jau tas, kas tad tiek saprasts ar to – kādas ir ilgtspējīgas attīstības definīcijas interpretācijās. Latvijā tipiski tiek runāts par ilgtspējīgu attīstību, kā vides aizsardzības pasākumu kopumu, ilgtspējīgu attīstību, kā reģionu un centra vienmērīgu attīstību, vai arī kā par tautsaimniecības attīstību (ilgtspējīgu izaugsme, ilgtspējīgu ražošanas attīstību) bet Latvijas Lauku attīstības plānā un Lauku attīstības programmā runā pat par pesticīdu ilgtspējīgu izmantošanu! Politikas plānošanas dokumentos un normatīvajos

aktos jēdziens *ilgtspējīga attīstība* pamatā tiek lietots tikai Vides ministrijas sagatavotajos dokumentos, vai tādos, kur to pieprasa ES.

Tomēr nepieciešams atzīmēt, ka panākumi ilgtspējīgas attīstības virzienā sasniegti vides aizsardzības sektorā un tos lielā mērā ir noteikuši objektīvi noritošie procesi, kas saistās vispirms ar ražošanas sistēmas reorganizāciju. Vērtējot Latvijas attīstības rakstura atbilstību ES Ilgtspējīgas attīstības stratēģijā noteiktajiem galvenajiem mērķiem un veiktos pasākumus, var atzīmēt sekmīgu rīcību ilgtspējas vides aizsardzības dimensijas nodrošināšanai, piemēram, klimata pārmaiņu mazināšanai un adaptācijai tām. Nozīmīgs darbs tiek veikts dabas resursu apsaimniekošanas uzlabošanai un to pārmērīgas izmantošanas ierobežošanai, atzīstot ekosistēmu pakalpojumu vērtību.

Kaut arī ir neapšaubāmi sasniegumi dabas aizsardzības jomā, pastāvošie risinājumi nenodrošina tādu uzdevumu kā labas sabiedrības veselības, aizsardzības pret veselības apdraudējumiem dimensijas izpildi. Joprojām daudzās apdzīvotās vietās, īpaši pilsētās, tiek pārsniegts cieta daļiņu diennakts robežlielums. Lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju mājāsaimniecībās lieto ūdeni, kas neatbilst visiem dzeramā ūdens kvalitātes ķīmiskajiem rādītājiem. Dzeramā ūdens kvalitātes paraugos 2005. gadā 37 % gadījumu tika konstatēta duļķainība, 36 % gadījumu – paaugstināta dzelzs jonu koncentrācija, 15 % gadījumu – dzeramajam ūdenim bija kvalitātes prasībām neatbilstoša smarža un garša. Ūdenim, ko lieto individuālie patērētāji, ir augstāks mikrobioloģiskais piesārņojums (31,4 %) nekā centralizētajā ūdensapgādē (3,4 %). Salīdzinot ar 2002. gadu, 2005. gadā četras reizes pieaugusi bīstamo ķīmisko vielu izmantošana ražošanas procesos (9 milj. t). 2005. gada beigās Latvijā konstatētas 218 piesārņotas vietas un 2636 potenciāli piesārņotas vietas.

Par noteiktu problēmu uzskatāmi pastāvošie risinājumi ilgtspējīgas attīstības ekonomiskās un sociālās dimensijas nodrošināšanā, risinot, piemēram, ilgtspējīgu patēriņa un ražošanas modeļu attīstību. Par vēl būtiskāku problēmu uzskatāma sociāli integrējošas sabiedrības izveide un iedzīvotāju dzīves kvalitātes paaugstināšana. Latvijā ir ļoti zems paredzamais vidējais mūža ilgums, un pēdējos piecos gados potenciāli zaudēto dzīves gadu skaits ir nemainīgs. Nabadzības riska indekss pastāvīgi palielinās, tāpat kā ienākumu atšķirības (polarizācija) starp bagātājiem un nabadzīgajiem. Lai arī ir salīdzinoši neliels absolūtā nabadzībā dzīvojošo skaits, taču liels ir cilvēku skaits, kas dzīvo tuvu nabadzībai un ar katru gadu pieaug pārtikas izdevumu īpatsvars patēriņa grozā, kas neliecina par labklājības uzlabošanu. Pieaug to bērnu skaits, kuri nemācās un neiegūst pamatizglītību. Latvijā ir izteikta atšķirība starp sievietēm un vīriešiem mūža garumā. Ļoti zems ir sieviešu īpatsvars politikā, kā arī ievēlējamos deputātu un uzņēmumu vadošajos amatos. Pastāv izteikta reģionālā nevienlīdzība - ienākumu līmenis pilsētās un laukos būtiski atšķiras un atšķirībām nav tendence samazināties. Mirstība no asinsrites slimībām un audzējiem pēdējo 10 gadu laikā ir praktiski nemainīga. Sociālo problēmu sekas,

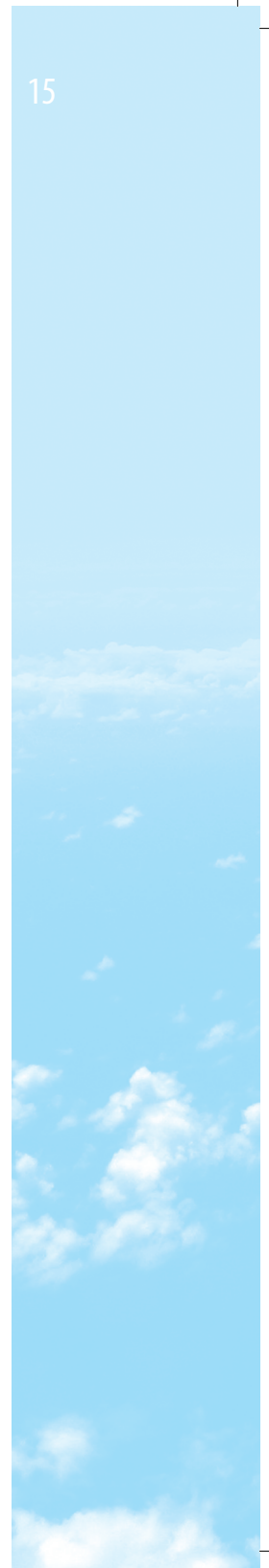
sabiedrības līdzdalības iespējas politisko lēmumu pieņemšanā un zemais dzīves līmenis (īpaši salīdzinot ar citām ES valstīm) rada jaunu emigrācijas vilni.

Varbūt ir sāpīgi atzīt, tomēr kaut arī politisko deklarāciju līmenī valsts attīstības raksturs tiek deklarēts kā ilgtspējīgs, faktiskā situācija ir visai tālu no tā.

Avoti:

LR Nacionālais pārskats par ilgtspējīgas attīstības īstenošanu, Rīga, 2007, projekts

NVO ziņojums par ilgtspējīgu attīstību un tās ieviešanu Latvijā, Rīga, 2007, projekts

1. nodaļa

ILGTSPĒJĪGAS ATTĪSTĪBAS POLITIKA

ILGTSPĒJAS KONTEKSTS

Jau divas desmitgades pirms aizsākās globālās debates par **ekoloģisko pēdu**, starptautiskajā leksikā parādījās jēdziens **ilgtspējīga attīstība**, kas iedvesmoja neskaitāmas starptautiskās sanāksmes un dažkārt pat rīcību. **Ilgtspēja** vēl joprojām ir izteikti politisks jēdziens – tas prasa zināšanas par nacionālām un globālām ekoloģiskām pēdām un šo zināšanu izmantošanu politisku lēmumu pieņemšanā.

Vērojot neoliberālo nacionālās attīstības izpratni Austrumeiropā un klasisko kapitālistiskās attīstības politiku Ķīnas Tautas Republikā, esmu sapratis, ka **pirmais ilgtspējas vilnis**, kas sākās 1992. gada Zemes sammitā, nav spējis mainīt pašnāvniecisko globālo attīstību. Ir jānāk jaunam vilnim, iedarbīgākam par līdzšinējām paliatīvajām darbībām un reformām, kas varbūt ir maziņājusas ilgtspējas simptomus, bet nav ārstējušas pašu slimību iedīgli.

Jaunai ilgtspējas paradigmai ir jāapstrīd gan neoliberālo vērtību dzīvotspēja, gan vēlamība, ir jāatgriežas pie efektīvi noregulētas globālās ekonomikas, kā arī pie sociālā nodrošinājuma politikas, kas atjauno valsts līdzatbildību par savu iedzīvotāju dzīves apstākļiem. Divas nedēļas ilgstošajā Nairobi Klimata konferencē (UNFCCC) 2006. gada novembrī vairāk nekā simts augsta ranga politiķu brīdināja, ka notiekošās klimata pārmaiņas varētu būt nopietnāks drauds, kādu cilvēcei nācies jebkad piedzīvot. Taču šīs konferences politiskie rezultāti nevērsās pret Ķīnu un ASV, kuras joprojām atsakās pievienoties Kioto protokolam, tādējādi neveicot pat minimumu, lai palēninātu "ozona cauruma" palielināšanos vai arktiskā ledus kušanu, ko izraisa milzīgās atmosfēras un ūdens piesārņojumu (SEG) nopludinošās industrijas.⁸

Identificēšanās ar ilgtspējīgu attīstību nav iespējama, ja pastāv nopietnu zaudējumu draudi. Tādus, piemēram, izraisījusi bombardēšana Irākā, Afganistānā, Palestīnā, Bosnijā, tādus izraisījis Ķīnas Tautas Republikas ogļu raktuvēs īstenotais Mančestras kapitālisms, tādus izraisījusi arī augsta līmeņa korupcija daudzās postpadomju republikās...

Lai jebkura kopiena patiešām būtu ilgtspējīga, tai ir jāņem vērā trīs lietas: ekonomiskie, vides un kultūras resursi. Kopienām šis vajadzības atklājas ne tikai īstermiņā, bet arī garākā laika posmā. Ilgtspējīgai attīstībai jākonkurē ar daudzām citām vērtībām, kas ir dziļi iesakņojušās, un tādēļ progress ir tik lēns. Piemēram, ilgtspējīga attīstība piespiež samērot īstermiņa vēlēšanu ciklu ar ilgtermiņa plānošanu, ekonomisko izaugsmi ar sociālo nodrošinājumu, politikas koordinēšanas priekšrocības ar virzību uz decentralizāciju. Visi šie ir nopietni izaicinājumi, uz kuriem nav vienkāršu atbilžu.⁹

⁸ Jeffrey Gettleman, Andrew C. Revkin. "Big Conference on Warming Ends, Achieving Modest Results." New York Times, November 18, 2006. "Nairobi, Kenija – gadskārtējā ANO konference par klimata pārmaiņām piekdien beidzās ar visai pieticīgiem rezultātiem pēc tam, kad delegātiem neizdevās izstrādāt grafiku tādu piesārņojumu samazināšanai, kas tiek saistīti ar globālo sasilšanu (...)"

⁹ ANO Ilgtspējīgas attīstības nodaļa. Ekspertu grupas sanāksme nacionālo IAS izskatīšanai, Ņujorkā, 10.-11.10.2005: UNDSO/EGM/NSDS/2005/CRP.

Ilgospējas dimensijas - ilgtspējas puzzles galvenie elementi

Ekonomiskā dimensija

Ilgospējīga ekonomika nozīmē nabadzības izskaušanu, nevienlīdzības samazināšanu, ekoloģiskās kapacitātes nepārsniegšanu un dažādu jauninājumu ieviešanu. Tā neapšaubāmi ietver arī tādus politikas instrumentus kā **vides nodokļus, sociālās subsīdijas** un **“zaļo grāmatvedību”**. Taču tās ir dziļāku procesu izpausmes, kas pārmainītu ekonomikas funkcionēšanas principus. Cilvēkiem, tiecoties pēc ilgtspējīga dzīvesveida, iepirkšanās modeļi atspoguļotu ekoloģisku apziņu, mazinātos patērieciskums un mainītos arī ceļošanas/pārvietošanās modeļi no individuālā uz masu transportu. Pārtikušajām valstīm, samazinot savas ekoloģiskās pēdas, atbrīvotos resursi nabadzīgākajām valstīm. Pārmaiņas patēriņa modeļos raidītu spēcīgus signālus tirgiem. Nozīmīgs ekonomikas dzinējspēks joprojām būtu uzņēmējdarbības savtīgās intereses, kaut arī tās mainītos. Iniciatīvu arvien vairāk pārņemtu apzinīgie uzņēmumi, demonstrējot, ka **ekoefektivitāte, “zaļais mārketingš”** un **sociāla atbildība** var piedāvāt konkurētspējīgas priekšrocības. Tās korporācijas, kas ievērotu jaunus uzvedības kodeksus, atalgo tu tirgus, bet tās, kas to nedarītu, sodītu aizvien labāk informēta sabiedrība, kuru būtu mobilizējušas nevalstiskas organizācijas. Pārejas gaitā uzņēmumi pamazām revidētu savas pamatnostādnes, iekļaujot tajās sociālā taisnīguma principus un vides ilgtspēju – ne tikai kā līdzekļus peļņas gūšanai. Vadošu lomu šai pārmaiņu procesā spēlētu lielās korporācijas, jo to milzīgie tehniskie un finansiālie resursi veicinātu stratēģisku inovāciju rašanos. Turklāt pārejas process piesaistītu “jaunas dividendes”. **“Zaļo dividendi”** veidotu ecoefektīvu korporāciju ietaupījumi un līdzekļi no vides kapitāla saglabāšanas. **Miera dividende** rastos no pakāpeniskas pasaules ikgadējo 700 miljardu ASV dolāru militāro izdevumu samazināšanas līdz tam, cik vajadzīgs pasaules miera uzturēšanas spēku nodrošināšanai – apmēram 5% no šīs summas. **Cilvēkkapitāla dividende** - no ieguldījumiem to cilvēku miljonu, kuri citkārt būtu nolemti nabadzībai un slimībām (piem., Āfrikā), kreativitātē un devumā. **Tehnoloģiskā dividende** rastos no jaunām inovācijas iespējām un plašākas pieejamības informācijas revolūcijai. **Solidaritātes dividende** rastos no mazākām izmaksām par drošību un policiju. Ekonomiskā pāreja ir gribas, nevis resursu jautājums. Ja mainītos vērtības un prioritātes, būtu pieejami ekonomiskie resursi.

Ilgospējīga ekonomika nav tikai jautājums par iekšzemes kopproduktu (IKP), par inflācijas līmeni, pat ne tirgus stratēģiju. Ekonomisko izaugsmi vislabāk var panākt, balstot to uz neto investīcijām neatjaunojamo dabas resursu - piemēram, saldūdens un augsnes - ilgtspējīgā izmantošanā, kā arī uz investīcijām otrreizējās pārstrādes tehnoloģiju pilnveidošanā saules, vēja un bioenerģijas iegūšanai, balstot to vairāk uz pieprasījumu, uz reālajām sabiedrības vajadzībām, mazāk - uz piedāvājumu. Būtisks priekšnoteikums jebkurai drošai nākotnes politikai ir energoefektivitāte.

Tā vietā ik dienas redzam milzīgus izaicinājumus līdzsvarotai un ilgtspējīgai attīstībai: elektroenerģijas un industriālo primāro resursu (piem., kapara) pieprasījuma dramatisku pieaugumu, neticamu globālā transporta apjoma pieaugumu gaisa, ūdens un zemes ceļos. Fakts, ka resursi ir ierobežoti - tāpat kā jūras un zemes ekoloģiskā kapacitāte - ļauj paredzēt politiskus vai pat militārus konfliktus starp vecajiem un jaunajiem globāliem spēlētājiem, kā arī milzu izaicinājumu vispusīgai ilgtspējīgai attīstībai: jaunais spēlētājs Ķīna iegādājas aktīvus visos stratēģiskos dabas un intelektuālo resursu sektoros, lai paātrinātu industrializācijas procesu uz sociālā taisnīguma un vides rēķina - arī uz globālā klimata un citu reģionu attīstības rēķina. Vecais spēlētājs ASV turas pie savas tradicionālās, uz energoresursiem balstītās, attīstības politikas un arī iegādājas aktīvus visās petrolejas un naftas rezervēs no Kazahstānas līdz Indonēzijai.

Lai nodrošinātu sev pieeju pasaules otrām lielākajām naftas rezervēm, gadiem ilgi tiek turpināts neuzvarams karš Irākā - karš, kas varētu ilgt līdz pat 2010. gadam, līdz tam laikam izmaksājot Amerikas nodokļu maksātājiem ap 2 000 miljardiem ASV dolāru, paņemot 3 000 dzīvību un 16 000 ievainoto.¹⁰

Ekonomiskais globālisms ir saistīts ar tālsatiksmes preču plūsmām, izmantojot aizvien lielākus konteinerkuģus. Tas ir saistīts ar pakalpojumu un finanšu kapitālu, kas nerēķinās ne ar produktīvo kapitālu, ne ar sabiedrības pieprasījumu. Šīs plūsmas savukārt nosaka citus ar tām saistītus procesus. Viens ekonomiskās globalizācijas piemērs ir Ķīnas, Indijas vai Bangladešas tekstilizstrādājumi, kas, ekspluatējot lēto darbaspēku, tiek ražoti Amerikas Savienotajām Valstīm un Eiropai, kuras tai pašā laikā ar pārlietu protekcionismu sargā savus tirgus no Āzijas agrārājiem produktiem.

Konteinerkuģis ienāk Panamas kanālā: globālā tirdzniecība cēlusi caurbraukšanas tiesību vērtību. Valsts iestādes nesen caurbraukšanas laikus sākušas pārdot izolē - par cenām līdz pat 220 000 ASV dolāriem, kas jāmaksā papildus parastajām caurbraukšanas nodevām.

¹⁰ Pie šādiem secinājumiem nonāk nopietnu pētījumu autori, piemēram, Nobela prēmijas laureāts Jozefs Stiglits (Joseph Stiglitz), arī Reuters. Skat. Christian Science Monitor, (10.01.2006): "Irākas kara izmaksas varētu pārsniegt \$ 2 triljonus. Jauns pētījums ņem vērā arī ilgtermiņa izmaksas par ievainoto kareivju veselības aprūpi."

Sociālā dimensija

Sociālais un kultūras globālisms ir saistīts ar ideju, informācijas un priekšstatu kustību. Līdz ar to arī ar cilvēku - šo ideju un informācijas nesēju - kustību. Nozīmīgi piemēri ir reliģiju vai zināšanu izplatīšanās. Pagātnē sociālajam nereti sekoja imperiālistiskais un ekonomiskais globālisms. Tomēr mūsdienās sociālā un kultūras globālisma virzītājspēks ir internets, kas samazina izdevumus un globalizē komunikācijas iespējas, padarot ideju plūsmu aizvien neatkarīgāku no citām globalizācijas formām.

Vides dimensija

Vides dimensija risina globālās vides problēmas (klimata pārmaiņas, resursu noplicināšanu, bioloģiskās daudzveidības izzušanu utt.) un to dažādo ietekmi dažādos pasaules reģionos. Vides globālisms attiecas uz materiālu un daļu tālpārvadājumiem, ko pieprasa globālās montāžas ekonomika, radot milzīgu atmosfēras un ūdeņu piesārņojumu (SEG).

No 1990. līdz 2004. gadam transporta radītie izmeši palielinājušies par 24%.

Kad beidzot ekonomisti saprata, ka kaitējums videi var būt par tiešu cēloni arī nopietnai ekonomiskai krīzei, vides dimensija atkal parādījās globālās politikas rīcības plāna pirmajos punktos. Par to liecina arī nesenais Sterna ziņojums, kurā aprēķinātas klimata pārmaiņu ekonomiskās sekas.¹⁷

Ziņojumu Britu premjerministram Tonijam Blēram (Tony Blair) 2006. gada 30. oktobrī sniedza bijušais Pasaules Bankas galvenais ekonomists Sers Nikolass Sterns (Nicholas Stern), paziņojot Blēram un Eiropas Savienībai konkrētus faktus, uz kuriem balstoties, varētu censties pierunāt Amerikas Savienotās Valstis un Ķīnu, abus pasaules lielākos CO₂ emitētājus, piekrist saistošai starptautiskai izmešu ierobežošanas programmai. ASV un Ķīna nav parakstījušas Kioto protokolu. Sterna ziņojumā izmantotie modeļi uzskatāmi parāda, ka globālās sasilšanas noturēšana kontrolējamā līmenī ik gadus maksātu ne vairāk kā **1% globālā IKP**.

¹⁷ The Economics of Climate Change. Skat. Nikolasa Sterna (Nicholas Stern) prezentāciju Nairobi Klimata konferencē 2006. gada novembrī: http://www.hm-treasury.gov.uk/media/EAA/6A/stern_presentation_nairobi.pdf

Ziņojums brīdināja, ka bezdarbības sekas varētu būt spēcīgas vētras, plūdi vai karstuma viļņi, kas pasaules ekonomikai ik gadus varētu izmaksāt **vismaz 5% IKP**, bet sliktākā gadījumā **līdz pat 20%**. Rezultāts varētu būt - ekonomiska krīze, līdzīga tām, kuras 20. gadsimta pirmajā pusē izraisīja pasaules kari un ekonomiskā depresija. Sterna ziņojums ir bijušā Romas kluba (*Club of Rome*) tradīciju garā. Vienīgā atšķirība ir tā, ka šodien visiem ir skaidri redzams tas, kas tika pareģots jau 20. gadsimta 70. gados.

Vispirms ziņojumā detalizēti tiek aplūkota fiziskā ietekme uz ekonomisko darbību, uz cilvēku dzīvi, arī uz vidi. Turpinoties pašreizējām tendencēm, globālā temperatūra celsies par aptuveni 2-3°C nākamo piecdesmit gadu laikā (salīdzinājumā ar pirmsindustriālo laikmetu). Zemes temperatūras celsies vēl par pāris grādiem, ja SEG noplūde turpinās pieaugt. Tam būtu ļoti nopietnas sekas, jo:

- Kūstošie šļūdoņi sākotnēji pastiprinās plūdu draudus. Vēlāk stipri samazināsies ūdensapgāde, eventuāli apdraudot sesto daļu pasaules iedzīvotāju - galvenokārt Indijas subkontinentā, atsevišķos Ķīnas reģionos un Dienvidamerikas Andos.
- Aizvien sliktākas būs ražas, it sevišķi Āfrikā. Simtiem miljonu cilvēku varētu zaudēt iespēju saražot vai nopirkt nepieciešamo uzturu. Kamēr temperatūra celsies tikai par 2-3°C, vidējos vai ziemeļu platuma grādos ražas varētu palielināties, bet, līdzko sasilšana pastiprināsies, ražas samazināsies. Temperatūras celšanās par četriem vai vairāk grādiem nopietni ietekmētu globālo pārtikas produkciju.
- Ceļoties jūras līmenim, radīsies arvien nopietnāki draudi un būs aizvien lielāka vajadzība pēc krasta joslu aizsardzības Dienvidaustrumāzijā (Bangladešā un Vjetnamā), mazajās Vidusjūras un Klusā okeāna salās, kā arī tādās lielās piejūras pilsētās kā Tokija, Ņujorka, Kaira un Londona. Kādā no pētījumiem secināts, ka jūras līmeņa celšanās, spēcīgi plūdi un intensīvi sausuma periodi līdz šī gadsimta vidum varētu izraisīt līdz pat 200 miljonu "vides bēgļu" migrāciju.

Sevišķi jūtīgas pret klimata izmaiņām būs ekosistēmas. Temperatūras celšanās tikai par 2°C varētu apdraudēt 15-40% sugu. Un okeānu pārskābināšanās – tiešs rezultāts pieaugošajam oglekļa dioksīda līmenim – būtiski ietekmēs jūras ekosistēmas, radot, iespējams, negatīvas sekas zivju populācijām.

Septiņpadsmit gadus pēc Rio sammita vēl joprojām tādās vadošās "attīstītās" valstīs kā Amerikas Savienotajās Valstīs vai Eiropas Savienības dalībvalstīs nav manāmas politiskas reakcijas attiecībā uz centieniem pielāgot patēriņa - galvenokārt enerģijas patēriņa - struktūru pašu valstīs pieejamiem finansiāliem un dabas resursiem, lai plašākā nozīmē iekļautos savā **ekoloģiskajā pēdā**.¹²

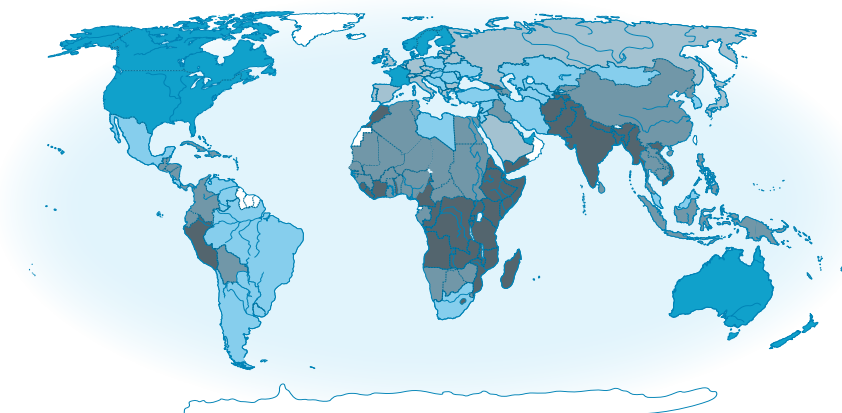
¹² http://www.wwf.fi/www/uploads/pdf/ekologinen_jalanjalki_june05.pdf

Ekoloģiskā pēda

Ekoloģiskā pēda mēra cilvēka prasības pret dabu. Valsts ekoloģiskā pēda ir kopējā platība, kas nepieciešama, lai saražotu tik pārtikas un šķiedras, cik valsts patērē, kā arī lai absorbētu tās radītos atkritumus un nodrošinātu telpu infrastruktūrai. Cilvēki patērē visas pasaules resursus un ekoloģiskos pakalpojumus, tādējādi viņu ekoloģiskā pēda ir izmantoto platību kopsumma neatkarīgi no tā, kur tieši uz planētas tā atrodas.

Ekoloģisko pēdu var salīdzināt ar dabas spēju šos resursus atjaunot. 2001. gadā globālā ekoloģiskā pēda bija 13,5 miljardi globālo hektāru jeb 2,2 globālie hektāri uz vienu cilvēku (globālais hektārs ir hektārs, kura bioloģiskā produktivitāte ir pielīdzināma globālajam vidusmēram). Šīs prasības pret dabu var salīdzināt ar Zemes biokapacitāti, kas balstīta uz tās bioloģiski produktīvo platību – apmēram 11,3 miljardi globālo hektāru, kas ir ceturtdaļa Zemes virsmas. Biosfēras produktīvo platību var raksturot kā 1,8 globālos hektārus vidēji uz vienu cilvēku. Globālā ekoloģiskā pēda kļūst mazāka, ja samazinās iedzīvotāju skaits, samazinās patēriņš uz vienu cilvēku un pieaug resursu efektivitāte. Zemes biokapacitāte pieaug, ja pieaug bioloģiski produktīvā platība un produktivitāte uz katru platības vienību. 2001. gadā cilvēces ekoloģiskā pēda pārsniedza globālo biokapacitāti par 0,4 globālajiem hektāriem uz vienu cilvēku, t.i., par 21%. Šī globālā tendence sākās pagājušā gadsimta 80. gados un kopš tā laika ir aizvien pieaugusi. Tas nozīmē, ka dabas kapitāls tiek tērēts ātrāk nekā tiek atjaunots. Tas savukārt uz visiem laikiem var samazināt Zemes ekoloģisko kapacitāti.

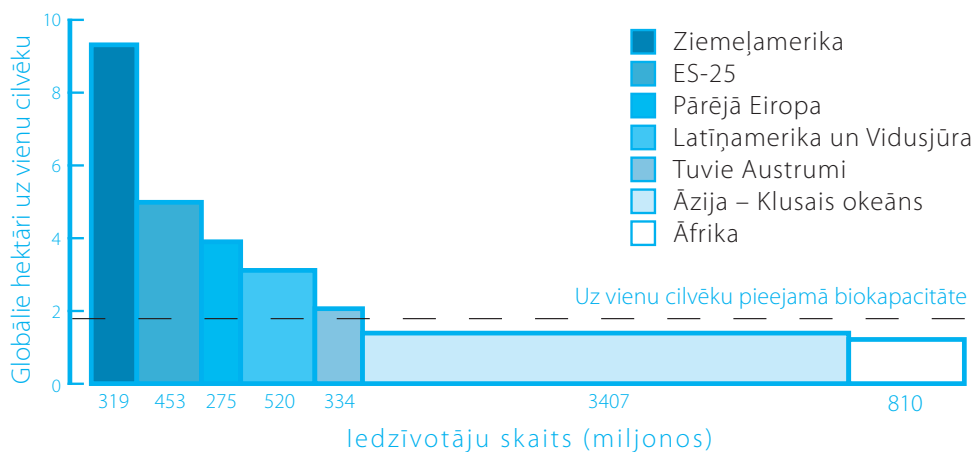
Avots: WWF: Europe 2005 – The Ecological Footprint (Introduction) ¹³

- Valstis, kuras izmanto vairāk nekā 300% pasaulē vidēji uz vienu cilvēku pieejamās caurmēra biokapacitātes.
- Valstis, kuras izmanto 200-300% pasaulē vidēji uz vienu cilvēku pieejamās biokapacitātes.
- Valstis, kuras izmanto 100-200% pasaulē vidēji uz vienu cilvēku pieejamās biokapacitātes.
- Valstis, kuras izmanto 50-100% pasaulē vidēji uz vienu cilvēku pieejamās biokapacitātes.
- Valstis, kuras izmanto mazāk nekā 50% pasaulē vidēji uz vienu cilvēku pieejamās biokapacitātes.
- Nepilnīgi dati.

¹³ Skat: <http://www.footprintnetwork.org/index.php>

Ekoloģiskās pēdas sadalījums pa reģioniem ¹⁴

¹⁴ WWF: Europe 2005 – The Ecological Footprint (Introduction), Brussels.

Šis attēls parāda kopsakarību starp labklājību un ekoloģisko pēdu. Jo lielāka labklājība, jo lielāka ekoloģiskā pēda. Taču šī kopsakarība nav neizbēgama. Katra stabiņa augstums ir proporcionāls reģiona vidējai pēdas platībai uz vienu personu. Platums ir proporcionāls iedzīvotāju skaitam. Stabiņa laukums ir proporcionāls pēdas kopsummai.

Efektīvāka dabas resursu vadība varētu veicināt lielāku labklājības līmeni arī tad, ja ekoloģiskā pēda ir samērā maza. Viens no rādītājiem tam ir Tautas attīstības indekss (*Human Development Index*), kas rāda, cik labvēlīgi attiecīgajā valstī ir apstākļi iedzīvotāju veselīgai un radošai dzīvei. Ilgtspējīgai attīstībai 1,8 globālie hektāri uz vienu cilvēku tiek pieņemti kā maksimālā ekoloģiskā pēda pie 0,8 pēc Tautas Attīstības Indeksa (TAI) skalas.

Lielākais globālais izaicinājums ir saistīts ar iespējamo Ķīnas un Indijas milzīgo pieprasījumu, kas radīsies tad, kad pašreizējā paaudze centīsies sasniegt Dienvidkorejas vai pat Japānas dzīves līmeni. Ja līdz 2030. gadam Ķīnas un Indijas ekoloģiskās pēdas sasniegtu izmērus, kas būtu ekvivalenti šodienas Japānas pēdai, kopējo vajadzību apmierināšanai tām būtu nepieciešama visa planēta. ¹⁵

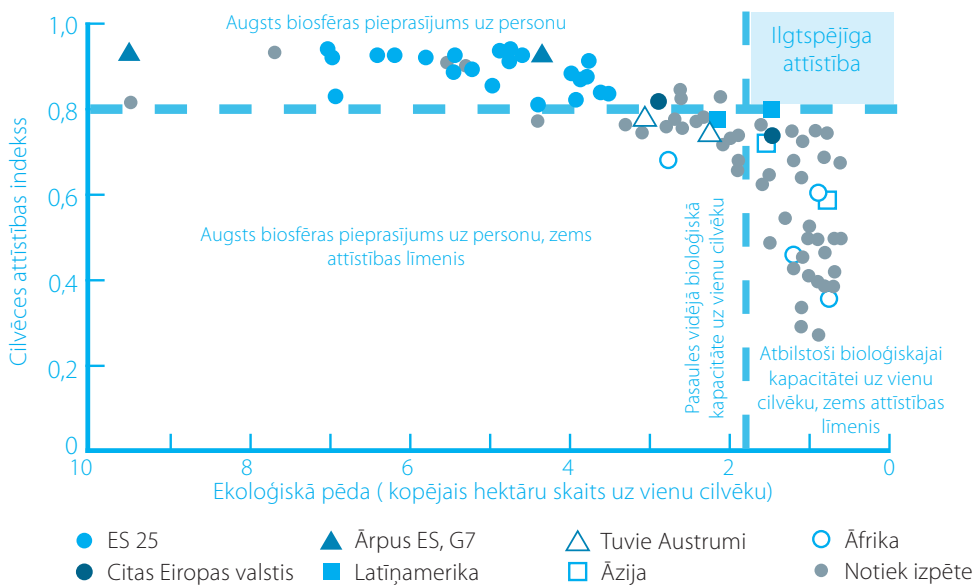
Ja neizdosies palielināt globālo biokapacitāti ar efektīvu upju baseinu, ūdensšķirtņu, mangrovju un kalnu mežu aizsardzību, kā arī uzlabot efektivitāti un ievērot vispārēju taupību, t.i., samazināt patēriņu, stāvoklis "eksportējošos" reģionos pakāpeniski pasliktināsies. Konflikta pamatā tātad ir pretrunas starp pašapgādi un patapinātu labklājību.

¹⁵ Worldwatch Institute: State of the World 2006 – Special Focus: China and India. Washington 2006.

Institucionālā dimensija

Institucionālā dimensija ietver centrālo jautājumu par varas pārdalīšanu starp globālajām institūcijām un demokrātisku lēmumu pieņemšanas procesu nodrošināšanu. Institucionālā līmenī pastāv liela nepieciešamība pēc attīstīto valstu efektīvas līdzdalības starptautiskajā pārvaldībā, institūciju darbībā un sarunu procesos, kā arī pēc pilsoniskās sabiedrības tīklojumu līdzdalības SVF un PTO. Mērķis - ietekmēt starptautisko finanšu politiku un globālās tirdzniecības noteikumus.

ES 25 un atlasītās valstis, 2001. gads

Militārā dimensija

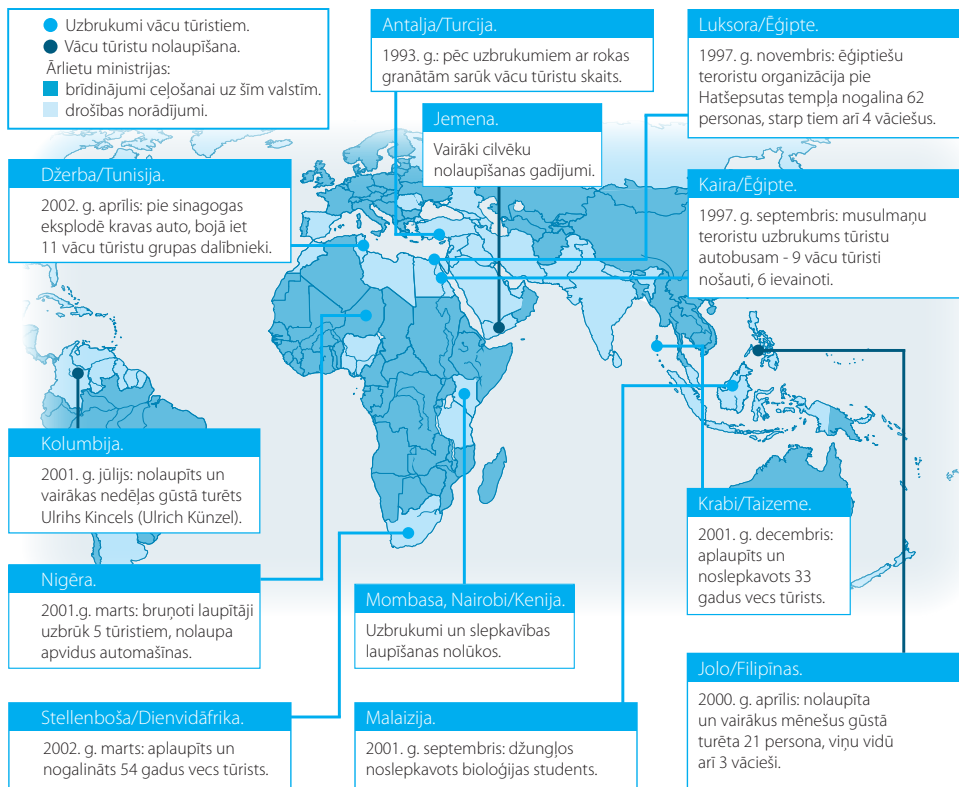
Militārais globālisms attiecas uz pārrobežu tīklojumiem, kas pielieto varu vai draudus. Labi zināms militārais globālisms piemērs ir "terora līdzsvars", kas valdīja starp Amerikas Savienotajām Valstīm un Padomju Savienību aukstā kara laikā. Tā bija stratēģiska savstarpējā atkarība - akūta un apzināta. Šo atkarību īpašu padarīja nevis tas, ka tā bija kas jauns, bet gan šis savstarpējās atkarības radītā potenciālā konflikta milzīgais mērogs un ātrums, ar kādu tas varēja attīstīties.

Ilgtspējīgas attīstības politikai tiešs izaicinājums ir **militāri industriālais komplekss**. Atcerēsimies, ka jau 50. gadu vidū amerikāņu sociologs Mills (C. W. Mills) šo problēmu bija kvalificējis kā nopietnu, sarežģītu un bīstamu pat tādai demokrātiskai valstij kā ASV. Millam piebalsoja ASV prezidents un bijušais ASV ģenerālis Dvaitis D. Eizenhauers (Dwight D. Eisenhower), kurš jau 60. gadu sākumā izteica bažas un brīdinājumu par aizvien ciešāko saikni starp valsts milzīgo militāro kontingentu un milzīgo militāro industriju. Viņa teiktais pievērsa uzmanību ne tikai kompleksajām attiecībām starp biznesu, bruņotajiem spēkiem un valdības aparāta daļu, bet arī intensīvajām personāla maiņām no viena sektora elites uz citu – vadoši uzņēmēji pārgāja politiskos militāros amatos, virsnieki kļuva par augsta līmeņa politiķiem, ministriem un senatoriem, un veicināja modernās pētniecības koncentrēšanu uz jaunām ieroču sistēmām, izlūkošanu un pretizlūkošanu (piemēram, internetu). Rezultātā valsts tika iesaistīta ne vienā vien “neizbēgamā” karā. Kopš tiem

Terors pret tūristiem.

Vācu tūristiem bīstamas valstis.

laikiem militārās tehnikas valsts iepirkums ir kļuvis par būtiskāko tautsaimniecības komponentu, par absolūti monopolistisku nozari - ignorējot visus brīvās tirgus ekonomikas principus. Politisko opozīciju un pārraudzību ietekmē manipulēti masu mediji, kuriem palīgā nāk nacionālās drošības ideoloģija, ko prezidenta Buša gadījumā vēl bagātina viņa fundamentālistiski reliģiozā attieksme. Tātad 2001. gada 11. septembra notikumi nebija vis sākums, bet tikai papildus faktors militāri industriālā kompleksa nepieciešamības motivēšanai.

Militārā globalizācija izpaudās ne tikai traģiskajos notikumos Ņujorkā, bet arī Madridē un Londonā. Tūristiem Vācijā izdala pat īpašas terorisma kartes, kurās atzīmētas tās vietas, kas varētu kļūt par teroristu mērķiem un no kurām tūristiem būtu ieteicams izvairīties.

Terorisms ir galvenā problēma tiešajiem upuriem (vīriešiem, sievietēm un bērniem), taču daudz lielāks ļaunums cilvēcei kopumā ir demokrātisko valdību veicinātā militārā dzīves uzture. Ir daudz ļaunāk pret Krievijas imperiālistiem Afganistānā organizēt, apmācīt un finansēt modžahedus, lai vēlāk cīnītos pret šiem pašiem modžahediem kā teroristiem, kad tie vairs savā teritorijā nevēlas **nekādas** svešas varas. Nevēlēšanās izprast dažādās politiskās kultūras, kādas pastāv ASV, Rietumeiropā, Arābu valstīs un Āfrikas republikās, ir izraisījis un izraisīs vēl citus karus, jo spēcīgjie uzskata militāro vardarbību par vispiemērotāko līdzekli konfliktu vadībai. Globalizētais terorisms ir arī jāskata saistībā ar militāri industriālo kompleksu ASV, Vācijā, Izraēlā, Krievijā, Ķīnā un vēl dažās citās valstīs, kurām nepieciešami militārie konflikti kā *perpetuum mobile* savas ekonomiskās labklājības radīšanai.

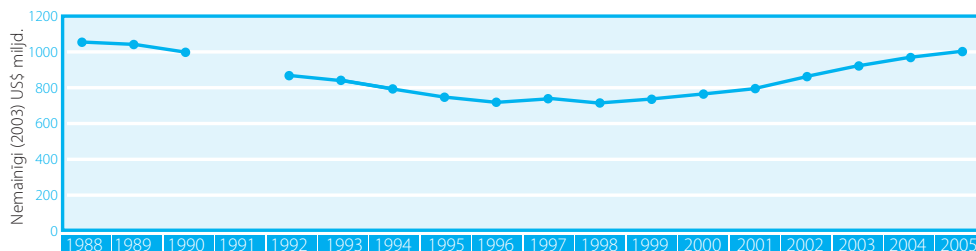
Militārie izdevumi

- Pasaules militārie izdevumi 2002. gadā sasniedza 794 miljardus ASV dolāru (pašreizējā dolāra vērtībā). Tas atbilst 2,5% pasaules IKP un caurmērā 128 dolāriem uz vienu cilvēku.
- Kopš 1998. gada uzskaitīto militāro tēriņu pieaugums strauji palielinājās 2002. gadā, reāli sasniedzot 6%. Šis skaitlis divreiz pārsniedza 2001. gada pieauguma koeficientu.
- Gandrīz trīs ceturtdaļas šī pieauguma piedēvējamas ASV, kuras savus militāros izdevumus reāli palielināja par 10%, galvenokārt Irākas kara dēļ.
- Citas valstis ar nozīmīgu militāro tēriņu pieaugumu bija Ķīna (18%) un Krievija (12%). Tur šis pieaugums atspoguļo arī vēlēšanos reformēt un modernizēt valsts militāro sektoru.
- Piecām valstīm piedēvējami 62% pasaules militāro izdevumu - ASV 43%, Japānai 6%, Apvienotajai Karalistei 5%, Francijai 4% un Ķīnai 4%.

<http://editors.sipri.se/pubs/yb03/YB2003.mini.MASTER.pdf>

Nepārsteidz ne *SIPRI* dati par pasaules militāro tēriņu pieaugumu kopš 2001. gada, ne dati par ievērojamo vides postīšanas pieaugumu un ekoloģiskās pēdas paplašināšanu. Notiekošajā vajadzīga viena un tā pati valstu grupa.

Pasaules militārie izdevumi, 1988–2005

ASV dolāri (miljardos, reālā vērtība 2003. g.)¹⁶

Šī procesa loģika attiecas arī uz ES paplašināšanās politiku.

2002. gadā NATO un ES rīkojās pēc divkārša plāna – dalībvalstu skaita paplašināšanas un abu institūciju pielāgošanas jaunajiem drošības apstākļiem. 2004. gadā septiņas valstis (t.sk. 3 Baltijas valstis) tika uzaicinātas pievienoties NATO. 10 valstis tika uzaicinātas pievienoties ES, un vēl divām durvis tiks atvērtas 2007. gadā.

2006. gada novembrī Latvijas galvaspilsētā Rīgā notiekošā NATO sammita iespaidīgie drošības pasākumi ierobežoja pilsētas iedzīvotāju ērtības, taču toreizējā Latvijas prezidente pat sadusmojās, uzklusot atklātu NATO sammita kritiku, un aicināja tautu saprast, ka sammits par militāro drošību prasot arī upurus.¹⁷

Īsā *The Baltic Times* ziņa par Latvijas prezidentes reakciju atkal parāda nepieciešamību stiprināt dažu ilgtspējīgās attīstības puzzles elementu savstarpējās attiecības, šajā gadījumā starp demokrātisku un uz līdzdalību orientētu valsts sektoru no vienas un organizētu pilsonisko sabiedrību no otras puses.

Demokrātiskas attiecības starp valsti un sabiedrību

Rietumu sabiedrības politiskajās debatēs tiek uzsvērts, ka pilsoniskai sabiedrībai būtu pienākums atgādināt politiskajai elitei, ka tās leģitimitāte ir ierobežota un uzdevumi saistīti ar efektīvāku valsts institūciju organizēšanu, sociālā nodrošinājuma uzlabošanu un sabiedrības politiskās rīcības pilnveidošanu. Realitāte ir tāda, ka lielākajā daļā no pasaules 200 valstīm iepriekšminētās attiecības nav balstītas uz demokrātiskiem un atklātiem spēles noteikumiem. Tajās dominē korupcija un klientelisms (tieši tas, kas tiek kritizēts attiecībā uz Ķīnu, Krieviju, bijušajām padomju republikām un daudziem citiem globālajiem spēlētājiem). Politiskā elite gan Ziemeļos, gan Dienvidos, gan Austrumos sadarbojas, lai nostiprinātu savas privilēģijas, un nemitīgi rada jaunus instrumentus tieši šim nolūkam (arī daudzos “sammitus par kaut ko”, “fondus un pasaules organizācijas kaut kam”). Padarīt dinamiskākas nepieciešamās pārmaiņas attiecī-

¹⁶ http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_world_graph.html

¹⁷ *The Baltic Times*, 23.11.2006.

bās starp valsti un pilsonisko sabiedrību var tikai pati pilsoniskā sabiedrība. Tāpēc arī šī grāmata pievēršas galvenokārt pilsoniskajām sabiedrībām un to nevalstiskajām organizācijām.

Skaidrojums ilgtspējīgai attīstībai nebūtu jāmeklē bieži citētajā Bruntlandes komisijas ziņojumā "Mūsu kopējā nākotne", jo tas atstāj neatbildētus pārāk daudz jautājumus attiecībā uz mūsu kopējo tagadni. Izejas punkts varētu būt globālās strukturālās nepilnības, kas kavē cilvēces attīstību saskaņā ar pasaules dabisko vidi. Ja ilgtspējīgas attīstības koncepcijai grib piešķirt konstruktīvu jēgu, ir jācenšas ilgtspējas principus veicināt ar piemērotiem līdzekļiem, kas ļautu globalizāciju regulēt citādi. Atšķirīgās valstīs pielietotos instrumentus var rezumēt šādi:

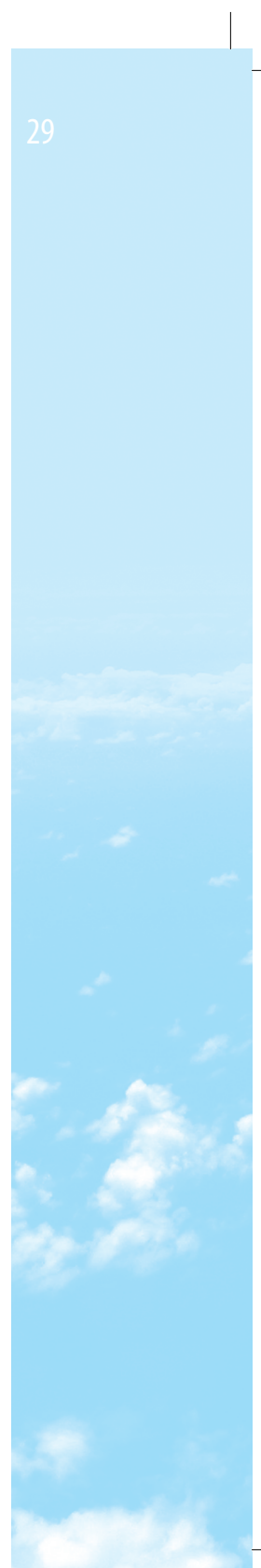
- Plašas un daudzdimensionālas stratēģijas pieeja izolētu un *ex-post* korekciju vietā.
- Kvantificējamās un mērāmas saistības un fokuss.
- Ilgtspējīgās attīstības starppaaudžu princips.
- Ekonomisko, sociālo un vides sistēmisko elementu sasaiste.
- Skaidrs tiesisks mandāts stratēģijas procesam, ieskaitot regulāru monitoringu.
- Optimizēta valdības institūciju atbildība un ietekme - politisko atbildību nenes mazāk ietekmīgā Vides ministrija, bet gan prezidenta/ministru prezidenta birojs.
- Finansēšanas veidu dažādošana – ienākumi tiek gūti no vides nodokļiem un maksājumiem par ekoloģiskiem pakalpojumiem.
- Horizontāla koordinācija sektoru (piem., departamentu) un starpsektoru stratēģijās.
- Institucionalizēta līdzdalības pārvaldība, piedaloties Valsts ilgtspējīgas attīstības padomei, starpsektoru padomēm vai tīklojumiem, neatkarīgām konsultatīvajām padomēm, vietējām padomēm, NVO darba grupām.

Nosauktie instrumenti ir spēcīgs arguments tam, ka globalizētā pasaules sabiedrībā nav iespējama stabilitāte, ja viena vienīga valsts, kuru asi kritizē jo dienas arvien vairāk valstu un sabiedrību, cenšas iedibināt tādu pasaules kārtību, kas apmierina vienīgi pašas specifiskās vajadzības.

Ilgtspējīgai attīstībai nav jāseko noteiktam virzienam - to ietekmē katras valsts perspektīva, tās dabas un sociālo resursu kopums, kā arī attīstības mērķi, par kuriem ir vienojusies valsts un pilsoniskā sabiedrība.

Dažās Rietumeiropas valstīs (Nīderlandē, Vācijā) uz apmierinošu rezultātu virzīti dialogi ar sabiedrību par šādu vai līdzīgu ilgtspējīgas attīstības izpratni ir aktuāli jau vairākus gadus. Lisabonas stratēģija īpaši pievēršas sociālo (darba tirgus), ekonomisko un ekoloģisko mērķu sasaistei, lai līdz 2010. gadam uzlabotu ES konkurētspēju globālajā kontekstā, iekļaujot tajā arī ilgtspējīgas attīstības kritērijus. Dalībvalstis šobrīd ir pusceļā uz mērķi, un rezultāti pagaidām nav apmierinoši. Reformas nacionālajā līmenī ir visai reta parādība. Reformu paketi veido 28

galvenie mērķi un 120 apakšmērķi ar 117 dažādiem rādītājiem. 25 dalībvalstu ziņojumu sniegšanas kārtība nosaka, ka gadā no visām valstīm kopā tiek iesniegti ne mazāk kā 300 ziņojumi. Neviens tos visus neizlasa. Rezultātā vairākām valstīm aktuālas kļūst vadības problēmas un politiskās gribas trūkums reformu īstenošanai. Tomēr ir arī gūti konkrēti rezultāti nacionālajā līmenī, piemēram, *Vācijas Ilgtspējīgas attīstības padome*, kas valstī darbojas jau kopš 2001. gada un atbalsta federālo valdību *Ilgtspējas stratēģiju monitoringu*, veicot šajā jomā zinātniskus pētījumus un ekspertu aptaujas, rezultātus publicējot. Šis ir arī **viens no veidiem**, kā veicināt nepieciešamo sabiedrisko dialogu.

2. nodaļa

GLOBĀLISMS UN GLOBALIZĀCIJAS PROCESS

Tā tad – globalizēta pasaules sabiedrība nevar panākt stabilitāti, ja viena valsts, kuru asi kritizē aizvien vairāk citu valstu un sabiedrību, cenšas iedibināt tādu pasaules kārtību, kas apmierina vienīgi savas specifiskās vajadzības, bet pašā sabiedrībā rodas šaubas par to, kādas tad īsti ir mūsu vajadzības¹⁸, bet vai mēs tās apmierinām? Globalizēta vajadzību apmierināšana ir ļoti vienkārša un arī bīstama. Vajadzības tiek apmierinātas, transformējot dažādus pamatresursus – enerģiju, ūdeni, augsni, biomasu, kā stratēģiskos instrumentus izmantojot informācijas un transporta sistēmas. Pretruna rodas tādēļ, ka resursi ir ierobežoti, bet vajadzības aizvien pieaug – jo aizvien vairāk taču pieaug pasaules iedzīvotāju skaits un līdz ar to arī globālo patērētāju pieprasījums. Strauji augošais pieprasījums liek paātrināt enerģijas transformēšanu, noplicināt augsni, pārslogot biosistēmas un paplašināt gaisa (*Airbus, A 380, Antonow 225*) un jūras transporta pielietojumu (Dienvidkorejas naftas tankkuģi ar 450 000 tonnu tilpumu).

Paātrinājums jeb **akselerācija** pēc definīcijas ir saistīts ar laiku un aizvien efektīvāku tehnikas izmantošanu. Tas nozīmē, ka ar transformēšanas un transportēšanas procesiem var tikt galā tikai tad, ja darbu veic ar augsti attīstītu tehnoloģiju palīdzību un aizvien mazāk nepieciešamas darba rokas. Ātrums un konkurētspēja ir arvien straujākās globalizācijas sistēmas sastāvdaļa un iemesls darba tirgus un sociālā nodrošinājuma globālajām problēmām. Tāpēc notiek starptautiskas debates par **deakselerāciju** jeb **straujo tempu samazināšanu** un centieniem aizkavēt turbokapitālisma attīstību.

Līdz Berlīnes mūra krišanai bija vērojama virzība uz “apgaismotu kapitālismu”, kuru cerēja attīstīt kā vadošo šīs sistēmas principu. To “apgaismotu” pārliecība par ilgtspējas nepieciešamību un regulētu tirgus. Notikumus pārvērtējot, ir skaidrs, ka galvenā tendence faktiski attīstījās pretējā virzienā. Jāšaubās, vai šādam “apgaismotam kapitālismam” pietika politiskās gribas. Šādas šaubas ir izskanējušas publiskās prezentācijās un diskusijās, kurās piedalījušies atzīti ekonomisti, prestižu starptautisko institūtu pārstāvji, piemēram, Džozefs Stiglits (Joseph Stiglitz) un Noams Čomskis (Noam Chomsky) no Masačūsetsas Tehnoloģiju institūta, arī Maikls Hadsons (Michael Hudson) no Ilgtermiņa ekonomisko tendenču pētniecības institūta ISLET (*Institute for the Study of Long Term Economic Trends*), kā arī daudzas starptautiski aktīvas nevalstiskas organizācijas (NVO). Kopš aiziešanas no prestižā Pasaules Bankas galvenā ekonomista amata Džozefs Stiglits ir piebiedrojies kritiskajiem “praviešiem”.¹⁹

¹⁸ Līdz 2005. gada vidum ASV Irākā bija zaudējusi apmēram 1 700 karavīru, nesāņemot jebkādu vērtību pamatojumu šim ļoti dārgam “karam pret ļaunumu”. Tas izraisa aizvien lielāku kritiku ne tikai no ASV pilsoniskās sabiedrības un demokrātiem ASV Kongresā, bet arī no pašu republikāņu vidus.

¹⁹ Citēts no intervijas, kas publicēta vācu nedēļas laikrakstā “Die Zeit”, Nr. 43/2001, ekonomikas sadaļā, ar Nobela prēmijas 2001.g. laureātu ekonomikā Džozefu Stiglicu, bijušo Pasaules Bankas galveno ekonomistu (līdz 1999. g.), šobrīd Ņujorkas Kolumbijas Universitātes profesoru. Skat. arī Dž. Stiglita jaunāko grāmatu “Globalization and its Discontents” (2002).

Lūk daži citāti no intervijas ar Džoefu Stinglicu 2001. gadā – pirms Buša valdības sakāpinātā un zināmā mērā globalizētā kara, kā arī ilgu laiku pirms iespaidīgās 150 000 dalībnieku klātbūtnes Pasaules sociālajā forumā Portualegri, Brazīlijā (2003. g.), Mumbajā, Indijā (2004. g.), Karakasā un Bamako (2006. g.).

"Vispār var novērot, ka dažas valstis ar katru dienu kļūst aizvien bagātākas, citas - gluži pretēji – grimst aizvien dziļākā nabadzībā. Analizējot šo situāciju no politiskā aspekta, atklājas, ka Pasaules Tirdzniecības organizācija (PTO) darbojas pēc tā rīcības plāna, kuru nosaka Ziemeļu valstis. Mazāk attīstītās valstis atceļ nodevas un subsīdijas, kamēr industrializētās valstis ar augsti attīstītu rūpniecību saglabā subsīdijas lauksaimniecībā un aizsargā savu tekstilrūpniecību."

"Šodien mums ir skaidrs, ka mafijas tipa kapitālisms nevar funkcionēt bez korporatīvas vadības (corporate governance) un fondu biržas uzraudzības. No Ziemeļamerikas un Eiropas viedokļa ir nepieciešama trešā alternatīva starp laissez-faire un sociālismu, taču starptautiskās finanšu iestādes ieņem skaidru pozīciju, kas nav izdevīga mazāk attīstītām valstīm."

"ASV pilnīgi skaidri dod priekšroku valsts finansētas sociālā nodrošinājuma sistēmas saglabāšanai. Tomēr SVF un Pasaules Banka pieprasa visām valstīm atteikties no šādas sistēmas."

"Uzskats, ka privatizācija bieži vien iet roku rokā ar korupciju un ka privatizēti uzņēmumi, lai gan tie darbojas efektīvāk nekā valsts uzņēmumi, tomēr veicina monopolu veidošanos, arvien biežāk izrādās pareizs. Galvenie zaudētāji šādos procesos ir klienti."

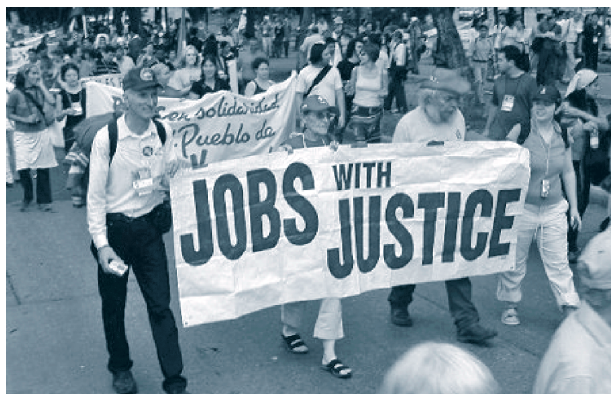
"No otras puses, globalizācija veicina arī globālas pilsoniskās sabiedrības veidošanos. Jau vairākus gadu desmitus mazāk attīstītajās valstīs notiek protesti un demonstrācijas pret SVF un tā doktrīnu. Pēdējā laikā var vērot pastiprinātu globālo reakciju pret šo doktrīnu."

Kopš tā laika ir bijuši vairāki iespaidīgi protesti pret Buša valdības pieaugošo imperiālismu. 2003. gada 15. februāra demonstrācija, kas vienlaicīgi notika Eiropā, ASV, Āzijā un Latīņamerikā, radīja tikpat lielu iespaidu kā vēlēšanu rezultāti pret Bušu 2006. gada novembrī.

KOMPLEMENTĀRIE PROCESI – GLOBALIZĀCIJA UN GLOBĀLISMS

Globalizācija nav izolēta parādība. Stiglica analizē redzam: no vienas puses globalizācija, no otras – globālisms. Abi veido mūsu pasauli. Kā tieši? **Globālisms** raksturo mūsdienu realitāti, kurā viss ir savstarpēji saistīts, turpretī **globalizācijas** galvenais raksturotājs ir ātrums, kādā šīs savstarpējas saites paplašinās vai – gluži pretēji – samazinās.²⁰

*Pasaules sociālais forums
2006. gadā Karakasā.*

²⁰ Te autors atsaucas uz Džo Nāiju (Joe Nye), bijušo Hārvardas Universitātes Dž. F. Kennedija Valsts pārvaldes skolas dekānu, kurš galvenās atšķirības starp abām šīm koncepcijām ieskicē "The Globalist", interneta dienas žurnālā par globālo ekonomiku, politiku un kultūru.

Jēdziens **globālisms** pamatā cenšas aprakstīt to pasauli, kuras sakaru tīkli sniedzas pāri kontinentiem. Tas cenšas izprast visas mūsu modernās pasaules sasaistes un izgaismot to pamatshēmas. Turpretī jēdziens **globalizācija** attiecas uz globālisma palielināšanos vai sarūkšanu. Tas pievēršas šo pārmaiņu spēkam, dinamikai un ātrumam. Globālisms ir fenomens ar senu vēsturi. Jautājums būtībā nav par to, cik īsti globālisms ir vecs vai jauns, bet gan cik spēcīgs vai vājš tas ir dotajā brīdī.

Pat sakaru tīkli, kas definē globālismu, dažās pasaules malās var būt pamanāmāki nekā citur.

Globālismu varam uzskatīt par pašu tīklojumu un globalizāciju – par plaša mēroga dinamisku distanču sarūkšanu.

Piemērs: 21. gadsimta sākumā ceturtdaļa ASV iedzīvotāju izmantoja internetu. Taču tikai vienai simtajai daļai jeb vienam procentam Dienvidāzijas iedzīvotāju bija iespējas piekļūt šim informācijas veidam.

Globālisms neimplicē universalitāti, un, pieņemot, ka globalizācija attiecas uz dinamiskām pārmaiņām, nav brīnums, ka globalizācija neietver ne taisnīgumu, ne homogenizāciju. Patiesībā tā vienlīdz labi var arī pastiprināt atšķirības vai vismaz likt tās labāk apzināties. Parasti globalizācijas sekas redz tikai saistībā ar valstu ekonomiskajiem rādītājiem, ar globalizācijas noteikumu definīciju un pakļaušanos šiem noteikumiem. Ja tā, tad rodas jautājums, kas tad padara

globalizāciju par tik dominējošu koncepciju un kādas intereses aiz tās slēpjas? Kurš nosaka sašaurinātos parametrus? Un kādos nolūkos? Visaugstākajā politiskajā un ekonomiskajā līmenī globalizācija ir tirgus, politikas un tiesību sistēmas denacionalizācijas process, t.i., tā veicina tā sauktās globālās ekonomikas izaugsmi. Uzņēmējdarbības līmenī par globalizāciju runā tad, kad uzņēmumi, fondi un bankas pieņem lēmumus piedalīties topošajā globālā ekonomikā, un iesaistīties ārvalstu tirgos.

Uzņēmumi bieži pielieto vienkāršu stratēģiju: vispirms preces vai pakalpojumi tiek pielāgoti mērķpatērētāja valodas un kultūras prasībām. Drīz pēc tam rietumu vērtības tiek paustas stila, krāsu, valodas un iesaiņojuma koncepcijā. Tad dažkārt tiek izmantots internets ar mājas lapām vairākās valodās vai pat e-komerciju, lai radītu virtuālu klātbūtni starptautiskajā tirgū. **Multilaterālās institūcijas**, galvenokārt Pasaules Tirdzniecības organizācija (PTO) un Starptautiskais Valūtas fonds (SVF), iekļauj savā stratēģijā lielo uzņēmumu stratēģiju. Arī bijušā ASV aizsardzības sekretāra vietnieka un stingrā attīstības kursa piekritēja Paula Volfovica (Paul Wolfowitz) nominēšana Pasaules Bankas prezidenta amatam bija apstiprinājums par labu globālajam kapitālam un globālajām finansēm.

2007. gada jūlijā amatā stājās jaunais bankas prezidents Roberts Zēliks (Robert Zoellick), kurš iepriekš ieņēma ASV ārlietu viceministra amatu. Viņa vadībā, iespējams, Pasaules Bankā atkal varētu parādīties spēcīgāka politiskās attīstības sensibilitāte. Piemēram, saistībā ar jauno G8 valstu angažementu Āfrikas kontinentā.

Pasaules Banka, Starptautiskais Valūtas fonds un Pasaules Tirdzniecības organizācija ir ļoti vajadzīgas un noderīgas institūcijas. Tās rada pretsvaru lielo spēlētāju stratēģijām, rediģējot komercijas likumus, liberalizējot globālos tirgus un radot nepieciešamos apstākļus globālai ekonomiskai izaugsmei. Globalizācija rēķinās ar starptautiskajām organizācijām, un tām ir izšķiroša loma sarežģītāko globālo jautājumu risināšanā.

Globālais finanšu kapitāls gūst tiešu labumu no kopēju globālu standartu noteikšanas (*global benchmarking*). No fondiem, kas darbojas globālā mērogā, visapšaubamākie ir **hedžfondi**.²¹

Bijušais Vācijas Sociāldemokrātu partijas priekšsēdis Volfgangs Mintefēriņgs (Wolfgang Müntefering) hedžfondus nosaucis par "siseņiem", jo tie līdzīgi šiem radījumiem nolaižoties zemē, apriņot auga labāko daļu un dodoties tālāk pie nākamā. Hedžfondu stratēģijā izmantota vienkārša shēma: pēc akcionāru sapulces fonds nekavējoties iegādājas lielāko daļu noskatītā uzņēmuma akciju – parasti tas ir uzņēmums ar augstiem likviditātes rādītājiem. Tādējādi akcionāri iegūst stratēģiski nozīmīgu vietu skaitu uzņēmuma valdē. Tur no paša sākuma viņi liek saprast, ka to galvenās intereses objekts ir skaidra nauda fonda akcionāriem. Tad fonds eventuāli uzstāj uz apvienošanās ar citiem uzņēmumiem, lai uzlabotu jaunā kopuzņēmuma finansiālos rādītājus

²¹ Angļu valodā terminu "hedge fund" pirmo reizi 1949. gadā lietoja Alfrēds Vinslovs Džounss (Alfred Winslow Jones). Tas sākotnēji attiecās uz akciju paketēm ar abu veidu pozīcijām – īsajām un garajām. Īsās pozīcijas tika ietvertas kā nodrošinājums (hedge) pret zaudējumiem garajās pozīcijās.

un izvērstu kredītlīniju. Ar jauno kredītlīniju un lielākiem aktīviem fonds uzstāj uz jaunu kredītu ņemšanu, no kā liela daļa (1/3) tiek izmantoti, lai fonda akcionāriem izmaksātu papildus peļņu (īpašā akciju atdeve). Vēl cits paņēmieni ir t.s. **filetēšana** (*filet slicing*), kad fonda valdes locekļi panāk visienesīgāko uzņēmuma daļu atdalīšanu un pārdošanu atsevišķi, lai lielāko daļu peļņas atkal izmaksātu fonda akcionāriem.

Vairumam hedžfondu kontā ir vairāk nekā miljards ASV dolāru.²²

196 hedžfondiem kontā ir vairāk nekā 1 miljards ASV dolāru. Kopējā vērtība - 743 miljardi.

Saraksta augšgalā:

- Konektikutas fonds *Bridgewater Associates* ar 17,7 miljardiem ASV dolāru.
- Ņujorkas fonds *D. E. Shaw* nedaudz atpaliek - 17,1 miljardu ASV dolāru.
- *Goldman Sachs* ir trešais lielākais fonds ar 15,3 miljardiem dolāru aktīvos – pārliecinošs piemērs tam, cik nopietni Volstrītas lielākās investīciju bankas šos kontus uztver.
- *Barclay's Global Investors* ir sestajā vietā ar 12,2 miljardiem ASV dolāru.

Starp Top 10 fondiem vēl ir:

- *Fallon Capital Management* ar 13,8 miljardiem dolāru.
- *Citadel Investments Group* ar 12 miljardiem dolāru.
- *Och-Ziff Capital Management* arī ar 12 miljardiem dolāru.
- *Maverick Capital* ar 11,5 miljardiem dolāru.

Aptuveni ceturtda daļa pasaules hedžfondu aktīvu šobrīd ir investēti Eiropā. Apmēram 40% aktīvu ir investēti isajās un garajās stratēģijās. Jaunākās tendences liecina, ka hedžfondi akcijās investē vairāk tāpēc, ka citos tirgos iespējas ir ierobežotas. Tie reaģē ar izteiktu politisku sensibilitāti. Baņķieri apgalvo, ka hedžfondu ieguldījumu līmenis Vācijā daudz neatšķiroties no ieguldījumiem citu Eiropas valstu ekonomikās, tomēr pēdējo mēnešu laikā situācija ir radikāli mainījusies, jo investori Vācijas akcijas uzskatot par pārāk zemu novērtētām.

Lehman Brothers investīciju baņķieri Vācijā apgalvo, ka hedžfondiem, iespējams, pieder vidēji 25% akciju Vācijas vērtīgākajos uzņēmumos.²³

Šis atklājums Vācijā neapšaubāmi saasinās strīdus par hedžfondiem, it sevišķi pēc tam, kad tie ir panākuši *Deutsche Börse* vadības atcelšanu no amatiem un fondu biržas stratēģijas sagraušanu.

²² <http://www.hedgefundsworld.com/tmpl/Article.aspx?ID=21828>
Skat arī: Patrick Jenkins and Richard Milne. "Hedge Funds Hold a Quarter of Germany's Blue-Chips." *Financial Times* (01.09.2005).

²³ Skat. <http://www.hedgefundsworld.com/tmpl/Article.aspx?ID=218287>

GLOBALIZĀCIJA – PAR UN PRET

Globalizācijai, bez šaubām, ir arī pozitīvie aspekti. Tie ir skaidri redzami Austrumāzijas valstīs, kuras bauda strauju ekonomikas “globalizētu” izaugsmi un arvien efektīvāk cīnās pret nabadzību. Tirdzniecības konflikts starp Ķīnu un ASV, un Ķīnu un Eiropu kulmināciju sasniedza 2005. gadā un lika Rietumiem saprast, ka globalizācija drīz vairs nebūs “spēle vienos vārtos”. Vācija sevi uzskata par pasaules eksporta čempionu. Bet Ķīnas ekonomikas lielais lēciens ir balstīts uz eksportu, izmantojot globalizētos tirgus – pirms tam pakāpeniski 20 gadu garumā ieviešot Rietumu tehnoloģijas un apgūstot spēles noteikumus. Austrumāzijas un citas valstis, kas atrodas uz modernās, attīstītās pasaules sliekšņa, piemēram, Brazīlija, arī ir izmantojušas globalizēto zināšanu priekšrocības un “pirkušas” stratēģisko rūpniecības nozaru tehnoloģiskos noslēpumus – līdzīgi kā Japānas uzņēmumi, kuri pirms 30 - 40 gadiem nelikās ne zinīs par tiesībām uz intelektuālo īpašumu.

Ikkatra no veiksmīgāk globalizētajām valstīm pati noteica pārmaiņu tempu. Āzijas valstis rīkojās pretēji Ziemeļamerikas neolibērālisma reliģijai, kas tika izklāstīta tā sauktajā Vašingtonas Konsensā.²⁴

Austrumāzijā valdības aktīvi piedalās ekonomisko procesu vadībā. Piemēram, Malaizija un Singapūra. Arī Koreja. Tur valsts pārvaldītā tērauda rūpniecība bija starp pasaules efektīvākajām šajā nozarē. Šim Āzijas “tīģerim” bija stipri regulēts finanšu tirgus, un tikai ASV Finanšu ministrijas un Starptautiskā Valūtas fonda spiediena rezultātā nacionālie finanšu tirgus noteikumi tika atcelti un “globalizēti”.

Redzam, ka globalizācija var dot arī milzu labumu – un ne tikai ekonomisku. Dažas tā sauktās attīstības valstis guva labumu no zināšanu globalizācijas. Tas palīdzēja uzlabot sabiedrības veselību, pagarināt mūža ilgumu, kā arī palielināt dzimstību. Globalizācija ir devusi arī citus labumus – pilsoniskās sabiedrības elementu nostiprināšanos un profesionalizēšanos. Ziemeļatlantijas reģionā ir kļuvušas slavenas *Greenpeace* un *Attac*. Alternatīvie informācijas tīkli *Third World Network* un *South* ir tikpat pazīstami Āzijas valstīs. Un visai bieži tiek uzsvērts – protesta kustība pret globalizāciju nebūtu iespējama bez pašas globalizācijas.

Taču bez šiem ieguvumiem ir arī globalizācijas tumšā puse jeb - kā 1998. gadā to nosauca Džordžs Soross (George Soros) – “tirgus fundamentālisms”.

²⁴ 1990. gadā Pasaulē Bankas izvirzītā Vašingtonas Konsensa (Washington Consensus) galvenie pīlāri: labi ekonomiskie rezultāti, liberalizēta tirdzniecība, makroekonomiska stabilitāte, pareiza cenu noteikšana (lai ko tas nozīmētu).

GLOBALIZĀCIJAS NEGATĪVĀ PUŠE

Visnegatīvākās sekas ir izraisījusi finanšu un kapitāla tirgus liberalizācija. Tā bez attiecīgas kompensācijas pakļāvusi riskam attīstības valstis. Liberalizācija ir ļāvusi Dienvidu un Austrumeiropas pārejas valstīs ieplūst "netīrajai" naudai, kas ir veicinājusi spekulatīvu nekustāmo īpašumu darījumu "bumu" un naudas atmazgāšanas loģistiku (šodien netīru naudu tikpat vienkārši kā Kaimanu salu bankās var atmazgāt Rīgas azartspēļu zālēs). Risks saņēmējvalstīm slēpjas iespējamās investoru noskaņojuma svārstībās. Jebkurš nelikumīgi iegūto līdzekļu investors var pēkšņi atsaukt milzīgas naudas summas, atstājot saņēmējvalsti nedrošā ekonomiskā situācijā.

Sākotnēji SVF uzskatīja, ka šādas valstis tiekot pamatoti sodītas par neapdomātu ekonomisko politiku, bet, krīzei izplatoties no valsts uz valsti, grūtas dienas piedzīvoja pat tās, kuras no SV bija saņēmušas augstu novērtējumu. Tāds kompetents novērotājs kā Džozefs Stiglits šajos uzraudzības institūtos saredz zināmas paternālisma pazīmes - vecās koloniālās mentalitātes jaunas formas:

"Mēs, kuri kontrolējam kapitāla tirgus, zinām vislabāk, kā lietas jādara. Pildiet mūsu rīkojumus, un jums klāsies labi!"

Šāda augstprātība ir aizvainojoša. Šāda nostāja ir augstākā mērā nedemokrātiska. Zemteksts - demokrātija pati par sevi nenodrošina vajadzīgo disciplīnu. Ir nepieciešams ārējs disciplinētājs, kurš zina, kas vajadzīgs izaugsmei, kuram nav svešas globālisma vērtības.²⁵

Starptautiskās organizācijas, arī Apvienoto Nāciju sistēma, reiz tika uzskatītas par šāda veida disciplinētājām. Bet tādas tās nebūt nav, un ir svarīgi to apzināties. Kā piemēru var minēt Rio procesu, kas sākās 20. gadsimta 80. gadu beigās. Slavenais Riodeženeiro sammits notika 1992. gadā, tam sekoja Rio+5 izvērtēšanas sammits 1997. gadā Ņujorkā un Rio+10 sammits 2000. gadā Johannesburgā. "Rio ideja" bija apzināties globālo vides un attīstības krīzi un censties to atrisināt taisnīgā veidā, dibinot partnerattiecības starp bagātajām un nabadzīgajām valstīm (Ziemeļiem un Dienvidiem).

²⁵ Joseph Stiglitz. "Globalism's Discontents." In: American Prospect, January 14, 2002.

Jānis Brizga, biedrības "Zaļā brīvība" valdes priekšsēdētājs

Eiropas Komisijas un Nacionālā zinātniskā fonda 2001. gada aptaujas liecina, ka $\frac{1}{4}$ amerikāņu un $\frac{1}{3}$ eiropiešu uzskata, ka Saule griežas ap Zemi. Galilejs par to droši vien būtu satriekts, ņemot vērā cenu – mājas arests un publisku nosodījums, ko viņš samaksāja par to, ka atklāja savu pasaules uzskatu, ka Saule ir mūsu sistēmas centrā. Galilejs, protams, tika sodīts nevis par saviem astroloģijas atklājumiem, bet gan par to, ka apstrīdēja tai laikā vispār pieņemto uzskatu par cilvēces vietu kosmosā.

Uzskatu laušana ir ilgstošs un sarežģīts process. Arī ceļš uz ilgtspējīgu attīstību prasa daudz uzskatu un dogmu laušanu. Lai sasniegtu ilgtspējīgu attīstību, mums ir jāmaina veids kā mēs pārvietojamies, ko mēs ēdam, kādu enerģiju lietojam un kā mēs skatāmies uz citām sugām un dabu kopumā.

Taču tādi termini kā *ilgtspējīga attīstība* un *globalizācija* Latvijas iedzīvotāju redzeslokā nonāca tikai 90-o gadu sākumā, kā kaut kas svešs un no rietumiem importēts. Tikai retajam bija skaidra izpratne par to, ko tad šīs lietas īsti nozīmē. Taču arī tagad, lai arī diezgan plaši lietoti, šie termini vēl joprojām ir samērā sveši Latvijas tautai un pat lēmumu pieņēmējiem.

Par ilgtspējīgu attīstību pēdējos gados var dzirdēt visdažādākajos kontekstos. Bieži vien tiek runāts par ilgtspējīgu attīstību kā vides aizsardzības pasākumu kopumu, ilgtspējīgu attīstību kā reģionu un centra vienmērīgu attīstību (teritorijas ilgtspējīga attīstība), vai arī kā par tautsaimniecības attīstību (ilgtspējīgu izaugsme, ilgtspējīgu ražošanas attīstība). Tā, piemēram, pirmais Zaļās partijas premjerministrs Indulis Emsis savā Ministru prezidenta kandidāta uzrunā Saeimas ārkārtas plenārsēdē 2004. gada 9. martā piemin tikai tautsaimniecības ilgtspējīgu attīstību. Savukārt Latvijas SF dokumentos veiktajā SVID* analizē kā vienīgā iespēja sadaļā "Ilgtspējīga attīstība" ir minēta jaunu naftas atradņu atklāšana Baltijas jūrā. Šie ir tikai daži no piemēriem dažādajām ilgtspējīgas attīstības interpretācijām Latvijā.

Visas šīs ilgtspējīgas attīstības interpretācijas ir vērstas uz kādu no dzīves sfērām (vide, ekonomika, sabiedrība), taču neapskata to kopsakarību. Taču ilgtspējīga attīstība ir postmoderna ideja, kas uzreiz nenoliedz, bet ir kritiska pret pastāvošo, no Eiropas apgaismības laikmeta izrietošo, zinātnisko pasaules uzskatu. Viena no Eiropas apgaismības laikmeta vadošajām iezīmēm bija uzskats, ka pasaule ir kā mašīna, kuras darbības mehānismu var saprast to izjaucot pa detaļām un ka šīs detaļas var tikt izmantotas un mainītas, lai uzlabotu cilvēku labklājību. Piemēram, uzzinot kā darbojas gēni, mēs varam tos modificēt, lai radītu jaunus augus un medicīnas preparātus. Šis uzskats deva zinātniekiem un visai sabiedrībai pārliecību, ka pasauli var uzlabot un piemērot cilvēkam ar mērķi apmierināt cilvēku bezgalīgās vajadzības.

* Stipro un vājo pušu, iespēju un draudu analīze.

Arī terminam “globalizācija” ir dažādas sejas. Visbiežāk tas tiek lietots, lai raksturotu plaša mēroga kardinālās izmaiņas ekonomiskajā attīstībā. Šaurākā nozīmē dažkārt to lieto, lai vienkārši apzīmētu ekonomisko aktivitāšu ģeogrāfiskās izplatības palielināšanos. Citreiz termins “globalizācija” tiek izmantots vairāk institucionālā izpratnē, aprakstot kapitālisma izplatību visā pasaulē. Visbeidzot dažkārt to lieto kā liberalizācijas un lielākas ekonomiskās atvērtības sinonīmu. Visas šīs izpratnes nav pretrunā viena ar otru, tomēr tās neraksturo tās milzīgās izmaiņas, kas notiek pasaules ekonomikā.

Globālo ekonomiku no iepriekšminētajiem šaurākajiem skatījumiem atšķir viena ļoti būtiska lieta – globālā ekonomika darbojas pāri nacionālo valstu ietekmes sfērām. Globālajā ekonomikā pašreiz dominē dažādas starptautiskas finansu institūcijas un transnacionālās kompānijas, kas darbojas neatkarīgi no nacionālajām robežām vai katras valsts ekonomiskajiem apsvērumiem. Šādā pasaulē preces, ražošanas faktori un finansu resursi kļūst par gandrīz pilnīgi aizvietojamiem jebkur pasaulē. Valstu savstarpējā ekonomiskā atkarība un saistība ar dažādiem tirgiem, ražošanas un finansu aktivitātēm ir sasniegusi tādu pakāpi, ka ekonomiskos sasniegumus jebkurā valstī lielā mērā ietekmē ārpus valsts robežām realizētā politika un attīstības tendences.

Vislabāk sakarību starp ilgtspējīgu attīstību un globalizāciju droši vien ir parādīti ar piemēru. OXFAM aprēķini rāda, ja jaunattīstības valstis palielinātu savu eksporta daļu par 1%, tas palīdzētu 128 miljoniem cilvēku izkļūt no nabadzības. Tā kā 75% no pasaules nabadzīgajiem iedzīvotājiem dzīvo laukos, tieši lauksaimniecība ir nozare, kas būtu jāattīsta. Taču attīstīto valstu spēcīgi subsidētā lauksaimniecība neļauj tam notikt. ES ienākumi (valsts subsidiju veidā) uz vienu govī ir trīs reizes lielāki nekā vidējie ienākumi uz vienu Āfrikas iedzīvotāju. OECD jeb 32 pasaules bagātākās valstis vienā dienā lauksaimniecības subsidijās izmaksā 1 miljardu USD. Šīs subsidijas liedz jaunattīstības valstīm, kuras nespēj subsidēt savus zemniekus, konkurēt globālajā tirgū. Līdz ar to lauksaimniecības sektors jaunattīstības valstīs ir nonācis panīkumā un daudzi lauku iedzīvotāji - nabadzībā. Tie ir spiesti meklēt labāku dzīvi citur, piemēram, izcirst mūžamežus, kas ir lielākais dabīgais skābekļa ražotājs un bioloģiski daudzveidīgākā ekosistēma uz planētas.

Tas, par ko iestājas liela daļā sabiedrisko organizāciju, cīnoties pret globalizācijas negatīvajām sekām, nav anti-globalizācija, kā to bieži vien var dzirdēt medijos, bet gan lokalizācija.

Lokalizācija – sistemātiska cilvēku un kopienu atšķiršana no globālajām varas struktūrām, globālā ekonomika un globālā lauksaimniecība ir viens no variantiem, lai nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību. Tās mērķis ir vietējiem iedzīvotājiem atgriezt tiesības un kontroli pār vietējo politiku un ekonomiku, kas tos ietekmē. Tas veicinātu vietējo kohēziju un saliedētību, samazinātu nabadzību un nevienlīdzību, uzlabotu dzīves apstākļus, sociālo infrastruktūru, vides kvalitāti un palielinātu drošību.

Viens no priekšnosacījumiem, lai to realizētu, ir stingra, decentralizēta un demokrātiska pašpārvalde uz ko balstās vietējā lēmumu pieņemšana. Tai ir jābūt finansiāli un morāli spējīgai risināt vietējās problēmas un sadarboties ar vietējiem iedzīvotājiem un institūcijām vietējā, nacionālā un starptautiskā līmenī.

Lokalizācija nenozīmē norobežošanu no ārpusas, bet vietējo iedzīvotāju kontrolētu attīstību, kas, izmanto vietējos resursus (finanses, darbaspēku un dabas resursus) un apmierina vietējās vajadzības un patēriņu. Tā nozīmē:

- pašnodrošinātu ekonomiku un mazāku atkarību no ārējiem faktoriem: finansu un preču tirgiem;
- atgriezt vietējiem iedzīvotājiem kontroli pār ekonomiku un politiku;
- varas decentralizāciju;
- tādas politikas nodrošināšanu, kas stiprina vietējo daudzveidību kultūras, ekonomikas un citās sfērās;
- cilvēku tiesības uz pašnoteikšanos u.tml.

Citiem vārdiem – par politisko diskrimināciju par labu vietējam.

3. nodaļa

ILGTSPĒJĪGA ATTĪSTĪBA GLOBALIZĀCIJAS APSTĀKĻOS - POLITISKĀS GRIBAS JAUTĀJUMS

Desmit gadus pēc Rio sammita bija skaidrs, ka grandiozās Rio ieceres – Rīcības plāns 21. gadsimtam (Agenda 21) – īstenotas tikai daļēji. Pasaules vides apstākļi joprojām turpina pasliktināties. 2005. gada augustā viesuļvētra, kas izpostīja Ņūorleānu, vairākas spēcīgas vētras, kas nodarīja lielus bojājumus Baltijas reģionā, Vācijā un Austrijā, Francijā, Japānā, visas – izņemot cunami Āzijas dienvidaustrumos – tiek saistītas ar cilvēka izraisītajām klimatiskām pārmaiņām. Neskatoties uz to, Buša valdība joprojām atsakās parakstīt Kioto protokolu un praktiski noraida ne tikai Rio rīcības plānu, bet pat Johannesburgas visai pieticīgās prasības.

Neatrisināts paliek jautājums – kas būtu jādara, lai dabas katastrofālos procesus, kā, piemēram, globālo aptumšošanos un globālo sasilšanu, atzītu ne tikai zinātnieki, bet arī politiķi? Notiek debates par globālo sasilšanu, arī par jaunu energopolitiku, bet ļoti maz tiek runāts par industriālā gaisa piesārņojuma izraisīto aptumšošanos. Šķiet, ka sasilšana, ko izraisa siltumnīcas efekta gāzes (SEG), tiek kompensēta ar spēcīgu atdzišanu, ko izraisa aptumšošanās.

Gaisa piesārņojums izraisa gan sasilšanu, gan aptumšošanos.

Akmeņogļu, naftas un koksnes sadegšanas procesā – neatkarīgi no tā, vai tas notiek automašīnās, spēkstacijās vai pavaros – gaisā izplūst ne tikai nemanāmais oglekļa dioksīds (galvenā siltumnīcas efekta gāze, kas izraisa globālo sasilšanu), bet arī sīkas kvēpu, pelnu, sēra savienojumu un citu piesārņotāju daļiņas. Kā gan šādu sīku daļiņu izplūšana atmosfērā izraisa globālu aptumšošanos? Klimata pētnieki saka: lieta ir ļoti vienkārša, tās atstaro saules gaismu atpakaļ kosmosā. Šis fakts bijis zināms jau gadu desmitiem ilgi. Tāpēc arī vulkāni, kuru izvirdumu rezultātā atmosfēras augšējā slānī nonāk milzīgs daudzums sulfātu, var uz Zemes izraisīt īslaicīgu, bet ievērojamu temperatūras pazemināšanos.

Pārsteidzošas bija tā sauktās netiešās sekas – sīkās piesārņojuma daļiņas atmosfērā izmaina mākoņu optiskās īpašības. Tas notiek tāpēc, ka cilvēku darbības rezultātā atmosfērā nokļuvušās daļiņas pavairo virsmas, uz kurām var veidoties ūdens pilieni. Tādējādi piesārņotajā gaisa masā ūdens pilieni ir pat līdz sešām reizēm vairāk nekā nepiesārņotajā. Taču, tā kā ūdens tvaika daudzums atmosfērā paliek nemainīgs, ūdens pilieniem jābūt mazākiem, nekā tie būtu dabīgos apstākļos.

Tā kā mākoņu atstarošanas spēja ir atkarīga no pilienu virsmas lieluma, piesārņotie mākoņi gaismu atstaro vairāk nekā nepiesārņotie (jo daudziem maziem pilieniem ir lielāka kopējā virsma nekā lielākiem, bet retākiem pilieniem). Atstarojot saules gaismu atpakaļ kosmosā, šie mākoņi aizkavē gaismas nokļūšanu līdz Zemei, tādējādi veicinot globālo aptumšošanos.

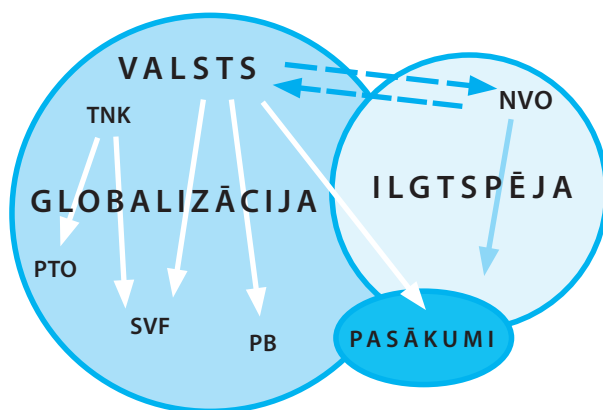
Pēdējos gadu desmitos tie kosmosā kopā ar ūdens pilieniem atmosfērā ir pastiprināti atstarojuši saules gaismu. Tagad zinātnieki raizējas, ka, saules stariem pilnībā nenonākot līdz okeāniem, varētu tikt izjaukts pasaules nokrišņu līdzsvars.²⁶

Šobrīd var prognozēt, ka CO₂ piesārņojuma līmenis nākamajās desmitgadēs varētu ievērojami pieaugt. Toties cerību vieš tie rādītāji, kas liecina, ka sīko daļiņu piesārņojums beidzot tiek iegrožots.

"Ja neko nedarīsim, nonāksim situācijā, kur dzesējošais piesārņojums samazinās, bet sildošais - palielinās. Tas nozīmē to, ka vienlaikus būs samazināta dzesēšana un pastiprināta sasilšana – un tā jau tad būs īsta problēma," saka Pīters Kokss (Peter Cox), viens no pasaules vadošajiem klimata modelētājiem.

Viens no vides jautājumu galvenajiem aspektiem ir saspringtās attiecības starp ilgtspēju un globālismu, kas joprojām ir ļoti kompleksas un nelīdzsvarotas. Šo attiecību grafiskais attēls var palīdzēt saprast, kur ir izvietoti šī konflikta dažādie spēlētāji.

Spēlētāju, instrumentu un pasākumu ietekme uz ilgtspēju un globālismu.

Spēlētāji: valstis un nevalstiskās organizācijas (NVO). Abas ir aktīvas gan globalizācijas, gan ilgtspējas jomā, savukārt transnacionālās korporācijas (TNK) ir aktīvas tikai globalizācijā.

Instrumenti: šajā kontekstā – multinacionālas institūcijas: Pasauls Tirdzniecības organizācija (PTO), Starptautiskais Valūtas fonds (SVF), Pasauls Banka (PB).

Pasākumi: tie, kas veicina globalizācijas procesu, piemēram, daudzie ANO sammiti (Rio, Johannesburga, Monterreja u.c.).

²⁶ http://www.bbc.co.uk/sn/tvradio/programmes/horizon/dimming_prog_summary.shtml

Šis attēls būtībā parāda, kā viena joma ietekmē otru. Tajā ir norādīti galvenie konflikta partneri – valstis un nevalstiskās organizācijas. Vektori parāda konfliktējošo partneru ietekmes virzienus (valstu ietekme, protams, ir daudz spēcīgāka nekā NVO ietekme). Attēls parāda arī to, ka valsts, NVO un multinacionālās institūcijas cenšas sevi leģitimēt ar līdzdalību daudzajās globālajās konferencēs, sammitos, kur tās izliekas aizstāvam dažādas pozīcijas. Daudz svarīgāk būtu G8 dalībniekiem un Eiropas Savienībai vienoties jautājumā par lielākas uzmanības pievēršanu konfliktu vadībai un ilgtspējai, nevis atkal jaunu sammitu organizēšanai. Jau tāpēc vien ANO sammiti šķiet zināmā mērā bezjēdzīgi, ka tajos pieņemtās konvencijas un rīcības plānus ASV republikāņu valdība lielākoties nemaz neievēro.

Labi zināms runasvīrs no labi zināma Dienvidu NVO sadarbības tīkla pārāk zemo politisko apziņu saista ar *“globalizācijas paradigmas pretefektu, ko rosinājuši industrializētie Ziemeļi un to korporācijas, kas pēdējo gadu laikā izplatījušas visā pasaulē.”*²⁷

Galvenais iemesls Rio izvirzīto mērķu vājajai ietekmei ir tas, ka trūkst jebkādu iedarbīgu līdzekļu, kas disciplinētu lielās korporācijas un liktu tām atbildēt par savu rīcību. Turklāt beidzamajos pāris gados lielo uzņēmumu, jau minēto hedžfondu un globālo finanšu institūciju vara ir pieaugusi. Šo spēlētāju kontrolē ir aizvien vairāk pasaules resursu, un viņi ir atbildīgi par aizvien lielākām ražošanas, izplatīšanas, finanšu, mārketinga un informācijas aktivitātēm. Viņu ražošanas shēmās nav vērojamas būtiskas izmaiņas. Šis “visu pa vecam” rīcības rezultātā vides piesārņojums un dabas resursu noplicināšana turpinās vai pat pieaug. Mediju globalizācijas rezultātā patērīna preču reklāmas un dažādās akcijas ir vēl vairāk popularizējušas dzīvesveidu un patērīna modeļus, kas nav savienojami ar ideju par ilgtspējīgu vidi.

Par to daļēji atbildīgs ir arī Rio sammits, jo tas neizvirzīja nekādus pasākumus lielo uzņēmējса-biedrību darbības regulēšanai. Arī finanšu liberalizācija veicinājusi globalizāciju un ir līdzvainīga vairāku jaunu finanšu krīžu virknē, kas sākās Meksikā, virzījās tālāk uz Austrumāziju, Krieviju, Brazīliju, vēlāk skarot arī Turciju un Argentīnu. Šīs jaunās krīzes pievienojās jau esošajai Āfrikas un citu reģionu parādu krīzei, kas turpinās vēl šobaltdien un turpmākajos gados, iespējams, kļūs par aktuālu tematu G8 dienaskārtībā. Tieši tās iespaidā 900 miljoni cilvēku dzīvo nabadzībā, un tā ir kļuvusi par argumentu globālajam terorismam.

Liberalizācija un “brīvā tirgus” pieeja pārstāv paradigmu, kas ļoti atšķiras no tā, par ko valstis vienotās Rīcības plānā 21. gadsimtam (*Agenda 21*). Tā paredz vai nu ierobežot, vai likvidēt valsts lomu tirgus regulēšanā, ļaujot viņu “brīvā tirgus spēkiem” un piešķirot lielākas tiesības un “brīvības” lielajām tirgu dominējošajām korporācijām. Valsts iejaukšanās paredzēta pavisam minimāla – tas attiecināts pat uz sociālajiem pakalpojumiem.

Pēdējos gados Ziemeļu valstīm ir arī izdevies mazināt ANO lomu sociālās un ekonomiskās politikas jautājumos, tai pašā laikā būtiski palielinot *Bretton Woods* institūciju, it īpaši PTO, pilnvaras

²⁷ Martins Kors (Martin Khor) ir Third World Network direktors ar sēdekli Penangā.

un ietekmi starptautiskās ekonomiskās un sociālās rīcībpolitikas noteikšanā. Šī institucionālo kompetenču pārrobežu bijusi iespējama, jo *Bretton Woods*/PTO institūcijas pārstāv paradigmu, ko atbalsta strukturāli bagātie Ziemeļi, kas kontrolē šīs institūcijas, pretstatā ANO, kur labāk pārstāvēti ir Dienvidi un kur ir atšķirīgi lēmumu pieņemšanas procesi.

Lai arī ilgtspējīga attīstība piedzīvo grūtus laikus, ir tomēr saskatāmas pazīmes, kas norāda uz tās kā paradigmas atdzimšanu.²⁸

Globalizācijas trūkumi un neveiksmes ir izraisījuši izteikti negatīvu sabiedrības reakciju, kam varētu sekot arī izmaiņas politikā. Ilgtspējīgas attīstības atbalstītāji Ziemeļatlantijas valstu valdībās, kā arī Dienvidos un Austrumos arvien labāk apzinās savas tiesības un atbildību risināt esošās problēmas, t.sk. nepieciešamību grozīt vairākus PTO noteikumus.²⁹

Vērojot pasauli kopš 2004. gada, kad paplašinājās Eiropas Savienība, piepūlinošot sev lielāku skaitu bijušo padomju republiku, ir konstatējama zināma līdzība starp šīm neoliberālajām paplašinātās Eiropas dalībvalstīm un klasiskajiem pārejas reģioniem, piemēram, Latīņameriku. Ne visi šie fenomenāli ir vienlīdz nozīmīgi, bet ir vērts salīdzināt valstis, kas piedzīvo neoliberālu pāreju, lai labāk izprastu globālisma kompleksitāti. Šīs pilnīgi atšķirīgās valstis un sabiedrības – Austrumeiropā, Rietumeiropā, Latīņamerikā, Ziemeļamerikā, Āzijā, Āfrikā – sastopas gan ar iekšēju, gan ar ārēju rakstura problēmām. Izaicinājums, ar kuru jātiek galā visām - ir demokrātiska līdzdalība, un tas ir galvenais priekšnoteikums veiksmīgai, uz ilgtspēju balstītai attīstībai. Tā ir atkarīga no sabiedrībā un valstī valdošā politiskās kultūras līmeņa. Akreditētais Bertelsmana Transformācijas indekss (*Bertelsmann Transformation Index – BTI*) 2006. gada novembrī rezumē:

*"Latvija ir progresējusi dažās savas politiskās iekārtas jomās un arī rīcībpolitikas formulēšanā, it sevišķi ekonomikā. Tomēr galvenie trūkumi, kas izklāstīti 2003. gada BTI ziņojumā, nav novērsti. Pilnīga krievvalodīgās minoritātes integrācija joprojām ir Latvijas lielākais izaicinājums ceļā uz ilgtspējīgu, liberālu demokrātiju. Plaši izplatītā korupcija turpina kaitēt Latvijas demokrātijai un kavē tālāku ekonomisko attīstību. Lai gan abas šīs problēmas ir minētas 2004. gada ministru prezidenta Aigara Kalviša valdības deklarācijā, tās nav starp šīs valdības politiskās dienaskārtības prioritātēm."*³⁰

Šai grāmatā ir salīdzināti vairāki atšķirīgi politiskās kultūras modeļi un veidi, kā izmantot globalizāciju un globālismu savā labā, nepakļaujoties globālo spēlētāju diktātam.

²⁸ Piemēram, ES ilgtspējīgās attīstības stratēģija.

²⁹ Vietas trūkums neļauj iedziļināties problēmās, kas saistītas ar Ķīnas iestāšanos PTO un Krievijas centieniem kļūt par pilntiesīgu dalībnieci. Aktuālo disputu starp Ziemeļiem un Dienvidiem par PTO lauksaimniecības noteikumiem neatrisināšanu bijušo sociālisma valstu uzņemšana šajā organizācijā.

³⁰ <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/181.0.html?&L=1>

4. nodaļa

ILGTSPĒJĪGĀS ATTĪSTĪBAS GALVENIE GLOBĀLIE SPĒLĒTĀJI – NACIONĀLĀS VALSTIS

Ilgtspējas puzzle parāda galvenās jomas, kas jāsavieno, lai bilde būtu pilnīga un darbotos sinerģija starp puzzles atsevišķajām sastāvdaļām. Spēlētāji ir tie, kuri ietekmē puzzles atsevišķos elementus un tiem ir jāizrāda aktīva interese puzzles elementu savienošanā. Tālākajā tekstā īsumā raksturoti nacionālie un globālie spēlētāji, kuriem ir izšķiroša loma ilgtspējīgās attīstības procesā.

G 8 – GLOBĀLĀ POLITISKĀ VADĪBA

“Lielais astoņnieks” jeb G8 ir apzīmējums astoņām pasaules politiski un ekonomiski ietekmīgākajām valstīm.³¹ Grupas veidošanās sākās 1975. gadā, kad Francijas prezidents Žiskārs Destēns (Giscard d'Estaing) uzaicināja Japānas, ASV, Vācijas, Apvienotās Karalistes un Itālijas līderus uz tikšanos Rambuijē pie Parīzes, lai pārrunātu aktuālas ekonomiskas problēmas. Grupa paplašinājās, 1976. gadā pievienojoties Kanādai un 1998. gadā – Krievijai. Pretstatā daudzām citām starptautiskām institūcijām G8 nav noteiktas struktūras vai pastāvīgas administrācijas. Prezidējošās valsts pienākums ir organizēt ikgadējo G8 sammitu un noteikt darba kārtību. Katrā sammitā līderi vienojas par konkrētām iniciatīvām. Visu gadu notiek sanāksmes, kurās dalībnieki atskaitās par padarīto.

Būtībā G8 ir **globalizācijas politiskā vadība**. G8 spēj savest kopā līdzīgi domājošus politiskos spēlētājus arī no Āzijas un Latīņamerikas un, pateicoties savu dalībnieku ekonomiskajai un politiskajai ietekmei un vienotībai globālās labklājības jautājumos, noteikt arī rīcības programmu.

Tas bija vērojams G8 sammitā 2007. gada jūnijā Vācijas pilsētiņā Hailigendamā Baltijas jūras krastā. Lai rastu risinājumu problēmām klimata aizsardzības un enerģijas drošības jautājumos, Vācijas valdība beidzot vēlējās pievienot Kioto noteikumiem ne vien ASV, bet arī trešās pasaules valstis, piemēram, Brazīliju, Ķīnu, Indiju, Meksiku, Dienvidameriku. Mērķis – pēc iespējas veiksmīgāk turpmākajos gados izvairīties no konfliktiem enerģijas jautājumos starp vecajām un uzskaitītajām jaunajām industriālajām valstīm, kuras G8 intereses klimata un vides jomā interpretē kā slēptu mēģinājumu aizstāvēt savu virskundzību pasaules tirgū. Īpaši Ķīna pretojas savu nacionālās attīstības un ekonomiskā progresa mērķu ierobežošanai. Tāpēc sammits tika sagaidīts diezgan saspīlētā gaisotnē, un virspusēji tika apspriesta pati galvenā tēma par ener-

³¹ <http://www.g8.gov.uk/>

ģiju un klimatu. Vēl mazāka uzmanība tika pievērsta svarīgajam jautājumam par hedžfondu kontroli.

Pēdējā laikā pieaug arī industriāli bagāto valstu bažas par atsevišķu ietekmīgo kapitālfondu nekontrolējamību. Palielinājušās G8 līderu raizes par aizvien sarūkošo izejvielu pieejamību un politisko stabilitāti visā Āfrikas kontinentā. Tieši sarunas par Āfrikas likteni interesēja daudzus tūkstošus nevalstisko organizāciju. Līdz ar to Hailigendammā līdz 60 miljardiem dolāru tika paaugstināti materiālie solījumi Āfrikai. Tas pats sakāms par finansiālo atbalstu šīs planētas nabadzīgajām valstīm, to paredzēts palielināt līdz 50 miljardiem dolāru 2010. gadā. Tomēr daudzi cilvēki Āfrikā un lielākā daļa nevalstisko organizāciju šaubās, vai tāpēc būs iespējams kontrolēt vai samazināt nabadzības pieaugumu pasaulē.

G8 stratēģiskā pieeja nabadzības mazināšanai

Nozīmīgajā Dženovas sammitā 2001. gadā G8 valdības izteica skaidru atbalstu ilgtspējīgai attīstībai, kas balstīta uz atklātām, demokrātiskām un atbildīgām pārvaldības sistēmām. Sammits saskatīja ievērojamus trūkumus Dienvidos un izstrādāja Dženovas Rīcības plānu, lai šos trūkumus novērstu un uzlabotu apstākļus mazāk attīstītās un pārejas valstīs.

G8 Dženovas sammits 2001. gada jūlijā pieņēma lēmumu sniegt palīdzību attīstības valstīm:

- Veicināt atbildīgumu un atklātību valsts sektorā.
- Radīt aizsardzības mehānismus pret valsts naudas līdzekļu piesavināšanos un izšķērdēšanu.
- Nodrošināt visiem pilsoņiem piekļūšanu tiesību sistēmai, tiesu varas neatkarību un tiesību normas, kas pieļauj privātā sektora darbību.
- Nodrošināt aktīvu pilsoniskās sabiedrības un nevalstisko organizāciju (NVO) iesaistīšanu.

G8 savukārt nolēma:

- Pilnībā ieviest *OECD* Konvenciju par kukuļdošanas apkarošanu.
- Atbalstīt ANO centienus rast efektīvus līdzekļus korupcijas apkarošanai.
- Mudināt multilaterālās attīstības bankas palīdzēt saņēmējvalstīm pilnveidot valsts izdevumu un budžetu vadību.

Bez parādu atvieglojumiem virzīt diskusiju uz trim savstarpēji pastiprinošiem elementiem:

- Veicināt lielāku attīstības valstu līdzdalību globālajā tirdzniecības sistēmā.
- Pievērst uzmanību lielākām privātajām investīcijām.
- Rūpēties par veselības, izglītības un pārtikas drošības veicināšanu.

Vieglāka piekļūšana tirgiem ir jāapvieno ar iespējām tos izmantot. Tādējādi, lai attīstības valstīm palīdzētu gūt labumu no brīvajiem tirgiem, labāk koordinēt ar tirdzniecību saistīto atbalstu, lai:

- Sniegtu divpusēju palīdzību jautājumos, kas saistīti ar tehniskiem standartiem, mītu sistēmām, ar dalībai Pasaules Tirdzniecības organizācijā (PTO) nepieciešamo likumdošanu, intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzību un cilvēkresursu attīstību.
- Mudinātu valstis iekļaut tirdzniecības paplašināšanu nabadzības mazināšanas plānos un darbības principos.

Lielāki privātā sektora ieguldījumi ir būtiski ekonomiskai izaugsmei, produktivitātes kāpināšanai un dzīves līmeņa celšanai. (...) Lai veicinātu investīcijas zināšanu ietilpīgā ekonomikā, aicinām PTO un Pasaules Intelektuālā īpašuma organizāciju sadarbībā ar Pasaules Banku palīdzēt nabadzīgākajām valstīm ievērot starptautiskos noteikumus par intelektuālā īpašuma tiesībām.

- Vietējie partneri, t.sk. NVO un starptautiskās aģentūras, palīdzēs nodrošināt veiksmīgu SVF darbību.
- Atbalstīt PTO notiekošo diskusiju par *TRIPS* līguma (Līgums par intelektuālā īpašuma tiesībām saistībā ar tirdzniecību) attiecīgo noteikumu piemērošanu.

Izglītība ir galvenais pamats izaugsmei un nodarbinātībai.

G8 risināja arī svarīgus jautājumus par **vidi** un apstiprināja savu apņemšanos rast globālus risinājumus planētai radītajiem draudiem. Atzina, ka jautājums par klimata pārmaiņām ir neatliekams, tam nepieciešams globāls risinājums. Apņēmas nodrošināt spēcīgu vadību šī jautājuma risināšanai. Tāpēc nepieciešama ātra, efektīva un ilgtspējīga rīcība, lai saskaņā ar ANO Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām galējo mērķi, stabilizētu SEG koncentrāciju atmosfērā. Izskanēja apņēmība pildīt nacionālās saistības un pienākumus saskaņā ar konvenciju, izmantojot dažādus līdzekļus un tirgus un tehnoloģiju radītās iespējas. Šajā kontekstā G8 piekrita, ka ir svarīgi pastiprināt sadarbību zinātnē un pētniecībā, kas saistīta ar klimatu, kā arī veicināt sadarbību starp valstīm tehnoloģijas pārņemšanas un ietilpīguma paplašināšanas jomā.

G8 globālā parādu vadība (Glenīglas sammits 2005. gadā)

G8 donorvalstu finanšu ministri 2005. gada jūnijā Glenīglā, Skotijā, 18 valstīm, kas kvalificējušās *HIPC* iniciatīvas ³² ietvaros, piedāvāja dzēst 100% to parādu, kas jāatmaksā trim multilaterālām finanšu iestādēm (SVF, PB, ĀAF). Deviņas valstis, kuras nav vēl paspējušas izpildīt PB/SVF programmas, tuvākajā laikā varētu kvalificēties. Priekšlikums dzēst parādus ar laiku varētu tikt piedāvāts arī atlikušajām 11 parādos sligstošām nabadzīgajām valstīm.

Pirmās 18 valstis saņēma solījumu, ka G8 donorvalstis apmaksās katru dolāru, kas tām par kredītiem jāatdod Starptautiskajai Attīstības asociācijai (SAA) un Āfrikas Attīstības fondam (ĀAF).

³² HIPC – Heavily Indebted Poor Countries. SVF iniciatīva nabadzīgākajām attīstības valstīm ar smagu parādu slogu, kas ļauj izsekot šo valstu ekonomiskajiem rezultātiem.

Rēķini tiktu kārtoti ar SAA, bet ne ar katru valsti atsevišķi.

Šī finanšu ministru vienošanās ir uzskatāma par milzu soli uz priekšu, lai 100% dzēstu nabadzīgāko valstu daudzpusējo parādu trīs būtiskos aspektos:

- Tiek atzīts, ka iepriekšējās parādu dzēšanas iniciatīvas (piemēram, HIPC) ir bijušas neveiksmīgas.
- Tiek apstiprināts princips, ka Starptautiskā Valūtas fonda daļu parādu dzēšanai var izmantot paša SVF resursus.
- G8 valdības ir piekritušas nodrošināt papildu resursus attīstībai, palielinot atbalstu daudzpusējai kreditēšanai, un vairākas valstis ir apņēmušās sasniegt Oficiālās attīstības palīdzības (OAP) mērķi, t.i., 0.7% no IKP līdz 2015. gadam.³³

Tomēr ir arī trīs nopietni trūkumi:

- Vienošanās attiecas tikai uz 18 HIPC programmas valstīm. Skaitu būtu iespējams paplašināt līdz 20, taču pavisam ir 62 valstis, kurām, lai sasniegtu *Tūkstošgades attīstības* mērķus, nepieciešama pilnīga parādu dzēšana.
- Valstīm, kas vēl nav izpildījušas visas prasības, lai kvalificētos parādu dzēšanai, joprojām jāīsteno skarbie SVF un PB noteiktie noregulēšanas pasākumi. Šādiem pasākumiem drīzāk ir tendence saasināt, nevis samazināt nabadzību, turklāt tie ir izraisījuši ilgu kavēšanos tad, kad nepieciešama tūlītēja parādu dzēšana.
- Arī pēc parādu dzēšanas PB un SVF dominējošā loma šajās valstīs turpināsies, jo šīs institūcijas veiks "labās pārvaldības" novērtējumus, kas balstīti uz vāju un subjektīvu makroekonomiskās politikas analīzi.

Raugoties no finanšu vadības tehniskā viedokļa, iniciatīvas un programmas nepieskaras šīs lielās valstu grupas dziļākajām strukturālajām problēmām un tādējādi joprojām kavē ilgtspējīgu šo valstu iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanu. HIPC (41 valsts) uzkrāto parādu nominālvērtība sasniedz 210 miljardus ASV dolāru. Faktiskā vērtība varētu svārstīties ap 165 miljardiem. Taču parādu tirgus vērtība ir apmēram 45 miljardi. Parādu nominālvērtības attiecība pret tirgus vērtību ir 1:0,28 – tātad HIPC parādu devalvācija pārsniedz 70%. Kāpēc? Tāpēc, ka ir šaubas par to, vai visi līdz šim deklarētie pasākumi un programmas varētu labot strukturālos deficitus šo valstu politiskajā, ekonomiskajā un sociālajā vadībā.

Viens no iemesliem tam, ka nabadzīgajās valstīs stāvoklis turpina pasliktināties, ir šīm valstīm uzspiestā valsts izdevumu samazināšana, kas notiek uz sociāli vājāko iedzīvotāju rēķina. SVF Strukturālās noregulēšanas programmas (*Structural Adjustment Programme – SAP*) kritēriju piemērošanā pietiekami netiek vērtēti uzdevumi veselības vai izglītības uzlabošanā.

Parādu jautājumā nabadzīgajās valstīs – un zināmā mērā arī pārejas valstīs, kuras ir tādā pat

³³ KAIROS apkopotā G8 parādu priekšlikuma analīze 2005. gada 11. jūnijā.

veidā pakļautas Pasaules Bankas un SVF stingro noteikumu neoliberālajiem kritērijiem - lieka loma ir postošajam ilgstošās pauperizācijas procesam. Šo problēmu arvien vairāk apzinās Ziemeļu valstu valdības. Starptautisko sammitu un rīcības plānu inflācija kopš Rio 1992. gada sammita to apliecina un vienlaicīgi parāda, ka "globālo" sammitu inflācija ir tikpat nevēlama kā monetārā inflācija. ANO Tūkstošgades sammitā Ņujorkā 2000. gada septembrī uzmanības centrā nonāca ar nabadzību un parādiem saistītās strukturālās problēmas. Viens no galvenajiem tematiem šajā konferencē bija globālās nabadzības samazināšana par 50% līdz 2015. gadam un būtiska sociālās un ekoloģiskās attīstības uzlabošana.

(Vairāk par šo jautājumu turpinājumā.)

DAŽĀDU PĀREJAS VALSTU ATŠĶIRĪGĀ DEMOKRĀTIJAS IZPRATNE

Vācijas Bertelsmana fonds, kas darbojas starptautiskā līmenī, ir publicējis 2006. gada *Transformācijas indeksu*, kurā novērtētas 119 pārejas valstis.³⁴

Tālākais teksts aplūko trīs šajā indeksā ietvertas pilnīgi atšķirīgas valstis. Nolūks - iepazīstināt ar dažādu valstu pieredzi attiecībā uz ilgtspējīgas attīstības potenciālu un formālas demokrātijas apstākļos. Visi trīs piemēri (Brazīlija, Kolumbija un Baltijas reģions) ir ņemti no indeksa augšējā gala.

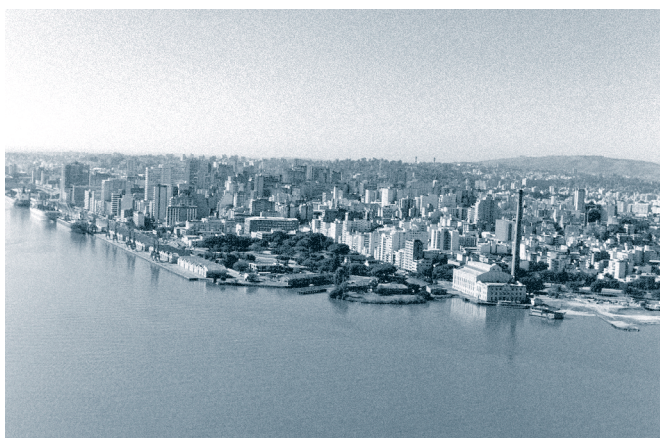
³⁴ <http://www.bertelsmann-transformation-index>.

BRAZĪLIJA

PILNVAROTA PILSONISKĀ SABIEDRĪBA

Portualegri – pilsoniskās līdzdalības paraugs

Brazīlija ir valsts, kurā attīstība rit pilnā sparā. Daži analītiķi Brazīliju dēvē arī par BELINDIJU, jo tai tāpat kā INDIJAI ir klasiski feodālie apstākļi valsts agrārajās ziemeļaustrumos, un tāpat kā BEĻĢIJAI – augsti attīstītas industrijas Sanpaulu, Belu Orizonti un Riodežaneiro. Miljoniem cilvēku dzīvo lielā nabadzībā ar minimālām vai

³⁵ Ziņojums par pilsonisko līdzdalību Portuālegri ar nosaukumu "Tautas varas anatomija", autors Bernards Kasens (Bernard Casen), publicēts 1998. gada augustā "Le Monde Diplomatique" (TAZ pielikums). Skat. arī Portuālegri Pilsētas domes informāciju internetā: <http://www.prefpoa.com.br>

bez jebkādām iespējām realizēt demokrātisku pilsoņu tiesības pašiem savā valstī. Tomēr Brazīlijā ir arī 50-60 miljoni politiski labi izglītotu iedzīvotāju, kuri dzīvo dienvidu metropolēs un 20 gadu laikā ir aptvēruši, cik pievilcīga var būt politiska līdzdalība. Apmēram 50 pilsētās Brazīlijas sociāldemokrāti (viņu pilsētu domes un nevalstiskās organizācijas) ir panākuši regulētu sadarbību starp valsti un sabiedrību budžetu plānošanā – komunālās politikas būtiskākajā jomā.

Šai sadarbībai Brazīlijā dots nosaukums *Orçamento Participativo* - OP (budžeta plānošana ar pilsoņu līdzdalību).³⁵

Šis ir ļoti nozīmīgs pilsoniskās sabiedrības politiskais sasniegums. Un arī spilgts piemērs valsts sektora tālredzībai.

Portuālegri, pilsēta ar turpat 1,5 miljoniem iedzīvotāju, piedāvā, šķiet, vispievilcīgāko modeli pilsoniskās sabiedrības līdzdalībai pilsētas politisko lēmumu pieņemšanas procesos. Portuālegri ir Riograndi du Sula reģiona galvaspilsēta. Šī ir pavalsts Brazīlijas dienvidos, kas robežojas ar Argentīnu un Urugvaju. ANO *Hahitat* konferences laikā 1996. gadā Kairā, kur Portuālegri bija aicināta iepazīstināt ar savu modeli, visa pasaule uzzināja par pilsētas augsto līmeni plānošanā. Šis "tiešās demokrātijas" piemērs kopš Kairas konferences ir kalpojis par pilsētplānošanas un vadības paraugu gan Ziemeļiem, gan Dienvidiem.

Kas tad to padara tik pievilcīgu?

Kopš 1998. gada Portuālegri mēri - visi Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas *Partido dos Trabalhadores* biedri - ir risinājuši svarīgākos pilsētas attīstības jautājumus, iesaistot arī sabiedrību plānošanas procesā. Turklāt pusotrs miljons pilsētas iedzīvotāju var pilnvērtīgi un sistemātiski piedalīties arī pilsētas budžeta plānošanā. Tieši tas izraisa interesi starptautiskajā sabiedrībā, kura cenšas izstrādāt praktiski realizējamu ilgtspējīgas attīstības politiku.

Orçamento Participativo darbības modelis

Interesants ir *Orçamento Participativo* darbības modelis. Pilsētas domes un mēra interesēs ir panākt iespējami lielāku politisko leģitimitāti attiecībā uz investīcijām un pilsētas budžetu. Tāpēc valsts sektors piedāvāja pilsoniskajam sektoram sarunu par ikgadējiem budžeta lēmumiem. Pilsētas dome ierosināja sadalīt pilsētu 16 rajonos, lai atvieglotu tiešo komunikāciju ar pilsoņiem. Katrā rajonā NVO – kopā apmēram 1 000 organizācijas – tiesīgas veidot komitejas, noskaidrot sava rajona neatliekamās budžeta vajadzības, iesniegt priekšlikumus visu NVO pārstāvniecībai, bet tā savukārt ir tiesīga apspriest galīgo gada budžeta variantu ar pilsētas domi. Šāds process darbojas jau kopš 1989. gada, un tam ir divi mērķi:³⁶

- Definēt pilsētas domes prioritātes un atklāt eventuāli pārklājošas intereses.
- Uzrādīt 16 pilsētas rajonu intereses attiecīgo komiteju skatījumā.

³⁶ Skat. Portuālegri Pilsētas domes mājaslapu <http://www2.portoalegre.rs.gov.br/op/>

Lai gūtu pilnīgāku priekšstatu par katra rajona iedzīvotāju interesēm, uzmanība tiek vērsta uz piecām galvenajām jomām:

- Satiksmi.
- Ekonomisko attīstību un nodokļu iekasēšanu.
- Pilsētvides organizāciju un attīstību.
- Veselības aprūpi un sociālo nodrošināšanu.
- Izglītību, kultūru un izklaidi.³⁷

Ikvienam iedzīvotājam un ikvienai NVO ir tiesības izteikties un balsot rajonu sanāksmēs jeb forumos.

Martā un aprīlī notiek pilsētas domes sēžu pirmais raunds, kurā tiek izstrādāts *Orçamento Participativo* nākamajam budžeta gadam, kā arī sniegta informācija par iepriekšējā gadā paveikto. Tiek ievēlēti rajonu delegāti pieciem forumiem. Viena rajona delegātu skaits nedrīkst pārsniegt 30. Delegātu pilnvaras ir spēkā vismaz gadu, un tās var pagarināt. Pēc sēžu pirmā posma seko starpposms līdz maija beigām, kad iedzīvotāji var sanākt kopā un izstrādāt neatkarīgu rīcības plānu, lai definētu savas prioritātes plānotajam budžetam, kā arī nepieciešamajiem sabiedriskajiem darbiem un pakalpojumiem.

Tad līdz septembra beigām notiek sarunas starp iedzīvotājiem/NVO un pilsētas domi, un mēneša pēdējā dienā mērs iesniedz pilsētas domei apstiprināšanai pārskatu par sarunu rezultātiem. Tas ir jāizdara līdz 30. novembrim. Šis politiskais process ir *Orçamento Participativo* kodols: pilsētas domnieki, ievēlēti uz četriem gadiem, un tiešās vēlēšanās ievēlētais mērs tiekas ar leģitīmiem pilsētas rajonu pārstāvjiem, t.i., ar pilsonisko sabiedrību, neprasot (kā tas parasti notiktu Eiropā), vai šādām sarunām ir juridisks pamats.

OP ietekme uz Portuālegri politisko kultūru

OP ir politiskās izglītošanas process, kuru efektīvāk un patiesāk nevarētu piedāvāt neviena pasaules augstākās izglītības iestāde. Te cilvēki vairākus mēnešus gadā apgūst politisko līdzdalību un kopējo atbildību. Tādējādi izveidojas jauna politiskās vadības forma – no apakšas uz augšu. Politika OP procesā demokrātiskā veidā tiek leģitīmēta, un pilsoņi piedalās lēmumu pieņemšanas procesā, vienalga, vai tas ir par

³⁷ Jautājumus, ko apspriež pilsētas valde un NVO, nosaka ikgadējās attīstības prioritātes. Par aktuālajām Portuālegri prioritātēm var uzzināt pilsētas mājas lapā: www2.portoalegre.rs.gov.br/op/default.php?p_secao=35

Istermiņa izdevumu posteņiem vai par pilsētas ilgtspējīgu attīstību. Šajā procesā pilsoņi iegūst arī argumentus “par” vai “pret” ar globalizāciju saistītajos jautājumos.

Kad Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas *Partido dos Trabalhadores* biedrs Olivio Dutra (Olivio Dutra) 1989. gada janvārī kļuva par Portualegri mēru, viņš saņēma garu prasību sarakstu - skolu ēkas, jaunas dzīvokļu mājas, salabotas ielas, videi nekaitīga atkritumu apstrāde, ūdens apgāde, kanalizācija, ielu apgaismojums, sporta un kultūras iestāžu skaita palielināšana un uzlabošana, sabiedriskais transports u.c. – bet nesaredzēja budžetā jebkādu iespēju visu šo prasību apmierināšanai. Jaunais mērs bija tikpat vilies kā tie, kuri līdz tam (ja neskaita piedalīšanos vēlēšanās) no politikas bija turējušies pa gabalu.

Vēlāk Olivio Dutra atzina:

“Bija sajūta, ka mums rokās ir karsts kartupelis. Tāpēc nolēmām daudz nevaimanāt, bet apkopot visus pieejamos materiālus un cilvēkresursus, kas būtu vajadzīgi, lai pirmos likvidētu vislielākos trūkumus. Uzsākām pārrunas par to, kas un cik lielā mērā apliekams ar nodokļiem, noskaidrojām izmaksas un centāmies uzzināt, kas tiešām nepieciešams. Visbeidzot pārsprīdām prioritātes un vienotāties par kritērijiem pilsētas investīcijām”³⁸

Šī procesa gaitā atklājās, ka komunikācijas process kļūst daudz vienkāršāks, palielinot Portualegri rajonu skaitu no seši līdz 16. Tika definētas piecas iepriekš minētās galvenās jomas - tikai piecas, jo ar šo skaitu pietika, lai nodrošinātu platformu visiem galvenajiem pilsētas sociālajiem un ekonomiskajiem sektoriem, t.sk. ne tikai sociālajām organizācijām, bet arī universitātēm un privātajiem uzņēmējiem.

Šodien aptauju rezultāti liecina, ka 85% Portualegri iedzīvotāju zina, ka pastāv OP, bet apmēram 80% to vērtē pozitīvi. Augstie līdzdalības rādītāji atspoguļo augsto politiskās apziņas līmeni pat zemākajos Brazīlijas lielo pilsētu sabiedrības slāņos (Portualegri, Belu Orizonti, Sanpaulu u.c.). Organizētā pilsoniskā sabiedrība ir pietiekami spēcīga, lai nepakļautos autoritāriem pilsētas domes manevriem un pretotos pārāk lielam globālisma spiedienam. Ja ilgtspējīga pilsētas attīstība tiek definēta kā kompleksas juridisku, ekonomisku un citu stimulu sistēmas, metodoloģijas un instrumenti, dati un informācijas resursi, ar kuru palīdzību sabiedrība nodrošina nepieciešamo un atbilstošu atbalstu individu un pilsētu centieniem ieviest ilgtspējas principus, tad Portualegri ir labs pozitīvas pieredzes piemērs. Pilsēta pēdējo 12-14 gadu laikā ir daudz darījusi, lai kļūtu par ekonomiski efektīvu, sociāli integrētu un videi draudzīgu pilsētu, kas saviem iedzīvotājiem spēj nodrošināt apmierinošus vai pat labus dzīves apstākļus.

Orçamento Participativo varētu būt labs modelis ne tikai Austrumeiropas pārejas kopienām un Rietumeiropas pilsētām. Tas varētu kalpot arī lielāku politisku jautājumu risināšanā: piemēram, ES tālākai paplašināšanai vai nodomam pieņemt pārāk neoliberālu un militāri orientētu ES konstitūciju – turklāt bez referendumiem vai cita veida sabiedriskām apspriešanām.

³⁸ Bernard Cas-
sen. “Anatomie der
Volksmacht.” “Le Mon-
de diplomatique” (TAZ
pielikums), 1998. gada
augusts.

KOLUMBIJA

DEMOKRĀTISKS INTERVENCIONISMS

Kolumbija ir dabas resursiem tikpat bagāta un bioloģiski daudzveidīga valsts kā Brazīlija, tai ir milzīgs attīstības potenciāls. Bažas rada globālo spēlētāju iejaukšanās Kolumbijas attīstības koncepcijā un plānos par demokrātisku līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos. Kolumbija – tāpat kā Irāka – ir simbols lielvalsts ASV, kura daudz nešķiro starp globālismu un imperiālistiskiem mērķiem, ārējai ietekmei uz valsts politisko un ekonomisko eliti. Šī ārējā ietekme uz Kolumbiju tiek dēvēta par Kolumbijas Plānu (*Plan Columbia*).

Kolumbijas Plāna pamatā ir karadarbības pārceļšana uz citu valsti (*outsourcing*) un cīņa pret narkotikām. **Mūsdienās Kolumbijas Plāns ir simbols neilgtspējīgai attīstības politikai un tam, cik tālu savos imperiālistiskos mērķos uzdrošinās iet lielvara, ja sistemātiski tiek apspiesta pilsoniskā sabiedrība.** Moderno imperiālistisku saprot kā politisku un militāru instrumentu, kas tiek izmantots, lai pārceļtu nacionālos konfliktus uz citas valsts teritoriju, meklētu ideoloģisku atbalstu ANO verbālismā un nodrošinātu globālisma svēto pīlāru (PB, SVF, PTO) atbalstu ASV valdībai.

Kolumbijas Plāns³⁹

Kolumbijas valdība 2000. gada decembrī izstrādāja Kolumbijas Plānu kā integrētu stratēģiju Kolumbijas aktuālāko problēmu risināšanai. Plānā ietilpa miera procesa veicināšana, narkotiku industrijas apkarošana, ekonomikas atveseļošana un Kolumbijas sabiedrības demokrātisko pīlāru stiprināšana.

Kolumbijas Plāna paredzētās izmaksas bija 7,5 miljardi ASV dolāru. Toreizējais prezidents Pastрана solīja četrus miljardus no pašas Kolumbijas resursiem un lūdza starptautisko sabiedrību nodrošināt atlikušos 3,5 miljardus.

Pēc konsultācijām ar Kolumbijas valdību Amerikas Savienotās Valstis Kolumbijas Plāna atbalsta paketē ieguldījušas 1,3 miljardus ASV dolāru.

Oficiālajā versijā teikts, ka Kolumbijas valdība plānu iniciējusi (ierosinājusi) 2000. gada decembrī. Taču jau dažus mēnešus pirms tam Kolumbijas Plāna atbalsta programmām ASV Kongress bija apstiprinājis 800 miljonus ASV dolāru. Kopumā ASV no 2000. līdz 2003. gadam Kolumbijā "sapumpēja" vairāk nekā divus miljardus ASV dolāru.⁴⁰ Jau no paša sākuma ASV valdība centās sev nodrošināt starptautisku leģitimitāti, aicinot arī citas valstis un ES piedalīties Kolumbijas Plāna (kaut vai nelielas daļas) finansēšanā. To pašu taktiku ASV pielietoja arī Irākas karos.

³⁹ Fact Sheet: Bureau of Western Hemisphere Affairs. Washington, DC, March 14, 2001.

⁴⁰ Avots: Alekss Lī (Alex Lee), ASV vēstniecības Bogotā politiskais un ekonomiskais atašejs, seminārā Bogotā, Hotel Bacata, 14.11.2002.

Pieci ASV atbalsta punkti Kolumbijas Plānam:

- **Atbalsts cilvēktiesībām un tiesu reformai.**

122 miljoni ASV dolāru plašām cilvēktiesību, tiesu sistēmas reformas un citām programmām, kuru mērķis ir atbalstīt miera procesu, kā arī stiprināt demokrātiju un tiesiskumu Kolumbijā.

- **Narkotiku apkarošanas operāciju paplašināšana uz Dienvidkolumbiju.**

390,5 miljonu ASV dolāru atbalsts Kolumbijas valdības mērķim gūt kontroli pār narkotiku ražošanas apgabaliem Dienvidkolumbijā. ASV finansēs 14 *UH-60 Blackhawk* helikopteru (208 miljoni dolāru), 30 *UH-1H Huey II* helikopteru (60 miljoni dolāru) un 15 *UH-1N* helikopteru iegādi (60 miljoni dolāru) Kolumbijas armijas vajadzībām.

- **Alternatīva un ekonomiskā attīstība.**

81 miljons ASV dolāru Kolumbijas alternatīvajām un ekonomiskās attīstības programmām, lai palīdzētu tiem sīkzemniekiem, kuri šobrīd audzē koku un opija magones, pārorientēties uz likumīgām ekonomiskām nodarbēm, kad narkotiku aizliegšana un izskaušana padarīs narkotiku audzēšanu mazāk ienesīgu.

- **Pastiprināts narkotiku aizliegums.**

129,4 miljoni ASV dolāru ASV un Kolumbijas narkotiku aizlieguma atbalstam. Lielākā daļa šo resursu (68 miljoni dolāru) ir paredzēti radaru sistēmas uzlabošanai četrās ASV muitas *P-3* lidmašīnās, kas tiek izmantotas, lai atklātu un kontrolētu aizdomīgus objektus, no kuriem varētu tikt piegādāts kokaīns Amerikas Savienotajām Valstīm. 16,9 miljoni dolāru paredzēti Kolumbijas gaisa spēku *OV-10* lidmašīnu uzlabošanai, 19,5 miljoni Kolumbijas programmām narkotiku apkarošanai no gaisa, 14 miljoni programmām narkotiku apkarošanai uz upēm un viens miljons dolāru Kolumbijas kara flotes pretnarkotiku izlūkošanas infrastruktūras atbalstam. Vēl papildus 18 miljoni ASV dolāru paredzēti narkotiku apkarošanas programmām citās Dienvidamerikas, Centrālamerikas un Karību jūras valstīs, t.sk. Bolīvijā un Ekvadorā.

- **Atbalsts Kolumbijas Valsts policijai.**

115,6 miljoni ASV dolāru atbalsts KVP. Tas ietver 26 miljonu dolāru divu *UH-60 Blackhawk* helikopteru iegādei un uzturēšanai, kā arī personāla apmācīšanai; 20,6 miljonu dolāru 12 *UH-1H Huey II* helikopteru iegādei; 20 miljonu dolāru *Ayers S2R T-65* lauku apsmidzināšanas lidaparātu un *OV-10* lidmašīnu iegādei. Šie līdzekļi ir paredzēti arī komunikāciju aprīkojumam, munīcijai, rezerves daļām, apmācībām un loģistikai.

Kolumbijas Plānā ieguldītie finansiālie resursi un tā politiskā nozīmība liek jautāt: vai plāns dod ko konstruktīvu un ilgtspējīgu šīs Dienvidamerikas valsts attīstībai? Ievērojami ASV-Kolumbijas attiecību novērotāji, piemēram, Starptautiskās politikas centrs Vašingtonā, atzīst:⁴¹

⁴¹ Centre for International Policy (CIP), Washington. Citāts no CIP speciālista Adama Izaksona (Adam Isacson) prezentācijas 2001. gada 12. jūnijā Valsts Pārvaldes augstskolā, Bogotā.

“Raugoties uz starptautiskā finansējuma sadali Kolumbijas Plānam, kļūst skaidri redzamas ASV dominējošās intereses, it sevišķi plāna militārajā daļā. (..) Tieši šobrīd (2001. gada jūnijā) Kolumbija saņem aptuveni astoņus no katriem desmit dolāriem, ko ASV tērē militāram atbalstam visā dienvidu puslodē. Tas nozīmē apmēram 1,5 miljonus dolāru dienā (..), kas savukārt ir vairāk nekā 80% no visa ASV atbalsta Kolumbijas Plānam.

Tas pats Starptautiskās politikas centrs norāda uz saistību starp Kolumbiju un ASV, kas izpaužas kā milzīgs militārais atbalsts Kolumbijas Plāna ietvaros un - tam pretstatā - uz Kolumbijas saistēm ar Eiropas Savienību, kas izpaužas kā ekonomisks atbalsts un miera veicināšana valstī, kurā 40 gadus plosījies pilsoņu karš.

Kolumbija ir uzskatāms piemērs tam, kā ilgtspējīgas attīstības politiku tiešā veidā var apdraudēt iepriekš minētais militāri industriālais komplekss. Kādreizējais karš pret komunismu, tagad karš pret terorismu, tiek izmantoti, lai attaisnotu Ziemeļu iejaukšanos Dienvidos vai Austrumos, kā, piemēram, slavenajos Kubas un Nikaragvas gadījumos, tagad Afganistānā un Irākā un tuvākajā nākotnē, iespējams, arī Irānā vai kādā tikko neatkarību atguvušā Āzijas valstī.⁴²

Iejaukšanās dažkārt tiek attaisnota ar trešo argumentu – narkotikām un narkotiku tirdzniecību, kā tas ir Afganistānās un Kolumbijas, Indonēzijas vai Filipīnu gadījumos.

Lai gan starptautiskie mediji jaunākajiem Ziemeļu-Dienvidu kariem nepievērš pārāk lielu uzmanību, šo konfliktu rezultāti bieži ir tikpat briesmīgi kā traģēdija, kas Irākā sākās pēc tam, kad prezidents Bušs pasludināja karu par beigušos. Karš reizē pret narkotikām un pret komunismu Kolumbijas dienvidos (Putumajo un Kaketas provincēs) risinās kopš 2000. gada un starplaikā ir izplatījies valsts teritorijas lielā daļā - uz ziemeļiem līdz pat pierobežai gar Venecuēlu (Norte de Santander reģions) un līdz unikālajai vēsturiskajai Sjerranevadai un Bolivarai pie Karību jūras.

Kolumbija – simbols ASV imperiālistiskajai politikai⁴³

Latīņamerika kā reģions kopš pagājušā gadsimta 90. gadiem ir virzījies kreisi noskaņoto virzienā. Taču Latīņamerikas “jaunie kreisie” atšķiras no Kastro Kubas kreisajiem jeb Nikaragvas sandinistiem. Tie ir sociāldemokrātiski kreisie, tie paredz ne tikai ievērojamu vietu privatizētajai ekonomikai, bet arī valsts atbildību par sociālo nodrošinājumu un sociālo taisnīgumu. Kolumbija ir viens no lielajiem izņēmumiem šai attīstībai. Un ASV “sadarbība” ar Kolumbijas valdību un militārajiem spēkiem ir brīdinājuma signāls jaunajām “nepaklausīgajām” Venecuēlas, Bolīvijas, Ekvadoras, Čīles un Brazīlijas valdībām. Kolumbijas Plāns ir šis spēles stratēģiskais kauliņš. Nevienu nepārsteidza prezidenta Buša solījums pagarināt Kolumbijas Plānu vēl par pieciem gadiem, lai gan saskaņā ar Kongresa solīto tam vajadzēja beigties 2005. gadā. Ir vairākas lietas, kurām ir negatīvs iespaids uz veselīgu un taisnīgu Kolumbijas sabiedrības attīstību un par kurām ASV valdība līdz šim nav sevišķi rūpējies. Dažas no tām būtu jāaplūko tuvāk.

⁴² Hanss Blikss (Hans Blix), ANO komisārs ASV kara pret Irāku monitoringam, nesislēpa savus uzskatus par prezidenta Buša ļoti vājo pamatojumu karam Irākā.

“Blix says war motivated by oil (Blikss apgalvo, ka karu motivējusi nafta).” AP, 07.04.2005: Bijušais ANO galvenais ieroču inspektors Hanss Blikss (Hans Blix) atzinis, ka nafta bijusi viens no iemesliem ASV vadītajai invāzijai Irākā. “Sākumā tā nedomāju. Bet ASV ir neiedomājami atkarīga no naftas,” tā Zviedrijas ziņu aģentūra TT citēja Blikša teikto drošības seminārā Stokholmā. “Viņi gribēja nodrošināties ar naftu gadījumam, ja konkurence pasaules tirgū kļūst pārāk sīva.” Blikss, kurš piedalījās Irākas ieroču demontēšanas programmas pārraudzīšanā pirms kara, ir kļuvis par skaļu ASV vadības kritiķi. It īpaši Blikša pēdējais ziņojums, nodots pēc tam, kad 2003. gada vidū viņš bija spiests atkāpties no ANO amata, ir uzskatāms par ļabi argumentētu un ANO ierēdnim neparasti skaidru pret Buša valdību vērstu apsūdzību.

⁴³ *The Washington Post*, 28.11.2004, B06 lpp.

Svarīgs ir jautājums par **narkotikām**. ASV valdības sniegtie dati rāda, ka Kolumbija šodien ražo apmēram 90% kokaīna un apmēram pusi heroīna, kas tiek patērēts Amerikas Savienotajās Valstīs. Bušs un Kolumbijas prezidents Alvaro Uribe atzīst, ka Kolumbijas Plāns ir mazinājis narkotiku audzēšanu, taču plāna galvenais mērķis bija padarīt narkotikas mazāk pieejamas Amerikas Savienotajās Valstīs. ASV Narkotiku apkarošanas pārvaldes 2003. gada ziņojumā nebija minēts, ka cena par kokaīna gramu Amerikas ielās būtu cēlusies – faktiski kopš 1995. gada tā ir bijusi gandrīz nemainīga. Narkotiku apkarošanas pārvaldes ziņojums atklāja arī to, ka kokaīna pieejamība un tīrība Amerikas Savienotajās Valstīs ir stabila.

Tajā pašā laikā medijos (piemēram, "The Washington Post"), kuru informācijai var uzticēties, visai bieži parādās šāda tipa ziņas:

*"Pēc Meksikas Aizsardzības ministrijas otrdienas ziņojuma meksikāņu zaldāti aviolinearī no Venecuēlas konfiscējuši 5 1/2 tonnas kokaīna vairāk nekā 100 miljonu ASV dolāru vērtībā. ASV un meksikāņu amatpersonas apgalvo, ka arvien vairāk kokaīna un heroīna tiek transportēti no Kolumbijas caur Venecuēlu uz Meksiku, no kurienes tas pa kontrabandas ceļiem nokļūstot ASV. 20. gs. 90. gados narkotiku tirgoņi lielu apjomu pārvadāšanai izmantoja lidmašīnas, toties šodien vairums meksikāņu kontrabandistu izmanto gan zemes, gan jūras ceļus."*⁴⁴

Pēc ilgstošās karadarbības Kolumbijas analītiķi vairs netic, ka Kolumbijas Plāns ietver jebkādu interesi par narkotiku kartelu likvidēšanu. Viņi noraida šo citas valsts vietā karoto karu un aizvien vairāk iesaistās iezemiešu un citās pilsoniskās sabiedrības kustībās, lai izmantotu milzīgo bioloģiskās daudzveidības potenciālu valsts attīstībā.

Brīfings par ASV-Kolumbijas politiku ⁴⁵

Vašingtonas Dienvidamerikas lietu birojs norādīja, ka:

"(1) Pašreizējā Vašingtonas politikā attiecībā uz Kolumbiju valda pilnīgs jucekļis - pamatjautājumos ir iekļauta narkotiku apkarošana, ekonomiskā realitāte, miera process, demokrātiskas reformas un nemiernieku aktivitātes.

(2) Kolumbija tiek uztverta kā drauds nacionālajai drošībai, kas attaisno Kolumbijas militāro spēku stiprināšanu vēl pirms miera procesa iestāšanās (līdzīgi kā Salvadorā). Ļoti veiksmīgi ticis pārdots "narkopartizānu" tēls. Lai cik mazas dažos reģionos arī nebūtu narkotiku pārstrādes laboratorijas, ar tām pilnīgi pietiek, lai "attaisnotu" stingro kursu. Bažas rada tas, ka mēs jau varētu būt nonākuši uz Salvadorai līdzīga slidena lejupceļa.

(3) Citas iniciatīvas (drošība, narkotiku apkarošana, militārā apmācība, izlūkošana, ASV kopēji manevri ar Kolumbijas bruņotajiem spēkiem u.c.) tiek izmantotas kā aizsegs militāram atbalstam.

⁴⁴ The Washington Post, 12.04.2006

⁴⁵ <http://colhrnet.igc.org/newsletter/y1999/winter99art/coletta.htm> (Joti agrīna kritiska nostāja Amerikas Savienotajās Valstīs)

(4) Atzīts, ka narkotiku industrija Kolumbijā ir veicinājusi pārtuksnešošanos, ka tas ir kaitējis ekonomikai un ka ASV politikai jābūt ekonomiski konstruktīvai, tai ir jāakceptē miera process.

(5) Lai gan jautājums par narkotikām ir un paliek galvenais, pastāv zināma interese par ekonomiska atbalsta sniegšanu Kolumbijas atveseļošanai. US AID (US Agency for International Development) atbalsta miera iniciatīvas, alternatīvu attīstību, kā arī palīdz pārvietotām personām.”

Nozīmīgas ir ASV stratēģiskās intereses.⁴⁶

“Esmu lepnas par iespēju būt kopā ar savu draugu prezidentu Uribi,” teica Dž. V. Bušs pēdējās Kolumbijas vizītes laikā. “El es mi amigo”.

“Prezidents Uribe un Kolumbijas tauta cīnās par to, lai demokrātija un likuma vara triumfētu pār varmācības spēkiem. Un Amerikas Savienotās Valstis stāv jums līdzās.”

Daži Demokrātiskās partijas biedri uzskata, ka atbalsts Kolumbijai būtu jāpārtrauc armijas cilvēktiesību pārkāpumu dēļ. Bijušais valsts sekretārs Kolins L. Pauels (Colin L. Powell) teica, ka esot brīdinājis Uribi, ka “jāpievērš uzmanība cilvēktiesībām un pilsoņtiesībām, lai būtu drošības sajūta, ka noziegumu apkarošana notiek saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem.”

Apstākļi Kolumbijā izraisa interesantas starptautiskas debates par pilsoņu līdzdalību un ilgtspēju tāpēc, ka Kolumbija ir visai iespaidīgs empīrisks piemērs tam, kā Latīņamerikas 90. gadu neolīberālisms ir negatīvi ietekmējis ilgtspējīgu reģionālo attīstību. Arī šeit pilsoniskā sabiedrība meklē attīstības alternatīvas. Tomēr valsts un sabiedrība šajā aspektā ir daudz lielākā mērā pakļautas varenā kaimiņa globālajām interesēm.

Kolumbijas plāna rezonanse tautā

Viskaitīgākais Kolumbijas Plāna stratēģijas elements ir kokas plantāciju un opija magoņu lauku – parasti mazu saimniecību – apkarošana ar indīgu vielu tvaikiem un gāzēm (fumiģācija). Neskatoties uz publiskiem protestiem, lauksaimnieki un iezemieši, kurus šie pasākumi skāruši visvairāk, nekad netika uzskatīti par šīs kvēpināšanas ar transgēnu glifosātu upuriem. Daudzi bija spiesti pārvietoties no kvēpinātajiem apgabaliem un meklēt patvērumu pat pāri robežai Ekvadorā. Retos gadījumos nacionālās NVO kopā ar iezemiešu apvienībām un dažiem vietējiem politiķiem noorganizēja protestus un publicēja deklarācijas pret Plāna destruktīvajām sastāvdaļām, kā tas bija gadījumā ar *Puerto Asis deklarāciju* (*Declaración de Puerto Asis*) 2000. gada septembrī.⁴⁷

Andu praktiskās dzīves raksturīgs elements ir **koka**.⁴⁸

⁴⁷ Skat. deklarācijas tekstu un ar to saistītus dokumentus: <http://www.galeon.com/pazcolombia/>

⁴⁸ Jeffrey Voris. A Certain Herb Called Coca – A Study of Coca's Role in Andean Society and its Under-Valuation by Scholars. University of Michigan, May 1995. Kursa darbs B.A. grādam Latīņamerikas un Karību studijās/Amerikas kultūrā.

Tas ir Dienvidamerikā kultivēts *erythroxylon coca* dzimtas krūms, kura lapas satur alkaloidu kokaīnu. Lapām, kurās ir zems kokaīna saturs, nav halucinogēna un neatkarību izraisoša efekta, kāds ir rafinētam kokaīnam, un daudzi Andu iedzīvotāji tās košļā, lai sasniegtu vieglu narkotisko efektu. Tā kā koka mazīna skābekļa trūkuma izraisīto augstkalnu stresu, tā padara vieglāk panesamu dzīvi Andu bargajos apstākļos. Koka kopš seniem laikiem ir lietota kā ārstniecības līdzeklis un stimulants, lai mazinātu sālsānu, nogurumu, sāpes un badu, kā arī rituāliem un sabiedriskiem nolūkiem. Turklāt, košļāta kopā ar kalcija karbonātu, koka izraisa kafijas vai aspirīna lietošanai līdzīgu efektu.

Puerto Asis (Amazones upes baseina augšgalā) sanāca kopā 325 dažādu iezemiešu un lauksaimnieku kopienu pārstāvji un sabiedriskie līderi ar vietējām un reģionālajām autoritātēm no Valles, Kaukas, Kaketas, Narino un Putumajo departamentiem. Pulcēšanās iemesls bija *Foro El Sur Responde al Plan Colombia* (Dienvidu atbilde uz Kolumbijas Plānu) forums. Viņiem piedroņās arī delegācijas no dažādām Ekvadoras sabiedriskajām organizācijām, cilvēktiesību NVO, vides NVO, kā arī organizācijas, kas aizstāv Kolumbijas mieru un attīstību. Foruma galvenais mērķis bija ieteikt un analizēt alternatīvas Kolumbijas Plānam. Foruma dalībnieki pauda savu kritisko viedokli par Kolumbijas Plāna pamatkritērijiem.

- Fumigācija kā Kolumbijas Plāna centrālais elements vienkārši ignorē vietējos apstākļus un iedzīvotāju un varas iestāžu iniciatīvu: caurmēra sīkzemnieks cenšas aizstāt kokas lapu audzēšanu ar tomātu, pupu, graudaugu vai augļu koku audzēšanu (bez būtiska loģistikas vai finansiāla Kolumbijas valdības atbalsta). Gluži pretēji – zemnieku ģimenēm bieži nākas ciest no partizāniem un paramilitāriem grupējumiem vai pat no korumpētiem valsts bruņoto spēku kareivjiem, kuri sadarbojas ar narkotiku tirgoņiem.
- Kolumbijas Plāns paredz destabilizāciju un demokratizācijas pārejas procesa apstādināšanu Andu reģionā un veicina represīvu līdzekļu izmantošanu pret sociāliem, ekonomiskiem un politiskiem protestiem, kas vērsti pret globalizācijas un t.s. brīvās tirgus ekonomikas negatīvajām sekām. Gan ASV vēstniecība Kolumbijā, gan Kolumbijas valdība uzskata, ka Kolumbijas Plāns cīnās arī pret starptautisko komunismu galvenā partizānu tikla *FARC* veidolā. Gan vēstniecība, gan valdība vienkārši ignorē faktu, ka *FARC* paši jau daudzus gadus ir globāli spēlētāji narkotiku kontrabandā un ka Kolumbijas pilsoņu karš sen vairs nav cīņa starp dažādām ideoloģiskām attīstības koncepcijām.

Varam secināt, ka globālā spēlētāja ASV intereses Kolumbijas Plānā noved vienīgi pie piespiedu kokas plantāciju iznīcināšanas, kas būtiski neietekmē kokas ekonomiku ar narkotiku tirdzniecībā iegūtajiem multimiljoniem. Gluži pretēji – tas veicina plantāciju pārvietošanu, masīvu

Vēl joprojām nav izpētīts, kādi noteikumi rada saistošus ierobežojumus, kādas reformas ir visefektīvākās un kā tās top katras valsts specifiskajā kontekstā.⁵¹

Paliek jautājums – kāds labums no šādiem indeksiem? Izrādās, tie palīdz vismaz daļēji saprast to, cik ilgtspējīgas un cik demokrātiskas varētu būt šīs pārejas valstis.

Ilgtspēja ar e-pārvaldi pret korupciju

Baltijas valstīs pastāv zināmi labvēlīgi nosacījumi ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai – to salīdzinoši augstais IT infrastruktūras līmenis, galvenokārt Igaunijā, un nevalstiskām organizācijām labvēlīgi apstākļi.

Igaunijas e-pārvalde – tilts uz pilsonisku sabiedrību

Igaunī pašī nereti Igauniju uztver kā Skandināvijas, ne Baltijas valsti. Varbūt tāpēc Igaunijā ir savādākas attiecības starp valsts sektoru un pilsonisko sabiedrību.

Igaunijas pilsoniskā sabiedrība 2000. gadā izstrādāja savu pilsoniskās sabiedrības attīstības koncepciju *EKAK (Eesti Kodanikualgatus Kontseptsioon)* un uz šī dokumenta pamata veidoja sadarbību starp pilsonisko sabiedrību un valsti. Sadarbības principus, kopējo interešu jomas un to regulējošos mehānismus, piemēram, tādām jomām kā valsts sociālās politikas izstrādāšana un ieviešana, nevalstisko organizāciju veidošana, 2005. gadā beidzot apstiprināja arī Igaunijas valdība.⁵²

Sadarbība starp Igaunijas NVO un valsts institūcijām notiek saskaņā ar ilgtermiņam izstrādātiem **vispārējiem sadarbības principiem**.

Vispārējie principi sadarbībai starp valsti un nevalstisko sektoru⁵³

(..)

b) sabiedrības labklājībai šodien ir nepieciešams neatkarīgs un daudzpusīgs nevalstiskais sektors. Demokrātiskā sabiedrībā bezpeļņas organizācijas pārstāv dažādas vērtības un intereses, tās ir viens no galvenajiem kanāliem informācijas saņemšanai par topošiem likumprojektiem un lēmumiem, kā arī viedokļu paušanai par šiem lēmumiem. Valsts sektora rīcība no sabiedrības viedokļa būs ticamāka, ja no publiskajām debatēm izrietošos priekšlikumus ņems vērā arī politiskās lēmējinstances,

f) saskaņā ar likumu bezpeļņas organizācijas ir tiesīgas rīkot politiskas un cita veida akcijas, lai sasniegtu savus mērķus,

g) nozīmīgs faktors abu sektoru sadarbībā ir budžeta līdzekļu piešķiršana nevalstiskā sektora aktivitātēm. Veiksmīgs un apmierinošs finansiālo attiecību regulējums prasa abpusēju otrās puses būtības atzišanu,

⁵² 2005. gada 20. janvārī Igaunijas parlaments (Riigikogu) noturēja pirmo sabiedrisko apspriešanu par Igaunijas Pilsoniskās sabiedrības attīstības koncepciju (EKAK) 2004. – 2006. gadam kā valstiski svarīgu tematu. Skat. arī http://www.oef.org.ee/_news/en/uudised/_archive/2005-04-11_T22438/

⁵³ Teksts ir balstīts uz visiem dokumentiem, ko iesniedza tās darba grupas, kas 2000. gadā izstrādāja EKAK. Notika vairāki konsultāciju posmi, ieskaitot konsultācijas ar Riigikogu Konstitucionālo komiteju (2000. g. 10. oktobrī), un reģionālas apspriedes ar nevalstiskām organizācijām, kur tika prezentēts EKAK projekts. Šis teksts pieņemts 2000. gada 16. novembrī.

h) viens no vissvarīgākajiem sadarbības principiem ir vienādu iespēju radīšana visiem pilsoņiem, lai ikviens varētu piedalīties sabiedriskajos procesos neatkarīgi no sociālajiem vai ekonomiskajiem apstākļiem, dzīves vietas, izcelsmes, vecuma, veselības stāvokļa, dzimuma, seksuālās orientācijas vai reliģijas.”

2005. gada oktobrī **E-demokrātijas pasaules forums** (*E-Democracy Worldwide Forum*) atzina Igauniju par vienīgo valsti starp 10 personām/organizācijām/iestādēm, kas iepriekšējā gadā būtu visvairāk ietekmējušas internetu un politisko pasauli. Starp citu, atzinību saņēma arī Brazīlijas valdība ar tās sociālistu prezidentu Luisu Inacio Lulu da Silvu (Luiz Inacio Lula da Silva) priekšgalā.

E-demokrātija, e-valdība un e-pārvalde var būt piemēroti līdzekļi ilgtspējīgas attīstības politikas veidošanai kompleksās sabiedrībās ar augstāk attīstītu politisko un institucionālo infrastruktūru. Eiropas atskaites punkts ir *E-Eiropas 2005 rīcības plāns*. Tajā ir nosprausti augsti mērķi, lai nodrošinātu labvēlīgu vidi privātajām investīcijām, vairāk labāku darba vietu, lai paaugstinātu produktivitāti, modernizētu publiskos pakalpojumus un dotu iespēju ikvienam piedalīties globālajā informācijas sabiedrībā.⁵⁴

E-Eiropa 2005 ir daļa no Lisabonas 2010. gada stratēģijas, kuras pamatmērķis ir panākt, lai Eiropa līdz 2010. gadam kļūtu par pasaules mērogā konkurētspējīgāko un dinamiskāko (uz zināšanām balstīto) ekonomiku, kas nodrošina ne tikai ilgstošu izaugsmi ar labākām darba iespējām, bet arī sociālo kohēziju un sociālo iekļaušanu. Vecajās Eiropas valstīs, piemēram, Vācijā, e-administrācijas un e-pārvaldes attīstība tiek veicināta tā, lai tā atbilstu *E-Eiropa 2005*. Pētījums “E-pilsēta 2002 – Vācijas digitālās galvaspilsētas” apskata moderno pilsētu administrācijas potenciālu un to kapacitāti visaptverošu pakalpojumu sniegšanā.

Informācijas sabiedrības veidošanā, interneta izplatībā un e-pārvaldē Igaunijai kopumā ir divas līdz trīs reizes labāki rezultāti nekā abām tās kaimiņvalstīm Latvijai un Lietuvai. Izskaidrojums: Igaunijas politiskā elite savā laikā noteica informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) attīstības prioritāti un tai piešķīra pietiekamus finansiālus resursus. Pēdējo 10 gadu laikā apmēram 1% no valsts budžeta ik gadus ir tērēts IKT.⁵⁵

Tāpēc Igaunijā vairāk nekā 30% mājāsaimniecību ir interneta pieslēgums. Salīdzinājumam – Latvijā tas ir 15% un Vācijā - 60% (2004. gada dati).

⁵⁴ http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2005/index_en.htm
E-Eiropa 2005 mērķis ir attīstīt modernus publiskos pakalpojumus un dinamisku vidi e-biznesam, padarot plaši pieejamus pakalpojumus un nodrošinot informācijas infrastruktūru.

⁵⁵ Skat., piem., Ringo, R. “The Information System of Estonian Government Sessions.” *Baltic IT&T Review*, No. 1 (20), 2001.

Igaunijas e-pārvalde

E-demokrātija

Valsts institūcijas nodrošina:

atklātību, informāciju, komunikāciju, uz tehnoloģiju balstītus informācijas pakalpojumus

Valsts institūcijas pieļauj:

līdzdalību, ietekmi, atgriezeniskās saites, no privātpersonām un uzņēmējiem

⁵⁶ <http://ec.europa.eu/idaabc/en/document/5901/391>

12 līdz 2006. gada septembrim piedāvāti e-pakalpojumi ⁵⁶

1. Ienākuma deklarācijas.
2. Nodarbinātības dienesta darba piedāvājumi.
3. Sociālās apdrošināšanas iemaksas.
4. Personīgie dokumenti.
5. Automašīnas pierēģistrēšana.
6. Būvatļaujas pieteikums.
7. Paziņojums policijai.
8. Bibliotēku pakalpojumi.
9. Apliecības (dzimšanas, laulību).
10. Reģistrēšanās augstskolās.
11. Paziņojums par dzīves vietas maiņu.
12. Veselības aprūpes pakalpojumi.

Igaunija tika slavēta par visprogresīvāko informācijas infrastruktūru bijušajās Austrumeiropas komunisma valstīs. 2005. gada 28. jūnijā Igaunijas parlaments bija apstiprinājis balsošanu pa internetu 2005. gada oktobra pašvaldību vēlēšanās un 2007. gada parlamenta vēlēšanās. Interneta balsošanas sistēmā vēlētāju identificēšanai tiek izmantotas Igaunijas elektroniskās personas apliecības. Vairāk nekā 50% Igaunijas pilsoņu šādas elektroniskās kartes jau ir, un valdība ziņo, ka līdz 2006. gada beigām tāda būšot katram Igaunijas pilsonim.

Jautājums: vai Igaunija spēj vai spēs integrēt divas komponentes – aktīvu dialogu starp valsts sektoru un pilsonisko sabiedrību ar modernu komunikāciju, resp., e-pārvaldi? Kā vienmēr, vienā pusē ir principi, bet otrā – to realizēšana. Ziemeļaustrumu pierobežas pilsēta Narva Baltijas reģiona kontekstā liekas tikpat interesanta kā Portuālegri Brazīlijā. Narvā 2002. gadā tika uzsākts

e-sabiedrības projekts ar skaidru mērķi - veicināt lielāku atklātību attiecībā uz pilsētas lēmumu pieņemšanas procesiem. Turklāt pašvaldība vēlējas piedāvāt efektīvāku abpusēju dialogu ar pilsētas iedzīvotājiem. Paši pilsētas iedzīvotāji ir motivēti iesaistīties pilsētas domes lēmumu pieņemšanas procesos.

Narvas inovatīvā e-sabiedrības koncepcija ⁵⁷

- Jābūt apkopotai, koncentrētai un integrētai informācijai par pilsētplānošanas procesiem, tai jābūt pieejamai katram ieinteresētajam Narvas iedzīvotājam. Nesen ierīkotajai sistēmai jāsameklē datu bāzē pieprasītā informācija un pēc vajadzības tā jāapstrādā un jāanalizē.
- Pieprasītā teritoriālās plānošanas informācija ir jāpasniedz lietotājam draudzīgā un atraktīvā virtuālā realitātē, iekļaujot tekstus, tabulas, kartes un 3D simulācijas. Iedzīvotājam jānodod iespēja burtiski "pastaigāties pa nākotnes pilsētu", vienlaicīgi ierosinot vēlamās izmaiņas.
- Saņēmuši informāciju, pilsoņi varēs ar interneta palīdzību sniegt komentārus, ieteikt alternatīvus risinājumus vai arī dot piekrišanu jauniem plānošanas priekšlikumiem. Tas ir demokrātiski, jo digitālie sertifikāti dod vienu balsi ikvienam pilsonim katrā jautājumā. Gandrīz 100% interneta pārklājums un tā bezmaksas lietošana novērš digitālo šķirtni un pieļauj katra pilsoņa līdzdalību.

Šī koncepcija rāda, ka e-sabiedrības projekta mērķis ir veicināt ilgtspējīgu un demokrātisku pilsētvides plānošanu, izmantojot modernās informācijas tehnoloģijas un interneta piedāvātās iespējas. Projektā tiks piemēroti inovatīvi, uz internetu balstīti programmatūras risinājumi, lai sniegtu informāciju par pilsētas telpisko plānošanu un attīstību. Šai informācijai jābūt pieejamai pilsētas iedzīvotājiem, interesētajām organizācijām un starptautiska līmeņa personām, lai veicinātu sabiedrības iesaistīšanos ar reģionālo attīstību saistītu lēmumu pieņemšanā, kā arī lai palielinātu investīcijas Narvas pašvaldības ekonomikā. Iecerēts, ka projekts uzskatāmi demonstrēs, kādā veidā e-informācijas sistēmu iespējams izmantot kā demokrātisku un divdimensionālu pilsētplānošanas instrumentu. Iecerēts arī, ka e-sabiedrības projekts veicinās lielāku atklātību lēmumu pieņemšanā Narvas pilsētā un tādējādi dos iespēju Narvas pašvaldībai veidot efektīvāku dialogu ar pilsētas iedzīvotājiem, kā arī veicināt labāku sabiedrības izpratni par pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem.⁵⁸

Šis projekts darbojas kopš 2005. gada nogales, kad tika pabeigta tā ieviešana. Gūtā pieredze tiks apkopota un būs pieejama vietējiem politiķiem un NVO, kā arī jebkurai ieinteresētajai iedzīvotājam. Apmeklējot Narvas mājaslapu vai izlasot ES *LIFE* programmas ziņojumus par progresu, būs iespēja uzzināt, cik tālu Narvā progresējusi demokrātija, kas balstīta uz internetu.⁵⁹

⁵⁷ LIFE Project Number LIFE02 ENV/EE/000426, E-System for Real Time Democratic Land-Use Planning of Urban Environment - Pilot Action in Narva Community. Layman's Report 12/06/2006.

⁵⁸ Sophie Strasser and Doris Schnepf. E-Participation in Narva Estonia, towards Sustainable Urban Development. SERI (Sustainable Europe Research Institute), Vienna. (sophie.strasser@seri.at)

⁵⁹ www.narva.ee LIFE Project No. LIFE02 ENV/EE/000426, E-System for Real Time Democratic Land-Use Planning of Urban Environment Pilot Action in Narva Community. Layman's Report 12/06/2006.

⁶⁰ Sīkāka informācija: Report on the JANUS Workshop. Progressing the Information Society: the Role of Government. Seminārs par digitālo ekonomiku, Briselē, 2003. gada 17. februārī. JANUS ir Eiropas Kopienas saskaņā ar "Informācijas sabiedrības tehnoloģija" programmu finansēts projekts (1998. g – 2002. g.).

⁶¹ IKT – informācijas un komunikāciju tehnoloģijas – plašs temats saistīts ar tehnoloģijām un citiem informācijas vadības un aprādes aspektiem.

⁶² Skat.: http://www.eps.gov.lv/eng_index.html

⁶³ http://www.eps.gov.lv/eng_index.html

Ja projektā gūtā pieredze būs pozitīva, šo pašu instrumentu varētu izmantot, lai ietekmētu pilsētvides plānošanu citās Eiropas pilsētās un reģionos.⁶⁰

Lielāku starptautisku uzmanību šis temats izpelnījās tikai 2006. gadā, kad notika vairāki Pasaulē IKT sammiti (šajos sammitos gan biežāk pievērsās komerciālas dabas jautājumiem):⁶¹

- 22.–24. martā Keiptaunā, Dienvidāfrikā: 2006. gada digitālās Āfrikas sammits *Leveraging ICT Opportunities and Investment*.
- 11.–12. jūlijā, Maiami, ASV: 2006. gada digitālās Latīņamerikas sammits *Leveraging ICT Opportunities and Investment*.
- 19.–21. septembrī, Prāgā: 2006. gada digitālās Eiropas sammits.
- 17.–18. oktobrī, Bangkokā, Taizemē: 2006. gada Āzijas e-pārvaldes sammits.

Šie pasākumi vērs uzmanību uz atsevišķu reģionu valdību labāko praksi e-pārvaldes stratēģiju īstenošanā. Sammiti ir nozīmīgi tāpēc, ka tajos notiek sadarbība starp dažādām reģiona valdībām, kurām dota iespēja tikt klātienē un dalīties pieredzē gan stratēģiju, gan dažādu risinājumu realizēšanā.

Latvijas e-pārvalde – topošais tilts uz pilsonisku sabiedrību

Latvijas Ministru kabinets 2000. gada 13. jūnijā apstiprināja koncepciju par e-dokumentu tiesisko statusu Latvijā. Mēnesi vēlāk valdība izveidoja īpašu darba grupu, kuras uzdevums bija izstrādāt attiecīgos likumprojektus. Darba grupas locekļi - gan no valsts iestādēm, gan no privātiem uzņēmumiem, no Latvijas Bankas un Latvijas Universitātes. Likumprojektā tika noteikts, ka 2002. gada 1. jūlijā spēkā stāsies noteikumi attiecībā uz privātpersonām. Valsts iestādēm bija paredzēts garāks sagatavošanās periods. E-dokumentu aprītei starp valsts un pašvaldību iestādēm, kā arī starp iestādēm un fiziskām vai juridiskām personām bija jāsākas tikai no 2004. gada 1. janvāra.⁶²

Līdz ar pirmā Latvijas e-pārvaldes ministra iecelšanu 2004. gadā Latvijas valdības oficiālā nostāja tika rezumēta šādi:

*"Programmas pamatnostādnes: uzlabot valsts un pašvaldību informācijas tehnoloģiju infrastruktūru un sadarbību starp valsts reģistriem, izveidot jaunus kanālus valsts iestāžu pakalpojumiem, īpašu uzmanību pievēršot vienas pieturas principam minētajā jomā, izveidot jaunus e-pakalpojumus - galvenokārt tos, kuri ir visnepieciešamākie iedzīvotājiem un uzņēmējiem, uzlabot pakalpojumu kvalitāti ar atbilstošiem IKT risinājumiem, izveidot jaunas valsts un pašvaldību informācijas sistēmas."*⁶³

Ina Gudele, pašreizējā īpašo uzdevumu ministre elektroniskās pārvaldes lietās, ir apstiprinājusi Latvijas valdības izpratni par e-pārvaldi, uztverot to pārsvarā kā tehnisku jautājumu, ne tādu, kas varētu uzlabot spēles noteikumus mijiedarbībai starp valdību un sabiedrību, un vēl mazāk

tādu, kas padarītu atklātāku politisko lēmumu pieņemšanas procesu. Prestižā starptautiskā seminārā par internetu un pilnveidotu dialogu ministre teica:

“Būsim godīgi un atzīsim – ja internets ir “uzkāries” - mēs meklējam tīkla administratoru vai interneta pakalpojumu piegādātāju, bet vaina var arī būt globāla. Tieši tādēļ esam šodien sanākuši – lai runātu par interneta domēna vārdu sistēmu, tehniskām nodrošinājuma (backup) iespējām un nākotnes politiku šajos jautājumos.”⁶⁴

Mazliet atšķirīgs bija Markus Kummera (Markus Kummer), Interneta pārvaldības foruma (Internet Governance Forum – IGF) sekretariāta koordinators, teiktais tai pašā pasākumā:⁶⁵

“Pasauls sammits par informācijas sabiedrību (WSIS) nepielika punktu diskusijai par e-pārvaldi. Tieši otrādi, tas bija sākums diskusijām par jautājumu, kas ir kļuvis par vienu no galvenajiem starptautiskās sadarbības dienaskārtībā. WSIS ir ievadījis procesu, ko varētu raksturot kā dialogu starp divām pasaulēm – starp valdību pasauli un interneta kopienas pasauli. Sintēze starp interneta kopienas reformālo, no apakšas uz augšu orientēto lēmumu pieņemšanas procesu, un valdību piramidālo, no augšas uz leju orientēto procesu, ir plaši akceptēta pieeja.”

Latvijas problēmu attiecībā uz politisko kultūru un ilgtspējīgas attīstības politiku labi raksturo pretruna starp ministres Gudeles un IGF koordinators Kummera teikto. Pirmā meklē tehniskus risinājumus, kamēr otrais runā par pēcpadomju politiskās kultūras demokrātijas deficītu – lēmumu pieņemšanas procesu virzienā no apakšas uz augšu neesamību. Trūkst politiskas gribas ieviest lielāku atklātību politisku un ekonomisku lēmumu pieņemšanā. Viens no apstākļiem, kas apstiprina iepriekš teikto, ir Latvijas vēl joprojām augstais korupcijas līmenis, un tas ir nozīmīgs rādītājs demokrātijas trūkumam.

Latvijas korupcija – demokrātiskas attīstības klupšanas akmens

Latvija, iespējams, ir “visbaltiskākā” no Baltijas valstīm. Tā ir slavēta ar Rīgas skaisto jūgendstila centru, ar simtiem kilometru garo smilšaino pludmali un arī ar savu statusu - viena no Eiropas Savienības viskorumpētākajām valstīm.

Latvijai ir zināma līdzība ar tādām valstīm kā Kolumbija, ja runa ir par narkotiku kontrabandu vai nelikumīgi iegūtas naudas legalizēšanu.

Eiropas Savienība īpašā ziņojumā ir aicinājusi Latviju risināt ar korupciju, kukuļdošanu un krāpšanu saistītās problēmas.⁶⁶

Eksperti nav vienās domās par to, vai šīs problēmas Latvijā ir lielākas nekā abās pārējās Baltijas valstīs, taču daudzi lielle uzņēmēji uzskata, ka korupcija kaitē viņu darbībai, tāpat kā diendienā lasītas un dzirdētas ziņas par korupcijas gadījumiem (skat. tālāk).

⁶⁴ Īpašo uzdevumu ministres elektroniskās pārvaldes lietās Inas Gudeles uzruna Starptautiskajam Baltijas reģiona un Austrumeiropas semināram The Internet and the Post-WSIS Environment Enhancing Dialogue among the Stakeholders, Rīgā, 04.10.2006. (WSIS – World Summit on the Information Society) <http://www.e.p.s.gov.lv/index.php?&258>

⁶⁵ M. Kummera ievadvārdi pirmajā tā pašā IGF seminārā sanāksmē Rīgā.

⁶⁶ Savā 2003. gada novembra ziņojumā Eiropas Komisija aicināja Latviju iesaistīties starptautiskās sadarbības pasākumos, lai cīnītos pret korupciju, krāpšanu un narkotiku kontrabandu. Komisija uzskatīja, ka progress ir nepieciešams arī datu aizsardzības pasākumu, migrācijas un patvēruma noteikumu saskaņošanā ar Acquis Communautaire.

⁶⁷ LETA 03.10.2006.

Korupcija nav tikai Latvijas problēma. Tā arvien vairāk kļūst tieši par globālu problēmu. Skar arī kaimiņvalstis un rada vienu no lielākajiem šķēršļiem šīs centrālās Baltijas valsts modernai attīstībai, jo tās iedzīvotāji uzskata savu valdību un politiskās organizācijas par valsts viskorumpētākajām institūcijām.⁶⁷

Kā rāda *GfK Custom Research Baltic* 2006. gadā veiktā aptauja, lielākā daļa iedzīvotāju uzskata, ka Latvijā korupcija visvairāk izplatīta tieši valdībā. 81% respondentu uzskata, ka dzīvo valstī, kurā korupcija ir ļoti izplatīta, un vairāk nekā puse uzskata, ka korupcija Latvijā ir vairāk izplatīta nekā citās Eiropas valstīs.

Ir ļoti maz Latvijas sociologu pētījumu par aktuālo politisko kultūru. Kādā no tiem secināts:

*"Analizējot pāreju uz demokrātiju bijušajās Centrālās un Austrumeiropas valstīs, atklājas, ka to sabiedrības ir pieņēmušas demokrātiju kā valsts iekārtas, bet ne kā dzīves veidu. Sevišķi tas ir attiecināms uz pilsonisko līdzdalību... Rezultātā lielākā daļa jaunās politiskās elites, kas pārņēma politiskos amatus, necentās attīstīt politiskās institūcijas, bet izmantoja tās sava labuma gūšanai. Plaši izplatītā administratīvā korupcija un valsts "nozagšana" ir negatīvi ietekmējusi iespēju attīstīties demokrātiskai kultūrai ar abpusēju dialogu un sabiedrības saskaņu."*⁶⁸

Tāpēc arī nepārsteidz sekojošās ziņas.

Korupcija, kukuļdošana, krāpšana – lielākie šķēršļi attīstībai (2006./2007. gada ziņu atlase)⁶⁹

Ventspils amatpersonu lieta turpinās

"(..) Ventspils amatpersonu lietā aizturētas piecas personas, no kurām divas – Lembergs un sabiedrības "Ventspils ekspedīcijas loģistikas KS" darbiniece Gita Grasmāne – atrodas apcietinājumā. Ar brīvības atņemšanu nesaistīti drošības līdzekļi noteikti VN padomes priekšsēdētājam Mamertam Vaivadam, AS "Ventamonjaks" padomes priekšsēdētājam Kristam Skujam un Ventspilī praktizējošajam advokātam Gintam Laiviņam-Laiveniekam.

*Lembergam apcietināšanas dienā - šā gada 14. martā - uzrādīta apsūdzība par kukuļņemšanu sevišķi lielā apmērā, ja tas saistīts ar kukuļa izspiešanu, par naudas legalizēšanu trīs epizodēs vairāk nekā desmit miljonu latu apmērā, kā arī par to, ka viņš nedeklarēja tādas īpašumtiesības, kas deva pastarpinātu ietekmi AS "Latvijas kuģniecība"."*⁷⁰

⁶⁸ Politiskā kultūra Latvijā. Rīga, 2006. g. decembris. Pētījumu veikusi Prof. Ilze Ostrovska sadarbībā ar Fridriha Eberta fondu (Friedrich Ebert Stiftung).

⁶⁹ Citāti no Latvijas preses. Šie ir tikai daži no daudzajiem rakstiem, kas 2006. un 2007. gadā par korupciju publicēti Latvijas presē. Taču mediji spēj atspoguļot tikai mazu daļu faktisko korupcijas un kukuļdošanas gadījumu.

⁷⁰ LETA, 26.05.2007.

Valsts prezidenta amatā ievēl Valdi Zatleru

“Saeima šodien Valsts prezidenta amatā ievēlēja valdošās koalīcijas izvirzīto ārstu, Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīcas vadītāju Valdi Zatleru. Vērtējot prezidenta amata kandidātus, Zatleram visasākie pārmetumi izteikti par aplokšņu maksājumu jeb “pateicību” pieņemšanu no saviem pacientiem, turklāt par šiem dāvinājumiem nenomaksājot nodokļus. Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB) ir nolēmis uzsākt pārbaudi, vai Zatlers, saņemot pateicību no pacientiem par sniegtajiem medicīniskajiem pakalpojumiem, nav pārkāpis normatīvajos aktos noteiktos ierobežojumus.”⁷¹

⁷¹ Neatkarīgā Rīta Avīze, 31.05.2007.

KNAB lūdz sākt kriminālprocesu par Vrubļevsku

“Šaubas par nevainojamu reputāciju ir materializējušās. Otrdien Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB) nosūtīja materiālus Ģenerālprokuratūrai jautājuma izlemšanai par kriminālprocesa sākšanu par Rīgas apgabaltiesas tiesnesi, pretrunīgi vērtēto Satversmes tiesas (ST) tiesneses amata kandidāti Zaigu Vrubļevsku. (...) Ierosinājumu lemt par kriminālprocesa sākšanu izraisa KNAB savāktie materiāli par, iespējams, notikušu tiesas ietekmēšanu un Rīgas apgabaltiesas tiesnešu, iespējams, nelikumīga lēmuma pieņemšanu.”⁷²

⁷² Diena, 31.01.2007.

Jūrmalgeitas tiesā Šlesers, Šķēle un Straume noliedz dalību kukuļošanā

“(..) Krimināllietā par kukuļdošanu Jūrmalas mēra vēlēšanās tika sākta pirms diviem gadiem. Apšūdzības uzrādītas bijušajam Jūrmalas mēram Jurim Hlevickim, partijas Jaunais centrs deputātam Gvido Harijam Volbrugam, uzņēmējam Germanam Milušam un L. Lasmanim.

(..) Pirmajā Jūrmalgeitas lietas izskatīšanas dienā tika uzklausīti vairāki liecinieki. Viņu vidū arī pazīstami politiķi – TB/LNNK lideris Jānis Straume, šīs pašas partijas pārstāvis Eižens Cepurnieks, Andris Šķēle (TP) un Ainārs Šlesers (LPP). Viņi visi mēra vēlēšanu dienā sazvanījās ar apsūdzēto uzņēmēju G. Milušu, bet noliedza, ka būtu zinājuši par kukuļošanu.”⁷³

⁷³ Diena, 30.01.2007.

Dome koncertzāli negrib, ministrija cīnīsies

Ministre Demakova RD lēmumu sauc par “tumsonības balsojumu”

“(..) No RD sēdē reģistrētajiem 55 deputātiem, 26 balsojot par, 23 pret, vienam atturoties un sešiem deputātiem nebalsojot, dome otrdien neatbalstīja akustiskās koncertzāles celtniecības projektu. Kultūras ministrija (KM) norāda, ka tuvākajās nedēļās izstrādās likumprojektu par koncertzāles būvniecību uz AB dambja un virzīs to izskatīšanai Saeimā. Tas ļautu koncertzāli celt par spīti tam, ka dome projektu neatbalsta.”

“(..) “Tā ir valdības un domes jeb TP un JL cīņa,” komentēja LSDSP pārstāvis Dainis Īvāns.”⁷⁴

⁷⁴ Diena, 24.01.2007.

JL koncertzāles dēļ domē iedzīts strupceļā

"Ja partijai būtu dots laiks, tā varētu ne tikai ar partneriem izvērtēt piedāvājumu, bet, iespējams, arī aicināt JL valdi pārskatīt tās lēmumu, kurā no partijas ievēlētajiem domes deputātiem bija uzdots balsot pret koncertzāles būvniecību uz AB dambja," pieļāva A. Aksenoks.

(..) "Nogremdējot koncertzāli, JL tikai padziļināja krīzi attiecībā ar Tautas partiju," preseī sacīja Dainis Īvāns (LSDSP).

(..) Kaut arī Rīgas mēra amats ir palicis pēdējais vērā ņemamais postenis pēc partijas palikšanas Saeimas opozīcijā (..), vairāki JL domnieki atzina, ka pastāv risks zaudēt arī šo posteni.

*(..) Taču pārējie pagaidām vēl neplāno mainīt Rīgas mēru (..) TP un LPP politiķi neoficiāli ir atzinuši, ka viņiem pat izdevīgs neizdarīgs mērs."*⁷⁵

⁷⁵ Diena, 24.01.2007.

Aksenoks un Štrams paliek savās vietās

"Rīgas domes priekšsēdētājs Aivars Aksenoks (JL) atteicies no savas idejas atlaist no amata pilsētas attīstības departamenta (PAD) direktoru Vilni Štramu.

*(..) A. Aksenoks paziņoja, ka lielākā daļa Viļņa Štrama pārkāpumu ir notikuši vairāk nekā pirms pusgada (to konstatēja Audita un revīzijas pārvalde, kas pārbaudīja Štrama darbību). Tādēļ noilguma dēļ mērs nav tiesīgs atlaist Štramu, un viņš tiks atjaunots amatā."*⁷⁶

⁷⁶ Diena, 02.11.2006.

Kukuļošanā apsūdzētajam Labazņikovam neveiks psihiatrisko ekspertīzi

*"(..) Bijušo medikamentu tirdzniecības tīkla īpašnieku Labazņikovu par 45 000 latu kukuļa došanu Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja darbiniekam aizturēja pērn 14. aprīlī. Birojā atklāja, ka vēl 5000 latu viņš KNAB darbiniekam bija solījis iedot vēlāk. Papildus 50 000 latu kukulim uzņēmējs solīja maksāt vēl 1000 latu ik mēnesi, lai darbinieks neveiktu un neorganizētu pārbaudes, kas saistītas ar uzņēmējam piederošās firmas darbību. Krimināllikums par kukuļdošanu paredz brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem gadiem."*⁷⁷

⁷⁷ BNS, 25.10.2006.

Ministru prēmiju piešķiršana rada šaubas par likumību

"Aigara Kalviša (TP) valdības ministriem jau izmaksātas prēmijas mēnešalgas apmērā. Tomēr šāda premēšana nav paredzēta Ministru kabineta (MK) noteikumos, kas reglamentē valdības locekļu atalgojumu jau ceturto gadu. Tas rada šaubas, vai prēmēšanai ir likumīgs pamats. "Prēmijas visiem valdības locekļiem tiek piešķirtas pirmo reizi," atzīst MK prese sekretārs Aivis Freidenfelds.

Prēmiju piešķiršanu ierosināja premjers, un 10. oktobra slēgtajā sēdē to atbalstīja MK locekļi. Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs nolēmis pārbaudīt, vai šāda rīcība nav traktējama kā inte-

rešu konflikts. Lēmums par prēmiju piešķiršanu ir slepens, lai gan pēc likuma informācijai par valsts amatpersonu ienākumiem jābūt publiski pieejamai.”⁷⁸

⁷⁸ Diena, 24.10.2006.

Apcietinātā tiesu izpildītāja aizturēta KNAB birojā

“(.) R. Spori, kura tagad jau apcietināta un ievietota Ilģuciema cietumā, aizturēja saistībā ar tiesnesšu kukuļošanas lietu. Viņas vīrs, Zvērinātu tiesu izpildītāju padomes priekšsēdētājs A. Spore, amatu uz laiku pametis. R. Spore ir viena no tiesu izpildītājām, kura saistīta ar kādreizējo tiesu izpildītāju institūcijas vadītāju Čepjolkinu, proti, R. Spore ir viņas māsa. Saskaņā ar ziņu aģentūras LETA informāciju patlaban pret I. Čepjolkinu vienā lietvedībā jau apvienoti trīs kriminālprocesi. Visi par ļaunprātīgu dienesta stāvokļa izmantošanu.

“(.) Uz apsūdzēto sola sēdusies arī I. Čepjolkinas laba paziņa, tiesu izpildītāja Elita Sole. Ilgu laiku abu tiesu izpildītāju prakses atradās vienās telpās. E. Solei uzrādīta apsūdzība par ļaunprātīgu dienesta stāvokļa izmantošanu.

“(.) Tiesas spriedumu apelācijas instancē gaida vēl kāds I. Čepjolkinas labs paziņa – tiesu izpildītājs I. Kibermanis, kurš apsūdzēts par ļaunprātīgu dienesta stāvokļa izmantošanu.”⁷⁹

⁷⁹ Diena, 18.10.2006.

Augstais korupcijas līmenis ir sekas atklātības trūcumam lēmumu pieņemšanā. Apolitiskā e-pārvaldes izpratne neizskatās nejauša.

Latvija ar savām korupcijas problēmām nav viena. Kaimiņvalstis ir tikpat noraižējušās – pat augstākajā politiskajā līmenī, kā rāda Igaunijas piemēri bijušā prezidenta Ritela laikā.

Korupcija Igaunijā

Prezidentam kauns par Tallinas korupciju⁸⁰

“Tallina. Prezidents Arnolds Rītels 31. martā izteicis bažas par Igaunijas kā demokrātiskas valsts attīstību. Valsts galva norādīja, ka cīņa par varu Tallinā esot problēmu tikai saasinājusi. “Centieni noteikt cenu politiķiem un kaulēšanās ar mērķi pierunāt politiķus mainīt uzskatus neietilpst godīgas un pieņemamas politikas noteikumus,” teica prezidents. Viņš piebilda, ka pašreizējais stāvoklis Tallinā rādot, ka ne visi politiķi respektē tautas gribu un ir gatavi akceptēt demokrātisku vēlēšanu rezultātus. Tā vietā šie indivīdi cenšoties atjaunot neētiskas metodes.

“Ja cilvēki var minēt vairāku politiķu “cenu” un agrākos gadījumos runāt par “pirkumu”, tad šādi gadījumi vairs nav tikai nožēlojami izņēmumi,” teica prezidents. “Tas attiecas uz ļoti bīstamu praksi – demokrātiskā sabiedrībā nepieļaujamu paņēmienu pielietošanu. Visām Igaunijas partijām un vi-

⁸⁰ No The Baltic Times sadarbībā ar Baltic News Service.

siem vēlētājiem, kā arī attiecīgām iestādēm būtu par to jāizrāda bažas.”

Prezidents pievērsa uzmanību abām šogad Igaunijā paredzētajām vēlēšanām, uzsverot, ka godīgas un likumīgas vēlēšanas esot visu cilvēku un visu partiju interesēs.

“Tiem politiķiem, kas saņēmuši mandātu, jārikojas ar varu taisnīgi un atklāti,” piebilda Rītels. “Slepenas norunas un balsu pirkšana ir metodes, kurām nav vietas ētiskā politikā.”

Rītels apgalvoja, ka šāda negodīguma izplatīšanās virzot Igaunijas demokrātiju uz nopietnu krīzi, apdraudot Igaunijas valstiskumu un graujot tautas uzticību.

“Kā Igaunijas pilsonis un šīs republikas prezidents esmu par to stipri noraizējies,” teica Rītels. “Ticu, ka valsts likumsargājošās institūcijas sniegs kompetentu un taisnīgu šī incidenta izvērtējumu.”

Prezidents aicināja tautu darīt visu, kas tās spēkos, lai aizsargātu demokrātiju. Tautas taisnīguma apziņa un uzraudzības funkcija esot pārāk nozīmīgas, lai netiktu aizsargātas.

Pagājušajā nedēļā Tallinas pilsētas domes Centra partijas deputāts Tonis Bitmans (Tonis Bittman) apsūdzēja Republikāņu partijas deputātu Oļegu Rebani (Oleg Rebane) kukuļošanas mēģinājumā. Lai sevi aizsargātu, Bitmans bija slepus ierakstījis sarunu ar Rebani. Rebane apvainoja Bitmani melos un uz laiku nolika savu deputāta mandātu.”

29.03.2006.

Ministrs demisionē saistībā ar nekustāmā īpašuma skandālu⁸¹

“Tallina. Dabas aizsardzības ministrs un Tautas savienības līderis Villu Reiljans (Villu Reiljan) 6. oktobrī iesniedzis atlūgumu pēc tam, kad tika uzsākta izmeklēšana, turot viņu aizdomās par koruptīviem darījumiem. Reiljans apgalvoja, ka izmeklēšanas laikā nevarēšot pildīt savus pienākumus. Viņa demisija sekoja Igaunijas Zemes pārvaldes ģenerāldirektora Kaleva Kangura (Kalev Kangur) aizturēšanai. Zemes pārvaldi tur aizdomās par iesaistīšanos koruptīvos darījumos ar nekustamiem īpašumiem.”

11.10.2006.

Korumpēti robežsargi aptraipā Igaunijas labo slavu⁸²

“Tallina. Uzsāktā kriminālvajāšana pret 17 muitniekiem par kukuļņemšanu – muitniekus tur aizdomās par līdz pat 1,5 miljonu kronu (0,95 miljonu eiro) kukuļu ņemšanu no Krievijas cigarešu un alkohola kontrabandistiem – ir pastiprinājusi bažas par Igaunijas robežu sargātāju godīgumu. Vairāk nekā gadu ilgusi izmeklēšana 15. maijā atklāja, ka ierēdņi Koidulas robežpunktā uz valsts dienvidaustrumu robežas “sistemātiski” bija saņēmuši kukuļus par kontrabandas preču neievērošanu.”

17.05.2006.

⁸¹ Igaunijas ziņas, TBT Nr. 528

⁸² Igaunijas ziņas, TBT Nr. 508

Res Publica izslēdz apkaunoto Tallinas pilsētas domes deputātu⁸³

"Res Publica Tallinas nodaļa 3. aprīlī no partijas izslēdza Oļegu Rebani pēc tam, kad viņš tika apvainots mēģinājumā piekukuļot Centra partijas deputātu Toni Bitmani pievienoties opozīcijas partijai."

29.03.2006.

Paraugs šādai attieksmei pret likumu ir bijusi Padomju Savienība un mūsdienu Krievija. Apstiprinājušies fakti, ka Maskavā šodien ir vairāk multimiljonāru nekā tādās kapitālisma cietokšņos kā Ņujorkā, Vašingtonā, Londonā vai Tokijā, ka Krievijas (vai Padomju Savienības) valsts kapitāla transformācija tika ļaunprātīgi izmantota tādās apmēros, kādi nebija pieredzēti pat feodālisma laikos pirms industriālās revolūcijas. Taču tie, kuri uzdrošinājās par to runāt un jautāt, kur pazudusi sociālistisko vērtību sistēma, tika deportēti, nolinčoti vai vienkārši nogalināti, kā tas notika ar Krievijas "Forbes" žurnālistu Pāvelu Hļebņikovu. Viņu 2004. gada jūlijā pašā Maskavas centrā gaišā dienas laikā nošāva līdz šai dienai nenoskaidroti slepkavas. Gadījums izraisīja starptautiskus protestus, bet Maskavā tas tika saprasts kā skaidrs brīdinājums nekritizēt pārmaiņu procesu un no tā radušos jauno eliti.⁸⁴

2006. gada oktobrī ES un citas valstis pāršalca satraukums par krievu žurnālistes Annas Poljtkovskas brutālo slepkavību, ko izraisīja viņas kritiskā nostāja pret Putina administrāciju. Atbildot uz Vācijas kancleres Angelas Merkeles kritiku ar īsu komentāru, ka "beigta" Anna Poljtkovska esot Krievijas politiskai sistēmai daudz bīstamāka nekā aktīva, prezidents Putins apstiprināja starptautiskās sabiedrības aizdomas. "Amnesty International" uzskata, ka Annas Poljtkovskas žurnālistes darbs, reportāžas par cilvēktiesību pārkāpumiem Čečenijā un citur Krievijas Federācijā ir bijis iemesls viņas slepkavībai:

*"Krievu žurnāliste un cilvēktiesību aizstāve Anna Poljtkovska kopš 1999. gada laikrakstā "Novaja Gazeta" rakstīja par cilvēktiesību pārkāpumiem Čečenijā. Viņas drosmīgās un aizrautīgās reportāžas par šo konfliktu ir saņēmušas vairākus apbalvojumus, arī "Amnesty International UK" Globālo balvu par cilvēktiesību žurnālistiku 2001. gadā. Tāpat viņa ir plaši aprakstījusi pārkāpumus citur Krievijā, pievērsoties tādiem tematiem kā vardarbībai armijā, korupcijai valsts struktūrās, policijas brutalitātei. Krievu un čečenu varas struktūras centušās Annu Poljtkovsku iebiedēt viņas atklātās valsts politikas kritikas dēļ. Vairākās aizturēšanas reizēs viņai draudēts ar nopietnām sekām. 2004. gada jūnijā viņa vairākas stundas aizturēta Centerojā, Čečenijā, tagadējā Čečenijas premjerministra Ramzana Kadirova mājā, kur pēc pašas stāstītā viņai izteikti apvainojumi un draudi. Kā ziņo, viņa atturēta arī no ceļojuma uz Beslanu Ziemeļosetijā 2004. gada septembrī Beslanas gūstekņu krīzes laikā. Viņa domāja, ka ir tiši saindēta lidojumā no Maskavas uz Rostovu pie Donas, kur pēc tējas dzeršanas zaudējusi samaņu."*⁸⁵

Lai gan vairākas bijušās padomju republikas ir starplaikā kļuvušas par ES dalībvalstīm, tajās

⁸³ TBT Nr. 501

⁸⁴ "Politiskā šķira ir orientēta uz resursu pārdali un valsts varas maksimizēšanu, nevis uz modernizāciju. Šādā gaisotnē, šķiet, ka Putina otrā pilnvaru laika visiedomājamākais scenārijs varētu būt "birokrātiskais kapitālisms", kas nozīmētu pašreizējā stāvokļa evolūciju. Valsts birokrātija un "siloviki" (tiesībsargājošās iestādes, slepenie dienesti un armija) privatizēs valsti un kontrolēs galvenās vertikāli integrētās biznesa grupas, iespējams, ar daļējas renacionalizācijas palīdzību."

⁸⁵ <http://news.amnesty.org/index/EN-GEUR460432006>

lielā mērā vēl ir saglabājusies Krievijas vērtību sistēma. Žurnālistu iebiedēšana, nosacīti atklāta justīcija un caurmērā augsts kukuļošanas un korupcijas līmenis ir lietas, kas tiek pamanītas un kritizētas ES līmenī. Latvija ir labs piemērs šādai valstij ar vēl vājām demokrātijas struktūrām un politisko kultūru, kas ir vēl stipri attālināta no Rietumeiropas vērtību sistēmas.

Pastāv ļoti dažādi, pat pretēji iemesli korupcijai Latvijā. Viens no tiem ir saistīts ar garo laika periodu padomju varas pakļautībā; otrs - ar milzīgajām ES naudas summām, kas ES paplašināšanas procesā tika iepludinātas šajā sīkajā valstiņā. Valstiņā, kurai vēl nebija ne nepieciešamās tehniskās un administratīvās infrastruktūras, ne izpratnes par efektīvu attīstības politiku un rīkošanos ar šiem eiro miljoniem. Arī ES veiktais ietekmes novērtējums nebija pārāk izsmeljošs.

Phare atbalsts Latvijai

Phare Latvija: *ex post* (retrospektīvs) novērtējums un kapacitātes celšana Ziņojums par valsti - Latvija ⁸⁶

⁸⁶ Šo "expost" novērtējumu ierosināja Eiropas Komisijas Paplašināšanās ģenerāldirekcija un veica privāts konsorcijs. Konsorcijs uzņemas pilnu atbildību par ziņojumu un tā secinājumiem. Skat.: <http://www.eureval-c3e.fr/english/evaluation/evaluation.htm>

2.2.3.1 *Phare* atbalsts 1997. gadā

1997. gadā *Phare* Latvijai piešķīra 42,6 miljonus eiro, no kuriem 37,6 miljoni bija paredzēti nacionālajai programmai; 3,2 miljoni pārrobežu sadarbībai un 1,8 miljoni *TEMPUS*. Šī summa ir tikai daļa no Latvijai paredzētās Daudz gadu indikatīvās programmas (DIP), kuras kopsumma ir 150 miljonu eiro laika periodā no 1995. – 1999. gadam.

Šīs programmas vispārējais mērķis ir stiprināt galvenās valsts sektora institūcijas, atbalstīt Eiropas līguma ieviešanu un veicināt Latvijas paredzēto pievienošanu Eiropas Savienībai.

2.2.3.2 *Phare* atbalsts 1998. gadā

Latvijai no *Phare* 1998. gada budžeta kopumā tika piešķirti 32,5 miljoni eiro ar mērķi atbalstīt Latvijas pievienošanu Eiropas Savienībai, ievērojot prioritātes, kas noteiktas Pievienošanās partnerībā un Latvijas Nacionālajā programmā integrācijai ES. *Phare* atbalsts Latvijas pievienošanās sagatavošanas procesam tika virzīts caur četrām galvenajām programmām: Nacionālo *Phare* programmu (21 miljons eiro), Pārrobežu sadarbības programmu (2,5 miljoni eiro), Lielapjoma infrastruktūras projektu fondu (5 miljoni eiro) un Izlīdzināšanas fondu (4 miljoni eiro).

Saskaņā ar pievienošanās prioritātēm 1998. gada Nacionālā programma fokusējās uz vairākiem galvenajiem virzieniem un programmām. To skaitā bija:

- Transports (2,5 miljoni eiro).
- **Vide (4 miljoni eiro).**
- Tieslietas un iekšlietas (2,2 miljoni eiro).
- Iekļaušanās Eiropas iekšējā tirgū (1,3 miljoni eiro).
- Institucionālās un administratīvās kapacitātes nostiprināšana (6,037 miljoni eiro).
- Lauksaimniecība (1,6 miljoni eiro).
- Nepilsoņu integrācijas paātrināšana (1 miljons eiro).

Latvijā tagad ir vairākas iestādes, kas nodarbojas ar korupcijas novēršanu. Cilvēkiem bieži ir grūti saprast, kurā iestādē griezties. Kopš 2001. gada Latvijas valdība ir uzsākusi vairākas pretkorupcijas kampaņas, un kopš 2003. gada februāra pastāv Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB), kas nodarbojas ar izmeklēšanu. Ārvalstu ekspertus nepārlicināja ierosinājums – pakļaut KNAB trīm ministriem. Kad atteicās no šīs ieceres, KNAB tika pakļauts premjerministram. Cerams, ka tādējādi tiks stiprināta šīs iestādes neatkarība.

Laikraksti bieži atklāj skandālus, bet lietas tālākajā izmeklēšanā reti nonāk līdz apsūdzībām.

“Manā laikā lielākā daļa lietu apstājās galvenā prokurora birojā,” saka kāds amerikāņu eksperts, kurš savā laikā strādājis Latvijā. Prokurors uz jautājumiem esot atbildējis, ka “valstij nav nodarīts nekāds materiālais kaitējums” vai arī ka “konkrētā persona vairs nav amatā, tāpēc lieta vairs nav aktuāla.”⁸⁷

Daudzu valsts iestāžu pārstāvji ir uzauguši padomju laikos. Korupcija un kukuļdošana bija to laiku politiskās kultūras mugurkauls.⁸⁸

Vēlreiz atkārtošu - korupcija nav tikai Latvijas problēma. Tā arvien vairāk kļūst par globālu problēmu un ietekmē arī kaimiņvalstis. Bet Latvijai ir vēl citas kompleksas problēmas, kas kavē demokrātisku un ilgtspējīgu attīstību, piemēram, narkotiku kontrabanda.

Latvijas loma narkotiku kontrabandā⁸⁹

Starptautiskais monitorings nonāk pie diezgan dramatiskiem slēdzieniem par šo Baltijas valsti: opiātu un marihuānas pārkraušanas punkts ceļā no Centrālās un Dienvidrietumu Āzijas uz Rietumeiropu un Skandināviju, kokaīna un dažādu sintētisko narkotisko vielu pārkraušanas punkts ceļā no Rietumeiropas uz NVS; neskatoties uz uzlabojumiem likumdošanā, notiek naudas atmazgāšana, kam iemesls ir nepietiekamā spēja kontrolēt likumu izpildi un samērā vājš ārzonu

⁸⁷ Jukka Rislakki, Rīgā: “Korupcija joprojām ir galvenā problēma Latvijā. Somu uzņēmēji sūdzas par sliktu administratīvo praksi.” Pirmo reizi publicēts 02.01.2002. laikrakstā “Helsingin Sanomat”. Līdzīgs rezumējums arī no ES: “Latvijai, Slovēnijai un Slovākijai vajadzētu izvērst cīņu pret krāpšanu un korupciju; Latvijai un Polijai būtu jāpastiprina cīņa pret narkotikām.” ES uzskata arī, ka pastāv “liela nepieciešamība pieņemt jaunu Likumu par tiesu varu, kā arī Kriminālprocesa likumu un ieviest normatīvos aktus par tiesu administrāciju. Cīņai pret korupciju ir arī turpmāk jāpiešķir augsta prioritāte. Īpaši nepieciešami ir tālāki centieni pilnveidot juridisko bāzi un nostiprināt jauno Pretkorupcijas biroju. (Skat. Eiropas Komisijas Visaptverošo monitoringa ziņojumu par Čehijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas, Ungārijas, Maltas, Polijas, Slovēnijas un Slovākijas gatavību dalībai ES, Briselē, 2004. g.).

⁸⁸ Skat. Prof. Ilze Ostrovska: “Politiskā kultūra Latvijā”. Rīga, 2006. g. decembris.

⁸⁹ Aaron Wrinkle. “Illicit Trafficking, the ‘Epidemic’ and the Search for a Cure.” In: The Drug Situation in the Baltics, 2003. http://depts.washington.edu/baltic/papers/drugs_wrinkle.doc

uzņēmumu, valūtas maiņas punktu un spēļu industrijas regulējums; organizētā noziedzība (t.sk. naudas viltošana, korupcija, izspiešana, zagtas automašīnas un prostitūcija) ir atbildīga par nelikumīgi iegūtās naudas lielākās daļas legalizēšanu.

Narkotiku lietošana pusaudžu vidū dramatiski pieaugusi visās trīs Baltijas valstīs. Jaunākie dati par Igauniju rāda, ka 16% jauniešu vecumā no 16 līdz 17 gadiem ir izmēģinājuši narkotikas. 1995. gadā šis skaitlis vēl bija tikai 8%. Latvijā 21% skolēnu atzīstas, ka vismaz reizi lietojuši narkotikas. Stāvoklis ir līdzīgs arī Lietuvā, kur šis skaitlis ir strauji kāpis no 3,2% 1995. gadā līdz 26% šobrīd.

legūtie dati rāda, ka galvenokārt tiek lietots heroīns un *ecstasy*, lai gan arvien populārāka visās trīs valstīs kļūst marihuāna. Risto Kasemē (Risto Kasemäe) Igaunijas Kriminālpolicijas pārvaldes priekšnieks šo faktu apstiprina kādā privātā vēstulē: "Vispirms [jauni cilvēki] parasti lieto amfetamīnu un *ecstasy*, nākamais solis ir heroīns."

Tomēr ANO narkotiku apkarošanas birojs uzskata stāvokli Igaunijā par visnopietnāko Baltijas reģionā. Birojs ir sastādījis 187 Eiropas valstu sarakstu, kurā valstis sarindotas pēc tā, cik nopietnas *per capita* (uz vienu cilvēku) problēmas ar narkotikām tām ir bijušas 2005. gadā:⁹⁰

"Albānija, protams, ir Nr. 1. Bet Igaunija ierindojas 6. (!) vietā, Latvija - 16. un Lietuva - 18. Šeit nevarēs diskutēt par visu, kas vēl varētu būt saistīts ar šiem datiem (arvien vairāk HIV gadījumu, zādzību, lau-pišanu u.t.t.). Taču skaidrs ir tas, ka šī statistika ir brīdinājuma signāls, ka sabiedrības attīstība Baltijā nebūt nav apmierinoša."

Iepriekš minētā attieksme pret likumu ir pretrunā ar politisko kultūru Rietumu demokrātijās - **korupcija** pavisam noteikti destabilizē demokrātiju, jo par naudu tiek pārpirkta demokrātiskas tiesības un plašāka sabiedrības līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā, jo bagātājiem taču ir dotas lielākas tiesības nekā nabagajiem. Demokrātijas ieviešana nozīmē, ka ikvienam - katram vēlētājam, katram strādniekam, katram lauksaimniekam - ir tiesības paust savu viedokli un likt to uz klausīt tautas pārstāvjiem parlamentā vai vietējās pašvaldībās. Politiski attīstītās un demokrātiskās sabiedrībās politiskā kultūra ir balstīta uz atklātām komunikācijas sistēmām, kurās iesaistīts gan parlaments, gan baznīca, pašvaldības, skolotāju arodbiedrības, nevalstiskās organizācijas. Visi aktīvi piedalās sociālās, vides un izglītības politikas veidošanā. Rietumu demokrātijās dalībnieku skaits ir pieaudzis. Sava ietekme te bijusi arī internetam. Māka veidot politiku, izmantojot labu informāciju un balsu vairākuma principu, ir augsti novērtēta prasme. Kļūstot par vairāk nekā teorētisku vīziju, demokrātiska politiskā kultūra ietver **konfliktu vadības sistēmas** un to realizētājus. Ikdienā ir nepieciešama **demokrātiskas politiskās komunikācijas vadība**.

Tādās neolīberālās valstīs kā Austrumeiropas pārejas valstis pēkšņā sabiedrības īpašuma pārvēršana privātīpašumā ir process, kas ne pārāk bieži tika īstenots demokrātiskā veidā. Konflikti reti tika risināti ar demokrātiskas politiskās komunikācijas līdzekļiem un skaidri definētiem noteikumiem. Valsts kapitāls (rūpnieciskais kapitāls, finanšu kapitāls, nekustamie īpašumi, zinātne,

⁹⁰ No ANO Narkotiku un kriminalitātes biroja izpilddirektora Antonio M. Kostas (Antonio M. Costa) runas forumā par narkotiku apkarošanu Baltijas reģionā (Forum on Drug Control in the Baltic Region: New Challenges), Viļņa, 27.09.2005.

izglītība) tika pārvērsti par privātkapitālu, pieņemot, ka tas dos lielāku efektivitāti un tādējādi arī lielāku labumu sabiedrības attīstībai.

Joprojām augstie korupcijas un kukuļošanas, krāpšanas un naudas atmazgāšanas, un narkotiku kontrabandas līmeņi tādā neatkarīgā valstī kā Latvija paildzina **autoritāru rīcību** politikā, valsts pārvaldē un izglītības sistēmā skolās un augstskolās.⁹¹

Latvijas ilgtspējīgās attīstības tapšanas process un stratēģijas mērķi

Latvijas valdība, kura 2004. gadā Eiropai prezentēja pirmo ES-25 "zaļo" premjerministru, 2002. gadā Johannesburgas sammitā prezentēja Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, bet 2003. gadā pieņēma valdības politikas koncepciju ar šādu saturu.⁹²

Stratēģijas mērķi:

- Latvijā ir jāveido pārtikusi sabiedrība, kas novērtē un veicina demokrātiju, vienlīdzību, godprātību un savu kultūras mantojumu.
- Jāveido stabila ekonomika, kas spēj nodrošināt sociālās vajadzības. Tai pašā laikā jāpanāk tādi ekonomiskās izaugsmes tempi, kas pārsniedz vides piesārņošanas un resursu patēriņa tempus.
- Jānodrošina droša un veselīga vide gan pašreizējām, gan nākamajām Latvijas paaudzēm.
- Latvijā jāveic atbilstoši pasākumi ar mērķi - saglabāt bioloģisko daudzveidību un veicināt ekosistēmu aizsardzību.
- Latvijas sabiedrībā jāveicina atbildīga attieksme pret dabas resursiem, un pastāvīgi jāuzlabo šo resursu izmantošanas efektivitāte.
- Latvijai, kura patlaban ir starptautiskā atbalsta saņēmēja, pakāpeniski jāpārvēršas par valsti, kas pati spēj nodrošināt savas vajadzības un eventuāli sniegt atbalstu citām valstīm.
- Jānodrošina vides jautājumu koordinācija un jāveicina vides politikas integrēšana visās pārējās nozaru politikās (starpsektorālā politika).
- Lai veicinātu ilgtspējīgu attīstību, jāizmanto tirgus ekonomikas mehānismi.
- **Latvijā ir jānodrošina sabiedrības līdzdalība ilgtspējīgas attīstības procesos.**
- **Latvijā pastāvīgi jāizvērtē sasniegumi izvīzīto ilgtspējīgās attīstības mērķu sasniegšanā.**

Nosaukto mērķu redakcija maksimāli saskaņota ar ANO Rio un Johannesburgas sammita tekstiem. Tas pats sakāms arī par ilgtspējīgās attīstības rādītājiem, par kuriem arī iespējams izlasīt internetā.

⁹¹ Sorosa fonds ir publicējis ziņojumu par izglītību Latvijā 2000. gadā ar nosaukumu "Atslēga ceļā uz sociālo kohēziju un ekonomisko labklājību". Ziņojums satur node-rīgu analīzi un ieteikumus Latvijas politiskās kultūras uzlabošanai.

⁹² Ilgtspējīgas attīstības rādītāji Latvijā 2003. gadā, valdības stratēģijas dokuments. Skat. Vides ministrijas mājaslapu www.vidm.gov.lv/

⁹³ No Latvijas valdības prezentācijas Johan-nesburgas sammitā 2002. gadā. <http://www.lva.gov.lv/pro-dukti/sdii2003/>

Ilgtspējīgas attīstības rādītāji Latvijā 2003. gadā ⁹³

Politika

1. Ilgtspējīgās attīstības process globālā un Latvijas mērogā.
2. Vides politika un integrācija Eiropas Savienībā.
3. Vides politikas institucionālie un administratīvie instrumenti ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai.
4. Ekonomiskie vides politikas instrumenti ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai.
5. Voluntārie vides politikas instrumenti ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai.
6. Starptautiskā palīdzība vides aizsardzībai.

Resursu vadība

1. Bioloģiskā daudzveidība.
2. Klimata pārmaiņas.
3. Ozona slāņa noārdīšanās.
4. Pārrobežu gaisa piesārņojums.
5. Gaisa kvalitāte.
6. Virsūdeņu kvalitāte.
7. Pārrobežu ūdeņu piesārņojums.
8. Atkritumi.
9. Avārijas situācijas vidē.
10. Radiācija.
11. Bīstamas ķīmiskās vielas.

Ekonomika

1. Makroekonomikas rādītāji.
2. Enerģētika.
3. Ražošana.
4. Izrakteņu ieguve un celtniecība.

5. Transports.
6. Lauksaimniecība.
7. Mežsaimniecība.
8. Zivsaimniecība.
9. Mājsaimniecības.

Sabiedrība

1. Iedzīvotāji.
2. Nodarbinātība.
3. Veselības aprūpe.
4. Sociālās problēmas.
5. Izglītība.
6. Izpēte un attīstība.
7. Pieeja informācijai.

Kāda tad ir atšķirība starp Latviju un iepriekš minētajām “mazāk attīstītajām” valstīm Brazīliju un Kolumbiju? Latvija ir tikpat korumpēta kā Kolumbija un joprojām cieš no sarežģītajām kaimiņattiecībām ar Krieviju – tāpat kā Kolumbija cieš no ASV.

Johannesburgas sammitā Latvija izklāstīja savus ilgtspējīgās attīstības mērķus, bet pretstatā Kolumbijai un Brazīlijai **Latvijā ir ļoti vāji attīstīta pilsoniskā sabiedrība, kas varētu piespiest valdību ieviest ilgtspējīgas attīstības stratēģiju. Vāji attīstīta pilsoniskā sabiedrība būs īstais Ahilleja papēdis Latvijas centieniem izskaust korupciju un virzīties uz priekšu, pielietojot modernas attīstības koncepcijas.**

Turklāt Latvijas politikai piemīt kas īpašs – **tās nepastāvība**. Kopš neatkarības atgūšanas valdības Latvijā caurmērā ir noturējušās nedaudz vairāk kā gadu. Praksē tas nozīmē, ka katra valdība no jauna formulē savas politiskās nostādnes un stratēģijas. Tā nejūtas atbildīga par iepriekšējās valdības stratēģiju, bet tai arī nepietiek laika savas stratēģijas ieviešanai – kur nu vēl savas politikas monitoringam un izvērtēšanai, kas varētu dot vērtīgas atziņas nākamajam pilnvaru periodam. Tomēr jāatzīmē tas, ka ar Aigaru Kalviša valdības atkārtoto ievēlēšanu 2006. gada oktobrī pirmo reizi tika sperts ievērojams solis uz lielāku politiskās sistēmas stabilitāti.⁹⁴

Tagad steidzami jāveicina profesionālāka un labāk organizēta pilsoniskās sabiedrības attīstība un jāuzlabo sadarbība nedaudzo aktīvo NVO starpā, lai palielinātu izredzes tālredzīgākas attīstības politikas un lielākas politiskas atklātības panākšanai.

⁹⁴ Iepriekšējās valdošās koalīcijas partijas – Tautas partija (TP), Zaļo un Zemnieku savienība (ZZS) un Latvijas Pirmā partija/Latvijas Ceļš (LPP/LC) – Saeimā ieguva 51 no 100 vietām un atkārtoti izvirzīja Aigaru Kalvīti ministru prezidenta amatam. Tāpat kopš 2004. gada decembra Latvija valda viena un tā pati politisko partiju koalīcija. Iespaidīgs solis virzienā uz lielāku politisko stabilitāti. Arī iespaidīgs apliecinājums valsts valdošās konservatīvās elites spēkam. Jāatzīmē gan, ka vēlēšanās piedalījās tikai 62% balsstiesīgo.

Jānis Matulis, Vides izglītības fonda "Par sakoptu Latviju" viceprezidents

Autors grāmatā analizē ilgtspējīgas attīstības teorētiskos un praktiskos aspektus, atsedzot pret-runas starp ilgtspējīgas attīstības koncepciju un praktiskajām iespējām to realizēt globalizācijas procesā. Norādot uz ilgtspējīgas attīstības komplekso būtību, autors raksturo globalizācijas procesa politisko un ekonomisko realitāti, kad starptautisko finanšu institūciju un korporāciju ietekme mazina valdību un vietējās pārvaldes iespējas īstenot ilgtspējīgas attīstības koncepciju. Autors paplašina tradicionālo ilgtspējīgas attīstības pīlāru skaitu, jo izdala piecas mijiedarbību jomas, paplašināti uzsverot sociālos aspektus, tai skaitā kultūras, vienādu iespēju un sabiedrības līdzdalības aspektus. Sniedzot savu vērtējumu par progresu ceļā uz ilgtspējīgu attīstību Latvijā, autors drosmīgi salīdzina sociālekonomiskos procesus ar procesiem Dienvidamerikas valstīs, uzsver globalizācijas ietekmi, kā arī norāda uz nevalstisko organizāciju un privātā sektora nozīmīgo lomu ilgtspējīgas attīstības veicināšanā.

Grāmata ir viena no retajām publikācijām latviešu valodā, kas no dažādiem aspektiem analizē un vērtē globalizācijas procesu, tai skaitā sniedzot atsauces uz starpvalstu vienošanām un citiem starptautiskajiem procesiem, kā arī pieminot dažādu valstisko un nevalstisko institūciju izteiktās atziņas, kā arī ļaujot iepazīt autora redzējumu par šiem procesiem. Visai izsmeļoši sniegti skaidrojumi par dažādiem globalizācijas aspektiem un starpvalstu ekonomiskajām attiecībām, kā arī būtiskākajiem spēlētājiem šajā procesā. Skaitliskā informācija par dažādiem ekonomiskajiem rādītājiem un izdevumiem uzskatāmi parāda lasītājam ekonomiskās spēka spēles globālajā arēnā. Autors vienlaikus apraksta globalizācijas procesa sniegtās iespējas valstīm un indivīdiem, norāda uz procesa negatīvo ietekmi uz iedzīvotāju sociālo labklājību dažādās valstīs, kā arī uz finanšu globalizācijas izraisītajām sekām uz valstu ekonomisko un sociālo attīstību.

Autors uzsver, ka virzība uz ilgtspējīgu attīstību vispirms ir politiskās gribas, nevis iespēju jautājums, un lasītājam ļauj noprast, ka demokrātija pati par sevi nenodrošina vajadzīgo disciplīnu. Demokrātijas pretrunīgums ilgtspējīgas attīstības veicināšanai saistīts ar apsvērumiem par to, ka no vienas puses nepieciešama nacionāla un starptautiska procesu vadība, bet no otras – jānodrošina rīcības brīvība un vietējās iniciatīvas. Šādu apsvērumu izklāsts ļauj lasītājam labi uztvert ilgtspējīgas attīstības būtību un tās veidošanās priekšnosacījumus. Neskatoties uz to, ka daudzos starptautiskajos samitos ir tikušas panāktas stratēģiskas vienošanas gan attiecībā uz ilgtspējīgu attīstību, gan citām tēmām, autors uzsver, ka ilūzijas par vieglu ceļu uz ilgtspējīgu attīstību ir zudušas, jo lielākā daļa valdību nevēlas veikt nopietnas politiskas vai ekonomiskas reformas.

Analizējot ekonomiskās varas sadalījuma disproporcijas Ziemeļu – Dienvidu dimensijā, autors norāda uz korporāciju nevēlamo ietekmi apgalvojot, ka "galvenais iemesls Rio izvīzīto mērķu

vājai ietekmei ir tas, ka trūkst jebkādu iedarbīgu līdzekļu, kas disciplinētu lielās korporācijas un liktu tām atbildēt par savu rīcību.” Autors norāda uz nevienlīdzības palielināšanos minot, ka progresa temps aizvien samazinās un “nabadzīgie kļūst vēl nabadzīgāki”. Autors norāda uz nepieciešamību valstīm vairāk kontrolēt un vadīt procesus, lai reālā vara būtu demokrātiski vēlēto tautas pārstāvju rokās, nevis starptautisko korporāciju, tātad finanšu varas, rokās. Tādu starptautisko finanšu institūciju kā Pasaules Bankas, Starptautiskās valūtas fonda un Pasaules Tirdzniecības organizācijas atbalstītais liberalizācijas process ir radījis postošu ietekmi uz vietējā līmeņa attīstību. Jāuzsver, ka arī vides nevalstiskās organizācijas daudzkārt ir norādījušas uz autora izvirzītajām problēmām kā šķērslī ilgtspējīgai attīstībai un korporāciju nesamērīgi lielo varu. Tādēļ autors sniedz atsauces uz Greenpeace un citu pazīstamu vides NVO tīklu viedokli par starptautisko vienošanos efektivitāti. Izskan, ka aicinājums Ziemeļu valstīm būtu jāuzņemas atbildība un vadība globālo vides problēmu risināšanā.

Uz globālā fona tiek vērtēta arī situācija Latvijā, sniedzot arī savu skatījumu par to, kādā virzienā jāstrādā, lai attīstāma ilgtspējīga attīstība. Uzsverot veiksmīgos līdzdalības piemērus no Dienvidamerikas valstīm, autors norāda uz pilsoniskās iniciatīvas jeb NVO lielo lomu līdzdalības demokrātijā un ilgtspējīgas attīstības plānošanā. Autors pareizi norāda, ka ikvienam iedzīvotājam ir jāuzņemas atbildība un pienākums rīkoties ilgtspējīgi. Tiek uzsvērts Igaunijā ieviestā e-pārvalde kā nozīmīgs demokrātijas elements, vienlaikus kritizējot Latviju par pārāk tehniskas pieejas piemērošanu e-pārvaldes ieviešanā.

Autors ieskicē esošo situāciju un lasītājam raksturo vēlamu teorētisko situāciju balstoties uz ilgtspējīgas attīstības kritērijiem. Kā būtisku trūkumu ilgtspējības veicināšanai autors min politiskās pārvaldības pēctecības trūkumu, jo vērojamas biežas valdību maiņas. Tāpat attiecībā uz Latviju autors pamatoti kritizē vājo pilsoniskās sabiedrības attīstību, jo sabiedriskā pasivitāte ilgtspējīgas attīstības stratēģiju nolemj neveiksmei. Analizējot situāciju dažādu dabas resursu izmantošanas ilgtspējību, it īpaši energoresursu, autors procesus vērtē strukturētā veidā, taču īpaši nevērtējot situāciju Latvijā, bet gan apkopojot dažādus pozitīvos piemērus Eiropas valstīs un teorētiski vēlamos scenārijus.

5. nodaļa

ILGTSPĒJĪGĀS ATTĪSTĪBAS GALVENIE GLOBĀLIE SPĒLĒTĀJI – STARPTAUTISKĀS ORGANIZĀCIJAS UN TO SAMMITI

Nacionālu un internacionālu ilgtspējīgu attīstību ietekmē multilaterālu organizāciju grupa, kas jau daudzus gadus atrodas starptautiski aktīvo NVO uzmanības centrā. Iemesls tam ir šo organizāciju strīdīgā attieksme pret attīstības, parādu, vides, sociālo, kapacitātes celšanas un citu problēmu risināšanu pārejas un Dienvidu valstīs. Tālākajā tekstā pievērsīsimies trim šādām organizācijām: Pasaules Bankai, Starptautiskajam Valūtas fondam un Pasaules Tirdzniecības organizācijai.

Notiek neskaitāmi šo organizāciju "sammiti" par visdažādākajām tēmām. Šajos sammitos dalībvalstis izliekas nodarbojamies ar stratēģiskiem jautājumiem, kā arī meklējam nopietnus risinājumus šiem jautājumiem.

NATO sammits Rīgā 2006. gada novembrī ir piemērs iepriekš teiktajam. Šeit galvenais jautājums bija "ko darīt ar NATO dalībvalstu militāro klātbūtni Afganistānā?" Jau no sākuma bija skaidrs, ka valstu intereses šajā jautājumā ir pārāk atšķirīgas un atbilde uz uzdoto jautājumu sammitā nav gaidāma - galvenais mērķis ir dot nepārprotamu signālu Krievijai par tādu bijušo padomju republiku kā Latvija pilnīgu integrāciju NATO. To varētu arī uzskatīt par gluži leģitīmu mērķi. Taču cilvēkiem Latvijā lielā mērā bija liegta iespēja identificēties ar šo sammitu, un tāpēc nevarēja cerēt, ka sabiedrība atbalstīs par tā norisi iztērētos milzīgos līdzekļus (aptuveni 50 miljoni eiro), ja skolotājs Latvijā pelna 300-400 eiro mēnesī.

STRATĒĢISKI MULTINACIONĀLI PASĀKUMI

"Mums nevajag jaunus solījumus. Mums jāsāk turēt jau dotos."⁹⁵

Neskatoties uz šo Kofi Annana teikto, kopš laika pirms 30 gadiem, kad kļuva skaidrs, ka mums ir nopietnas problēmas ar Ziemeļatlantijas attīstības parametriem (attīstība ir tas, kas ir labs Eiropai un Ziemeļamerikai), notiek globālo sammitu inflācija.

Nākamajā lappusē ir pavisam īsa iespaidīgi daudzo sammitu atlase, kuros it kā tikuši risināti sociālie un attīstības jautājumi.

⁹⁵ Citēts bijušais ANO ģenerālsekretārs Kofi Annans (Kofi Annan).

Pēdējo 15 gadu multilaterālo sammitu atlase

G7 / G8

1990. – Hjūstonā, ASV.	1999. – Ķelnē, Vācijā.
1991. – Londonā, Anglijā.	2000. – Okinavā, Japānā.
1992. – Minhenē, Vācijā.	2001. – Dženovā, Itālijā.
1993. – Tokijā, Japānā.	2002. – Kananaskisā, Kanādā.
1994. – Neapolē, Itālijā.	2003. – Evianā, Francijā.
1995. – Halifaksā, Kanādā.	2004. – Sīailendā, ASV.
1996. – Lionā, Francijā.	2005. – Glenīglā, Skotijā.
1997. – Denverā, ASV.	2006. – Sanktpēterburgā, Krievijā.
1998. – Birmingemā, Anglijā.	2007. – Heiligendammā, Vācijā.

PTO

- Pirmā ministru konference notika 1996. gada decembrī Singapūrā.
- Otrā notika 1998. gada maijā Ženēvā.
- Sietlā notika 3. ministru konference 1999. gada novembrī un decembrī.
- Dohā 2001. gada novembrī notika 4. konference, kur tika ieviests "attīstības raunds".
- Kankūnā 2003. gadā notika 5. konference, ko izjauca domstarpības par t.s. "Singapūras jautājumiem".
- Honkongā 2005. gada decembrī 6. ministru konference ar intensīvu darba kārtību par subsīdijām lauksaimniecībai, attīstības paketi.

Pasaules sociālais forums

Pasaules sociālais forums ir pretpasākums Pasaules Tirdzniecības organizācijas (PTO) sammitiem, Davosas Pasaules ekonomikas forumam un ikgadējam G8 Pasaules ekonomikas sammitam.

No 2001. līdz 2003. gadam tas ik gadus notika Portuālegri (Brazīlijā); tad 2004. gadā Mumbajā (Indijā), kur kļuva par simbolu kustībai pret neolibērālo globalizāciju. 2005. gadā PSF atgriezās Portuālegri.

2006. gadā forums notika vienlaicīgi Āfrikā, Āzijā un Latīņamerikā.

2007. gadā būs tikai viens centrālais PSF Āfrikā.

Eiropas sociālais forums

- ESF 06. -10.11.2002. Florencē. <http://www.florence2002.fse-esf.org/>
- ESF 12.-16.11.2003. Parīzē. <http://www.2003.fse-esf.org/>
- ESF 15.-17. 10.2004. Londonā. <http://www.ukesf.net>
- ESF 04.-07.05.2006. Atēnās. <http://www.fse-esf.org>

Kontinentālie un reģionālie sociālie forumi

- Panamazones sociālais forums 25.-27.01.2002. Belemā, Brazīlijā,
- Argentīnas sociālais forums 22.-25.08.2002. Buenosairesā, Argentīnā.
- Palestīnas sociālais forums 27.-30.12.2002. Ramallahā, Palestīnas Autonomā teritorijā.
- Āzijas sociālais forums 02.-07. 01.2003. Haidarabadā, Indijā.
- 2. Āfrikas sociālais forums 05.-09.01.2003. Adisabebā, Etiopijā.
- 2. Panamazones sociālais forums 16.-19.01.2003. Belemā, Brazīlijā.
- Pasaules sociālais forums par demokrātiju, cilvēktiesībām, karu un narkotiku kontrabandu 16.-20.06.2003. Kartahenā, Kolumbijā.
- 3. Panamazones sociālais forums 04.-08.02.2004. Sjudadgvajanā, Venecuēlā.
- 1. Ziemeļamerikas sociālais forums: Bostonas sociālais forums 23.-25.07.2004. Bostonā, ASV.
- Amerikas sociālais forums 25.-30.07.2004. Kito, Ekvadorā.
- Pasaules Izglītības forums 28.-30.07.2004. Portualegri, Brazīlijā.

Bet tikai dažos no šiem sammitiem izpaudās nopietni nodomi panākt savstarpēju saprašanos lielos globālos jautājumos. Šīs grāmatas kontekstā daži no tiem ir īpaši nozīmīgi.

Sammitu inflācija 90. gados un jaunajā gadu tūkstoši

Pasaules sammits sabiedrības attīstībai, Kopenhāgenā 1995. gadā

1995. gada martā Kopenhāgenā, Dānijā, notika Pasaules sammits, veltīts sabiedrības attīstībai. Tas valdībām visā pasaulē norādīja uz nepieciešamību veicināt uz cilvēka vajadzībām orientētu sabiedrības attīstības plānu. Sammitā piedalījās 186 valdību pārstāvji; 117 valstis pārstāvēja valsts galvas. Piedalījās arī 2 315 pārstāvji no 811 nevalstiskām organizācijām. Diskusijas bija par jautājumiem, kas skar nabadzības izskaušanu, sociālo integrāciju un bezdarba mazināšanu ar produktīvas nodarbinātības palīdzību. Diskusiju rezultātā tika izstrādāta Kopenhāgenas deklarācija par sabiedrības attīstību, kā arī Rīcības programma, ko apstiprināja visas klātesošās valstis, tādējādi demonstrējot lielāko jebkad starptautiskā līmenī sasniegto vienprātību sabiedrības attīstības jautājumos.

ANO Pasaules konference par dzīves telpu, Stambulā 1996. gadā

"1. Mēs, valstu un valdību vadītāji un valstu oficiālās delegācijas, kas esam sapulcējušies Apvienoto Nāciju konferencē par cilvēku dzīves telpu (Habitat II), Stambulā, Turcijā, no 1996. gada 3. līdz 14. jūnijam (...)

3. No jauna apstiprinām apņemšanos veicināt labākus dzīves apstākļus visai cilvēcei. Atskatāmies uz pirmo Apvienoto Nāciju konferenci par dzīves telpu Vankuverā, Kanādā, uz Starptautiskā bezpajumtnieku patvēruma gada atzīmēšanu un Globālo patvēruma stratēģiju līdz 2000. gadam. Visi šie pasākumi ir veicinājuši lielāku globālo izpratni par cilvēku dzīves telpas problēmām un aicinājuši gādāt par to, lai visiem cilvēkiem būtu piemērots mājoklis. Nesenās ANO Pasaules konferences, it īpaši konference par apkārtējo vidi un attīstību, ir devušas mums aptverošu rīcības plānu taisnīgai miera, tiesiskuma un demokrātijas sasniegšanai, balstoties uz ekonomisku un sociālu attīstību un vides aizsardzību kā savstarpēji saistītām un vienai otru pastiprinošām ilgtspējīgas attīstības komponentēm. Esam lūguši šo konferenču rezultātus integrēt Dzīves telpas rīcības plānā (Habitat Agenda)."

ANO Pasaules sammits par informācijas sabiedrību (PSIS), Ženēvā 2003. gadā

Pirmo sammita posmu Ženēvā no 2003. gada 10. līdz 12. decembrim rīkoja Šveices valdība, otro posmu Tunisijā no 2005. gada 16. līdz 18. novembrim - Tunisijas valdība.

ANO Pasaules konference par sievietēm, Beīžinā 1995. gada jūnijā

“Mēs, valdības, kuras piedalāmies Ceturtajā Pasaules konferencē par sievietēm, (...) balstāmies uz vienprātību un progresu, kas panākts iepriekšējās Apvienoto Nāciju konferencēs un sammitos – par sievietēm 1985. gadā Nairobi, par bērniem 1990. gadā Ņujorkā, par vidi un attīstību 1992. gadā Riodeženeiro, par cilvēktiesībām 1993. gadā Vīnē, par iedzīvotāju skaitu un sabiedrības attīstību 1994. gadā Kairā un par sociālo attīstību 1995. gadā Kopenhāgenā - ar mērķi sasniegt līdztiesību, attīstību un mieru.”

2000. gada jūnijā - Beīžina+5

“Sievietes - 2000. Dzimumu līdztiesība, attīstība un miers divdesmit pirmajā gadsimtā.”.

Joprojām tas pats rīcības plāns.

2000. gada jūnijā - Beīžina+10

Joprojām tas pats rīcības plāns.

Starp ilgtspējīgas attīstības aizstāvjiem, kam pēdējo 30 gadu laikā pievērsta pastiprināta uzmanība, ir trīs ANO sammiti: ANO konference par cilvēkvidi 1972. gadā Stokholmā, ANO sammits par vidi un attīstību 1992. gadā Riodežaneiro un ANO sammits par ilgtspējīgu attīstību 2002. gadā Johannesburgā.

Šajās starptautiskajās konferencēs vienmēr radušās jaunas ierosmes, bet tās vienlaikus izraisījušas arī negatīvas reakcijas un šķēršļus. Šie trīs iepriekš minētie sammiti būtu jāskata ciešākā saistībā ar Monterrejas sammitu par parādu atvieglojumiem nabadzīgajām valstīm un ANO Tūkstošgades sammitu 2000. gadā. Stokholmas 1972. gada sammits ir pilnībā aizmirsts, lai gan tas “bruģēja” ceļu daudz slavenākajiem Rio un Johannesburgas sammitiem.

Rio - sammits par vidi un attīstību

ANO konference par vidi un attīstību (ANKVA) 1992. gadā Riodežaneiro pasludināja ilgtspējīgas attīstības koncepciju kā atbildi gan uz vides, gan attīstības krīzēm, kas nākotnē varētu apdraudēt planētu. Tas visā pasaulē izraisīja cerības un optimismu. Rio sammitā vēl uzskatīja, ka globalizācijai ir milzu potenciāls. Tika izskatīti vairāki mehānismi, kā realizēt Rīcības plānu 21. gadsimtam. Tika izveidota Starptautiskā pašvaldību vides aizsardzības padome (ICLEI – International Council for Local Environmental Initiatives) un kopēja Ziemeļu un Dienvidu pašval-

dību iniciatīva, kas nosaukta – “Pilsētas un attīstība” (*Towns & Development*). Jāatzīst tomēr, ka ilūzijas kopš Rio laikiem ir zudušas. Lielākā daļa valdību bija iedomājušās, ka Rīcības plānu varēs realizēt bez nopietnām politiskām vai ekonomiskām reformām. Neizbēgama bija konfrontācija augstākajā līmenī starp tiem, kas guva praktisku labumu no pastāvošās izšķērdības enerģētikas sektorā, automobiļu industrijā, pārtikas produktu ķīmiskās apstrādes nozarēs u.c. un ilgtspējīga dzīves veida aizstāvjiem, kas uzskatīja, ka nepieciešama primāro resursu, īpaši saldūdens, augšnes un enerģijas, ierobežota izmantošana.

Rio politiskās vienošanās būtība bija princips - kopēja, bet diferencēta atbildība.

Sammits noslēgumā prezentēja sešus galvenos rezultātus, kas nekad vairs nav pārspēti politiskā svara ziņā:⁹⁶

- NVO vienošanās.
- Rīcības plāns 21. gadsimtam.
- Bioloģiskā daudzveidība.
- Klimata pārmaiņas.
- Rio deklarācija.
- Mežu apsaimniekošanas principi.

Rio sammits atzina, ka globālā ekoloģijas un attīstības krīze jārisina taisnīgi - uz partnerības un stratēģiskas vienošanās pamatiem. Sammits atzina, ka Ziemeļi pagātnē un vēl joprojām mūsdienās ir lielākā mērā atbildīgi par globālās vides noplicināšanu, ka tiem pasaules ekonomikas nevienlīdzīgā rakstura dēļ ir vairāk resursu un tādēļ arī proporcionāli lielāka atbildība par vides un attīstības problēmu risināšanu. Desmit gadus vēlāk Pasaules sammitā par ilgtspējīgu attīstību (Rio+10) Johannesburgā sniegtais pārskats par Rio Rīcības Plāna (*Agenda 21*)⁹⁷ īstenošanu rādīja, ka ieceres nav realizētas.

Globalizācijas process, kuru virza industrializētie Ziemeļi un to korporācijas un finanšu institūti, ir tikpat kā sagrāvis ilgtspējīgas attīstības koncepciju.

Rio+5 sammits Ņujorkā (ANO Ģenerālās asamblejas īpašā sesija Rio vienošanās īstenošanas pārskatīšanai) jau 1997. gada jūnijā beidzās bez politiska paziņojuma. Plaisa starp Ziemeļu un Dienvidu valstīm bija kļuvusi nepārvarama. Rīcības plāna īstenošana bija ārkārtīgi neizdevīga vairumam OECD valstu un noveda pie krīzes starp Ziemeļiem un Dienvidiem. Situācija Johannesburgā bija līdzīga.

Vides apstākļi visā pasaulē joprojām pasliktinās. Piemēram, ik gadus turpina izzust vai degradējas 14 miljoni hektāru meža, atmosfērā izplūst arvien vairāk siltumnīcas efekta gāzes, ASV ir

⁹⁶ http://www.earthcharter.org/country/country.cfm?id_country=51

⁹⁷ Turpat.

noraidījusi Kioto protokolu⁹⁸, un pašreizējie mērķi izmešu samazināšanai ir acīmredzami nepieņemami. Paredzama ūdens trūkuma izraisīta krīze daudzviet pasaulē, un tādas jaunas tehnoloģijas kā ģenētiskā inženierija rada jaunus draudus videi un veselībai.

Oficiālā attīstības palīdzība ir krasi samazinājusies, lai gan ANKVA bija solījusi jaunus un papildu finansu resursus no Ziemeļiem. Tādējādi planētas nabadzīgajā daļā samazinās potenciāls rast līdzsvaru vides apdraudējumam. Tehnoloģiju transfers, vienalga, vai tā būtu parasta vai videi draudzīga tehnoloģija, nav pieredzējis taustāmu progresu. Toties kopš Rio daudz lielāks uzsvars tiek likts uz **intelektuālā īpašuma** (galvenokārt Ziemeļu korporāciju) tiesību paplašināšanu un, attiecīgi, sabiedrības interešu sašaurināšanu kā Dienvidu, tā arī pārejas valstīs.

Pastāv risks, ka topošais Intelektuālā īpašuma tiesību (IĪT) režīms, kuru diktē PTO, marginalizēs to kopienu intereses un tiesības, kuras attīsta zināšanas (zemkopības, ārstniecisko augu u.c. jomās), kas balstītas uz bioloģisko daudzveidību, vienlaikus dodot iespējas patentēt šīs zināšanas komerciāliem uzņēmumiem. Labs piemērs stingras IĪT aizsardzības negatīvajam efektam ir pārmērīgās medikamentu cenas, it īpaši HIV/AIDS ārstēšanai, ko patentu dēļ izraisījis zāļu ražošanas uzņēmumiem piešķirtais monopols.⁹⁹

“Neveiksmju cēlonis nav meklējams ilgtspējīgas attīstības paradigmā. Drīzāk varētu teikt, ka nav bijusi dota iespēja paradigmas īstenošanai. Tās vietā nākusi intensīva konkurence no sāncenša – pretefektu izraisošās globalizācijas paradigmas, kuru virza industrializētie Ziemeļi un to korporācijas un kas pēdējos gados strauji vērsusies plašumā. Šis varbūt bija galvenais neveiksmju iemesls ANKVA mērķu īstenošanā.”¹⁰⁰

Cits nopietns neveiksmju iemesls ir jebkāda veida atbildības un disciplīnas noteikumu trūkums attiecībā uz lielo uzņēmumu uzvedību un rīcību. Daļēji par to bija atbildīga pati ANKVA, 1992. gadā neizvirzot nekādus priekšlikumus lielo korporāciju regulēšanai. Tās ir galvenās, kam jāuzņemas atbildība par pasaules piesārņojuma lielas daļas radīšanu un resursu tērēšanu, kā arī ilgtspējīgu patēriņa modeļu un patērētāju kultūras veicināšanu. Šo uzņēmumu vara un ietekme netiek regulēta. Tā ar PTO noteikumu palīdzību tikai palielinās.

Tādējādi nav pārsteigums, ka pēdējos gados palielinājusies lielo uzņēmējsabiedrību vara. Tās tagad kontrolē vēl lielāku pasaules resursu daļu un vēl lielākos apmēros nodarbojas ar ražošanu, izplatīšanu, finansēšanu un mārketingu. Kopš Rio sammita ir jūtami pasliktinājusies transnacionālo korporāciju un uzņēmējdarbības regulēšana kopumā. Jau 1993. gadā tika pielikts punkts centieniem pabeigt transnacionālo korporāciju uzvedības kodeksu, un atbildīgā iestāde, ANO Transnacionālo korporāciju centrs, tika slēgta.

⁹⁸ “Kioto izcinātu mūsu ekonomiku. Es nebūtu varējis godprātīgi parakstīt Kioto [protokolu],” teica prezidents Bušs, piebilstot, ka protokols neprasot no citiem “lielajiem piesārņotājiem”, piemēram, Indijas un Ķīnas, lai tās samazinātu izmešus. Avots: Associated Press, 30.06.2005.

⁹⁹ Eda Regisa (Ed Regis) romāns “Virus Ground Zero: Stalking the Killer Virus” ir viens no tiem mūsdienu “zinātniskajiem romāniem”, kas spēj plašāku auditoriju tuvināt globālo korporāciju bieži despotiskajām un teroristiskajām tirgus stratēģijām, it īpaši farmaceutiskajā un biotehnoloģiju nozarē. Citi zinātniskās dailliteratūras autori, piemēram, Dans Brauns (Dan Brown) ar romānu “Digital Fortress” vai Franks Šecings (Frank Schätzing) ar romānu “Der Schwarm”, ļoti uzskatāmi parāda sistēmisko aliansi starp lielajiem uzņēmumiem, tā saukto nacionālo drošību un militāri industriālo kompleksu.

¹⁰⁰ Martins Kors (Martin Khor), nozīmīga Penangas NVO “Third World Network” direktors. Skat. TWN mājaslapu: <http://www.twinside.org.sg/title/twr139a.htm>

Monterreja – Globālo parādu sammits

ANO organizētā konference, kas ar nosaukumu “Konference par finansējumu attīstībai” no 2002. gada 18. – 22. martam notika Monterrejā, Meksikā, pulcēja pārstāvjus no vairāk nekā 170 valstīm, t.sk. vairāk nekā 50 valstu galvas, kā arī multilaterālu organizāciju pārstāvjus, NVO delegātus, uzņēmējus un attīstības ekspertus. Klātesošie bija gatavi diskutēt par plašu ekonomikas un drošības jautājumu loku: brīvo tirdzniecību, terorismu, korupciju un galvenokārt par vairākuma nabadzīgo valstu parādu krīzi. Atkal starptautiskajai sabiedrībai tika prezentētas tās saistības, kuras valstis bija uzņēmušās 18 mēnešus iepriekš īpašā ANO Ģenerālasamblejā – Tūkstošgades sammitā – Ņujorkā, kur pasaules valdības bija vienojušās par kopējiem pasākumiem, lai līdz 2015. gadam visā pasaulē uz pusi samazinātu nabadzību.

Šis sammits nedaudz atšķīrās no iepriekš minētajiem ANO sammitiem. Jau no paša sākuma bija paredzamas nesaskaņas starp ASV prezidentu Bušu un Latīņamerikas sociāldemokrātu līderiem. ASV valdība gribēja koncentrēties uz jautājumiem par tirdzniecību, drošību un korupciju, kamēr Brazīlijai un citām valstīm pirmajā vietā bija sociālie jautājumi.

Monterrejā lielā skaitā bija ieradušies arī globalizācijas pretinieki un vides aizstāvji, tāpēc sammita laikā notika demonstrācijas. To dalībnieki protestēja ne tikai pret ASV prezidentu un viņa vājo izpratni par pasaules diplomātiju, bet arī pret to, ka Buša līdzdalības dēļ Monterrejas sammitā netika apspriesta Bretonvudas institūciju (SVF un Pasaules Bankas) un PTO politika.

Meksikas valdība tāpat kā citu valstu, piemēram, ASV un Spānijas valdības, Monterrejas Konsensu uztvēra kā milzīgu panākumu, kas iezīmēja sākumu tam pārmaiņu procesam, no kura labumu gūtu attīstības valstis. Monterrejas Konsenss mudināja industrializēto Ziemeļu valstis ieplānot 0,7% sava iekšzemes kopprodukta (IKP) starptautiskās attīstības atbalstam. Taču šis ir jau sens mērķis, ko ANO Ģenerālasambleja bija pieņēmusi pirms 30 gadiem.

Dž. V. Bušs Monterrejas konferences dalībniekiem atzina, ka palīdzība nabadzīgākajām valstīm gan esot vajadzīga, tomēr nevajadzētu uzspiest “patvaļīgi noteiktu palīdzības līmeni” – piemēram - 0,7% IKP. Oficiālā ASV palīdzība attīstībai esot tikai 0,1% valsts IKP. Vēl Bušs piebilda, ka pats fakts, ka notikusi starptautiska konference par finansējumu attīstībai, ievadot “jaunu ceirību” laikmetu.

Taču nevalstiskās organizācijas (NVO), kas piedalījās konferencē, pasludināja to par neveiksmi, jo piecu dienu sanāksme bija beigusies bez jebkādas konkrētas iniciatīvas. ANO konferencei par finansējumu attīstībai bija raksturīgi vispārīgi solījumi bez konkrētiem mērķiem vai izpildes termiņiem. Valdību, ekspertu un aktīvistu konkrēto priekšlikumu izskatīšana tika atlikta. Nav ziņāms, vai Ekonomiskās drošības padome un Pasaules Vides organizācija (par kuru izveidošanu iestājās Francija un Čīle) vai Starptautiskais Humanitārais fonds, ko ieteica Venecuēla, jebkad kļūs par realitāti.

Kāds tad bija šīs konferences panāktais rezultāts attiecībā uz vienu no globalizācijas galvenajiem elementiem? Netika pieņemti nekādi lēmumi par pusi no attīstības palīdzības izmaksāšanu subsīdiju nevis aizdevumu veidā (kā to ierosināja ASV), ne arī par tirdzniecības ierobežojumu atcelšanu industrializētajos Ziemeļos, ne par iespējamiem risinājumiem nabadzīgo valstu parādu nastas atvieglošanai.

Starptautisku finanšu darījumu aplikšana ar nodokli, kas pazīstams kā "Tobina nodoklis"¹⁰¹, pasniegta kā līdzekļu iegūšanas veids attīstības atbalstam. Tā bija vēl viena iniciatīva, kas Monterreajā neizraisīja daudz komentāru. Venecuēlas prezidents Čavess (Chavez) kopā ar dažiem citiem valsts galvām tomēr vienojās, ka starptautiskie finanšu darījumi būtu jāapliek ar nodokli un jāizmanto nabadzīgo valstu parādu nastas mazināšanai. Parakstītāji izteica stingru apņemšanos palielināt atbalstu attīstībai. Dokumentā ir minēti arī ārejo parādu atvieglojumi nabadzīgajām valstīm, tirdzniecības veicināšana un citi jautājumi – viss ļoti vispārīgos formulējumos. (Tikai 2005. gadā G7 pavirzījās nelielu soli uz priekšu, izskatot Āfrikas jautājumu.)

Monterrejas sammits būtu varējis kļūt par vietu, kur būtu aizsākta šādu priekšlikumu īstenošana. Taču Monterreja tika pārvērsta par arēnu ietekmes cīņai starp Eiropu un ASV. Prezidents Dž. Bušs atklāja spēli, liekot galdā piedāvājumu palielināt Oficiālo attīstības palīdzību (OAP), kuru Eiropa nekavējoties pārtrumpoja ar konkrētu piedāvājumu 7 miljardu ASV dolāru apmērā. To savukārt "pārsita" Bušs ar savu galīgo piedāvājumu - 10 miljardu ASV dolāru nākamajos trijos gados.¹⁰²

Visas pārējās vienošanās palika šīs OAP konfrontācijas ēnā. Tomēr vēl svarīgāks ir apstāklis, ka neviens no šiem piedāvājumiem (vienalga, 7 vai 10 miljardi ASV dolāru) nav nekādā veidā saistošs, un Buša piedāvājuma nosacījumi klātesošajiem palika visai neskaidri. Galvenais ir tas, ka Ziemeļi nesolīja nekādus strukturālus uzlabojumus, kas varētu veicināt ilgtspējīgu attīstību. No *Greenpeace* viedokļa Monterreja bija pilnīga izgāšanās, jo:

"Monterrejas konference bija iecerēta dialoga veidošanai starp industrializētajām un attīstības valstīm, lai uzlabotu ilgtspējīgas attīstības finansēšanu un izredzes sasniegt ANO Tūkstošgades deklarācijas mērķi – līdz 2015. gadam uz pusi samazināt nabadzību visā pasaulē. Tomēr Monterrejas Konsensā ir neskaidra attīstības valstu apņemšanās ievērot starptautisko institūciju noteiktos standartus un noteikumus, pretī saņemot solījumu par līdzekļu piešķiršanu attīstībai."¹⁰³

Monterrejas sammita NVO rezumējums¹⁰⁴

Pārstāvji no apmēram 700 NVO, kas pulcējās Monterreajā, izteica neapmierinātību ar trūcīgajiem konferences rezultātiem, veica to analīzi un formulēja savas alternatīvas tā sauktajam Monterrejas Konsensam.

¹⁰¹ Šo nodokli sākotnēji ierosināja ASV Nobela prēmijas laureāts Džeimss Tobins (James Tobin).

¹⁰² Lai garantētu panākumus, ASV starptautiskās konferences sev vienmēr nodrošina vietu visās komitejās, apakškomitejās, darba grupās u.c. Monterreajā mērķis bija pilnīga sammita procesa kontrole: ASV delegācijā bija apmēram 800 personas plus drošības brigāde, kas kopā aizņēma 5 augstākās klases viesnīcas. Lielākais pretstats tam bija viena no "mērķa valstīm", Rietumāfrikas Togo, kas spēja nosūtīt ne vairāk kā 5 personas, kuras dzīvoja ļoti pieticīgos apstākļos, ar tikai vienu telefona līniju.

¹⁰³ <http://archive.greenpeace.org/earthsummit/globalmap.html>

¹⁰⁴ Meksikas Tikla pret brīvo tirdzniecību Koordinācijas komisija (Comisión Coordinadora de Red Mexicana de Acción frente al Libre Comercio), Meksikā 2002. gada maijā.

¹⁰⁵ Deklarācija, kas nolasīta Pasaules konferences par finansējumu attīstībai plenārsēdē Monterrejā, Meksikā 2002. gada 18. martā. Lai pasvīrotu svarīgākos argumentus, prezentācijas tekstā izdarīti vairāki labojumi, kas nav atrodami deklarācijas pamattekstā.

NVO uzsvēra:¹⁰⁵

- *“Aicinām mūsu valdības saglabāt tiesības regulēt finansiālos ieguldījumus, akceptējot tikai tos, kuri veicina apjomīgu attīstību un pozitīvu nodarbinātību.*
- *Ārvalstu ieguldījumi nedrīkst denacionalizēt mūsu ekonomiku, nedz arī iznīcināt mūsu nacionālās bagātības.*
- *Nolīgumos par brīvā tirgus apstākļiem uzņēmumu tiesībām jābūt pakļautām nacionālajiem likumiem, ievērojot ne tikai kapitāla un preču, bet arī personu brīvu mobilizāciju.*
- *Sabiedriskie līdzekļi jāinvestē galvenokārt sabiedrības labklājībā, nevis pasākumos, kas kaitē gan cilvēkam, gan videi.*
- *Nauda ir jāinvestē maza mēroga aktivitātēs, it īpaši tādās, kas saistītas ar sieviešu un etnisko minoritāšu jautājumiem.*
- *Pieprasām endogēno bioloģisko un ģenētisko resursu saglabāšanu.*
- *Stingri iebilstam pret transgēnu sēklu ieviešanu, jo tās apdraud dzīvību.*
- *Jāpārrēķina dabas resursu cenas un jāveicina pašapgāde ar uzturu.*
- *Integrēto agrāro reformu uzdevums – veicināt pieejamību zemei, veicināt investīcijas ilgtspējīgās lauku tehnoloģijās. (Tas nozīmē daudz vairāk nekā vecais lozungs “zemi zemkopim” un līdzīgas prasības. Attiecas uz jaunām strukturālām attiecībām starp laukiem un pilsētu.)*
- *Pieprasām vietējo un nacionālo tirgu un valstu stratēģisko uzņēmumu aizsardzību. Mēs neatzīstam transnacionālo uzņēmumu uzspiestās preces un cenas.*
- *Pieprasām apturēt lauksaimniecības produktu dempingu uz nabadzīgo agrāro valstu rēķina. Vēlamies taisnīgus un saprātīgus tirgus noteikumus.”*

Monterreja un Portualegri Pasaules sociālais forums bija pasākumi, kas ļāva pilsoniskajām sabiedrībām spert nākamos soļus alternatīvas plānošanas ierosināšanā un apstiprināšanā. Tomēr valstīm, kas varas spēlē starp Ziemeļiem un Dienvidiem ir iesācējas, it īpaši pārejas valstīm, ne vienmēr bijis viegli šajā globālajā konfliktā saredzēt slazdus un neizdevīgus nosacījumus. Labs piemērs ir Latvija, šobrīd jau ES dalībvalsts. Tās delegāts Monterrejā klātesošos iepazīstināja ar savas valdības uzskatiem.

Latvijas valdība Monterrejā

“Latvija ir ieinteresēta turpināt līdzdalību palīdzības programmās, kuras nodrošina Apvienoto Nāciju Attīstības programma, Pasaules Banka un Starptautiskais Valūtas fonds.

Uzskatām, ka starptautiskai tirdzniecībai jādarbojas kā svarīgam attīstības dzinējam. Ceturtās PTO ministru konferences laikā Latvija stingri pārstāvēja viedokli, ka jaunais daudzpusējo sarunu raunds

jāvīrva uz lielāka atbalsta nodrošināšanu attīstības valstīm, it īpaši vismazāk attīstītajām.

Latvija ne tikai deklarē, bet sper arī praktiskus soļus, lai atbalstītu attīstības valstu integrāciju multilaterālajā tirdzniecības sistēmā. Saskaņā ar Dohas ministru deklarāciju Latvijas parlaments ir pieņēmis likumu, kas piešķir precēm, kas ražotas 49 pasaules vismazāk attīstītajās valstīs, beznodokļu un bezkvotu piekļuvi tirgum.

(..) mēs ticam, ka Monterrejas Konsenss palīdzēs sasniegt šos mērķus.”¹⁰⁶

Greenpeace pierādīja, ka Monterreja nebija gadījuma rakstura neveiksme, ka aiz visa tā redzama sistemātiska Ziemeļu rīcība: 2002. gadā, pirms Monterrejas un pirms Johannesburgas, Greenpeace dokumentēja “tukšos solījumus”, kas tika doti Rio sammitā desmit gadus iepriekš (1992. gadā).

Johannesburgas sammits par ilgtspējīgu attīstību

Pasaules sammitā par ilgtspējīgu attīstību, kas notika Johannesburgā starp 2002. gada augustu un septembri, pulcējās pārstāvji no 190 valstīm, 104 valstu galvas un turpat 12 000 nevalstisko organizāciju pārstāvji, lai izvērtētu Rio sammitu un nospraustu jaunus mērķus nākamajai desmitgadei. Johannesburgas sammits sevi centās pasniegt kā globālu ceļa rādītāju ilgtspējīgas attīstības vadībai. Nevalstiskās organizācijas uz Johannesburgu devās daudz labāk sagatavojušās nekā uz Rio. Tās cerēja, ka Johannesburgā tiks ievērota demokrātija un nozīmīgākie sabiedrības pārstāvji varēs piedalīties globālo problēmu risināšanā saskaņā ar ANO mērķiem.

Neatjaunojamu energoresursu – piemēram, naftas, dabas gāzes, ogļu – paātrinātu aizstāšanu ar tīriem energoresursiem – vēju, sauli, ūdeni, biomasu un ģeotermālo enerģiju – principiāli bloķēja ASV un Japāna, un nākamajos gados to bloķēs arī Ķīna.

No šī viedokļa Johannesburgu kā “pilnīgu katastrofu” kvalificēja *Enerģijas un klimata asambleja* - grupa, kas sammitā pārstāvēja daudzas vides aizsardzības organizācijas - kā arī sammitā klātesošā pilsoniskā sabiedrība. Asambleja atzina:

“Kļūvis skaidrs, ka ASV un OPEC alianse bloķē jebkādu virzību globālajā enerģētikas politikā.”

Neraugoties uz Kofi Annana optimismu, ikviena nozīmīga NVO, kas piedalījās sammitā, t.sk. *Greenpeace, Oxfam International, EURODAD*,¹⁰⁷ *Worldwatch Institute, Friends of the Earth International* un *World Resources Institute*, nosodīja sammita rezultātus. Vislielāko kritiku izpelnījās Amerikas Savienotās Valstis, Austrālija un Kanāda, kuras tika nosauktas par vides “ļauņuma asi” tāpēc, ka tās bloķēja priekšlikumus noteikt stingrus izpildes termiņus gaisa attīrīšanai, nabadzīgo valstu nodrošināšanai ar tīru ūdeni un fosilā kurināmā atvietošanai ar tīrākiem, atjaunojamiem energoresursiem.

Tomēr visspilgtākie Rio+10 trūkumi ir redzami pretrunās starp politisko mārketingu precei vār-

¹⁰⁶ Māris Riekstiņš, Latvijas Ārlietu ministrijas valsts sekretārs. Skat: <http://www.un.org/ffd/statements/latviaE.htm>

¹⁰⁷ EURODAD ir Eiropas NVO tīklojums, kas nodarbojas ar tādiem tematiem kā “G8 vienošanās par parādiem: kas bija un kas būs?”, analizējot to, kas padarīts gada laikā kopš Glenīglas G8 sammita.

dā "ilgtspējīga attīstība" un reālo ekonomikas politiku, kas tiek īstenota globalizācijas vārdā un kuru kontrolē Pasaules Tirdzniecības organizācija (PTO).

Atkarībā no novērotāja viedokļa Johannesburgas sammita rezultātus var formulēt ļoti atšķirīgi. Vairumam NVO un arī daudziem politiskajiem līderiem vērtējums ir negatīvs. Sammits tika sasaukts, "*lai garantētu Riodežaneiro kontekstā panākto, īpaši finansiālo, vienošanos izpildi,*" tomēr "*šodien saprotam, kas tas nav noticis un arī nenotiks,*" rezumēja respektablās NVO *Third World Network* direktors Martins Kors. Daudzi komentētāji atsaucās uz nozīmīgu rādītāju – procentuālo IKP daļu, kas paredzēta Oficiālai attīstības palīdzībai (OAP). Praktiski visas industrializētās valstis – ar ASV priekšgalā – pretojās 0,7% IKP mērķim, par ko bija panākta vienošanās Rio sammitā. Un industrializētie Ziemeļi vairs pārāk netiecās izmantot Globālo Vides fondu kā īpašu finanšu instrumentu, lai kompensētu trūkstošo OAP un atbalstītu ilgtspējīgās attīstības pasākumus, kā tas arī tika paredzēts Rio sammitā.

Globālais Vides fonds

Globālais Vides fonds (GEF) ir finansiāla atbalsta organizācija, kuru administrē ANO Vides fonds un Pasaules Banka. Tas kalpo par finansējuma bāzi Konvencijai par bioloģisko daudzveidību un citiem starptautiskiem vides aizsardzības līgumiem.

GVF varētu uzskatīt par nozīmīgu katalizatoru partnerattiecībās starp valdībām, privātām grupām un starptautiskām institūcijām. Tam jāveido jaunas koalīcijas, kas pievērstos attīstības un vides jautājumiem un paātrinātu videi draudzīgu tehnoloģiju transfertu. GVF ir aicinājis nevalstiskas organizācijas, kuru interese un kompetence līdz šim bijusi pārāk zemu novērtēta un arī pārāk maz izmantota, iesaistīties plānošanā un darbībā. GVF ir veicinājis arī skarto kopienu iesaistīšanu gan ilgtspējīgas attīstības projektu plānošanā, gan to īstenošanā.

2004. gadā GVF nodrošināja projektam 7,3 miljonu dolāru tiešos grantus un 15 miljonu dolāru līdzfinansējumu no citiem partneriem, t.sk. ANO fonda, *David and Lucille Packard Foundation*, Pasaules Bankas, Apvienoto Nāciju Attīstības programmas (UNDP) un Apvienoto Nāciju Vides programmas.¹⁰⁸

Multinacionālie enerģētikas koncerni, ar naftas sektoru priekšgalā, Pasaules sammitam par ilgtspējīgu attīstību uzspieda savus kritērijus. Rezultātā sammits nenoteica kvantificējamus mērķus vai rīcības plānu atjaunojamas enerģijas avotu izmantošanai. No otras puses, sammitā pieņemtā *Īstenošanas plāna* projekta 19. punkts prasa "būtiski palielināt" to enerģijas īpatsvaru, kas tiek iegūta no atjaunojamas enerģijas avotiem (piemēram, vēja, saules, jūras, biomasas). Vides aizsargiem bija sava sammita rezultātu analīze un novērtējums. Tie Johannesburgas sanāksmi nosauca par "Pasaules Kaunpilno vienošanos sammitu".

¹⁰⁸ Skat: <http://Inweb18.worldbank.org/ESSD/envext.nsf/45ByDocName/WorldBank-GlobalEnvironmentFacility>

Šādi sammita vērtējumi, ko paudušas ļoti atšķirīgas starptautiskas organizācijas, atklāj sammita galvenā rezultāta - *Sammita plāna* - stratēģisko tukšumu. Kā to formulēja Pasaules Dabas fonds - tas nesatur reālistisku redzējumu, kā uzlabot dzīves apstākļus 2 000 miljoniem cilvēku visā pasaulē. Plāns arī nenorāda, kādi instrumenti būtu izmantojami konfliktu risināšanai un vienošanās panākšanai starp Ziemeļiem un Dienvidiem, Austrumiem un Rietumiem. Plāns ne ar vienu vārdu nemin arī Dienvidu valstu vairākuma bažas par īpašajām attiecībām, kādas valda starp ASV un ANO, par to, kā pēdējā izplata rezolūcijas, kuras "ieteikusi" ASV un kuras atbilst ASV energopolitikai, ārpolitikai, drošības politikai un arī Ziemeļu-Dienvidu politikai.¹⁰⁹

Visspilgtākais pierādījums tam kopš 2003. gada ir Irākas karš un atklāti manipulētais ANO mandāts nosūtīt ASV karaspēku cīņā pret "Jaunuma simbolu". Plānā neietilpst arī nodomi samazināt būtiskās pretrunas starp Rio+10 rezolūcijām un globālo realitāti, kur ik gadus miljardi no nodokļu maksātāju naudas tiek izšķiesti subsīdijās ilgtnespējīgiem produktiem un ražošanas procesiem Rietumeiropas un Ziemeļamerikas lauksaimniecībā, energoizšķērdīgajā automobiļu industrijā, dažādās ķīmijas rūpniecības nozarēs...

Ar sīkāku analīzi un vērtējumiem var iepazīties vairākos interneta portālos:

ANPED: The Northern Alliance for Sustainability

World Business Council for Sustainable Development

Earth Day Network

Environmental Sustainability Portal

Eurodad on-line Discussion on WSSD

Friends of the Earth International

Greenpeace International

Heinrich-Böll-Foundation

ICFTU International Confederation of Trade Unions

Observatory of Conflictive Issues

International Children's Conference

International Institute for Environment and Development (IIED)

International Institute for Environment and Development of National Strategies for Sustainable Development

International Institute for Sustainable Development (IISD): Johannesburg Summit Portal

IUCN - The World Conservation Union

Millennium Ecosystem Assessment (MA) at WSSD

Organisation for Economic Co-operation and Development

State of the World 2002 - Special World Summit Edition by the Worldwatch Institute

Stakeholder Forum

Women's Action Agenda for a Healthy Planet 2002

Worldwatch Summit Briefs and Interactive Summit Timeline

¹⁰⁹ Izmaiņas šajās sa-spilētājās attiecības notika tikai tad, kad radikālais republikāņu stingrā kursa piekritējs un Buša finansists Džons R. Boltons (John R. Bolton) bija spiests atstāt ANO vēstnieka posteni un drīz pēc tam aizsardzības ministrs Donalds H. Ramsfelds (Donald H. Rumsfeld) tika no-mainīts pret bijušo Centrālā izlūkošanas dienesta (CIA) direktoru Robertu Geitsu (Robert Gates), kura pateica skaidru "nē" karam Irākā.

¹¹⁰ APK publikācija "Shaping the 21st Century" ("21. gadsimtu veidojot") pasaulei pirmo reizi ļāva kompaktā veidā iepazīties ar starptautiskiem attīstības mērķiem, kas ļautu izvērtēt nabadzības samazināšanos, tautu attīstību un vides ilgtspēju. Mērķi tika noteikti līdz 2015. gadam, paredzot turpat divas desmitgades šo centieni īstenošanai – daudz vairāk nekā ierastajos piecu gadu attīstības plānos. APK tad iesaistīja attīstības valstis un multilaterālas organizācijas, t.sk. Pasaules Banku, SVF un ANO, kā arī nevalstiskas organizācijas, lai izstrādātu virkni rādītāju, ar kuru palīdzību izvērtēt progresu mērķu īstenošanā un to, kā runāt par šo progresu plašākai publikai saprotamā veidā. Rezultātā tapa kopīga publikācija "A Better World for All" ("Labāka pasaule visiem"), ko parakstīja OECD ģenerālsēkretārs, SVF izpilddirektors, Pasaules Bankas prezidents un ANO ģenerālsēkretārs. Šis četras ievērojamās organizācijas līdz šim nekad vēl nebija kopīgi parakstījušas līdzīgu dokumentu. Ar šādu rīcību tās apliecināja jaunu vienprātības un sadarbības līmeni starptautiskās attīstības sistēmā.

Apvienoto nāciju Tūkstošgades attīstība

Pamatojoties uz ANO Tūkstošgades sammitā 2000. gada septembrī Ņujorkā pieņemto *Tūkstošgades deklarāciju*, Apvienoto Nāciju Ģenerālasambleja 2000. gadā pieņēma Tūkstošgades attīstības mērķus (TAM), kurus parakstīja aptuveni 150 valstu vadītāji. Gan bagātās, gan nabagās valstīs ar savu parakstu apliecināja, ka apņemas darīt visu iespējamo, lai izskaustu nabadzību, aizstāvētu cilvēcisko cieņu, atbalstītu dzimumu līdztiesību, nodrošinātu mieru un demokrātiju un – pēdējais, bet ne mazāk svarīgais punkts – lai panāktu ilgtspējīgu attīstību. Šos ambiciozos TAM, kurus ierosināja *OECD* Attīstības palīdzības komiteja (APK), paredzēts realizēt līdz 2015. gadam.¹¹⁰

Lai veicinātu ANO *Tūkstošgades deklarācijas* īstenošanu, prioritāte tika piešķirta šādiem īpašiem uzdevumiem:¹¹¹

Miers, drošība un atbrūošānās

"Nežēlosim pūles, lai atbrīvotu mūsu tautas no posta, ko izraisījuši kari gan valstu iekšienē, gan valstu starpā, kas pēdējās desmitgadēs ir prasījuši vairāk nekā piecus miljonus dzīvību."

Attīstība un nabadzības izskaušana

"Nežēlosim pūles, lai atbrīvotu mūsu līdzcilvēkus - vīriešus, sievietes, bērnus - no galējās nabadzības, nožēlojamiem un necilvēcīgiem apstākļiem, kādos šobrīd dzīvo vairāk nekā miljards cilvēku. Apņemamies padarīt par realitāti katra cilvēka tiesības uz attīstību un atbrīvot visu cilvēci no trūkuma."

Kopējās vides aizsardzība

"Nedrīkstam žēlot pūles, lai atbrīvotu visu cilvēci - vispirms jau mūsu bērnus un mazbērnus - no briesmām, ka būs jādzīvo uz planētas, kuru neatgriezeniski sabojājusi cilvēku darbība un kuras resursu vairs nepietīktu viņu vajadzībām."

Vēlreiz apstiprinām mūsu atbalstu ilgtspējīgas attīstības principiem, t.sk. tiem, kas noteikti Rīcības plānā 21. gadsimtam un saskaņoti Apvienoto Nāciju konferencē par vidi un attīstību."

Cilvēktiesības, demokrātija un laba pārvaldība

"Nežēlosim pūles, lai veicinātu demokrātiju un stiprinātu gan tiesiskumu, gan cieņu pret visām starptautiski atzītām cilvēktiesībām un pamatbrīvībām, t.sk. tiesībām uz attīstību."

Apvienoto Nāciju sistēmas stiprināšana

“Nežēlosim pūles, lai padarītu Apvienotās Nācijas par efektīvāku instrumentu visu šo prioritāšu īstenošanai: cīņai par attīstības iespējām cilvēkiem visā pasaulē, cīņai pret nabadzību, izglītības trūkumu un slimībām, cīņai pret netaisnību, cīņai pret varmācību, teroru un noziedzību, cīņai pret mūsu kopējās mājas sagraušanu.”

Bijušais ANO ģenerālsēkretārs Kofi Annans ir pamatojis IV uzdevuma (vides aizsardzības) prioritāti, atspoguļodams iespaidīgo, paša cilvēka izraisīto dzīves apstākļu pasliktināšanos pēdējo gadu desmitu laikā:¹¹²

- Tieši pēdējos 50 gados cilvēks ir pārveidojis ekosistēmas - straujāk un daudz lielākos apmēros nekā jebkurā citā līdzšinējā laika posmā. Tas darīts galvenokārt, lai apmierinātu augošās prasības pēc uztura, saldūdens, koksnes, šķiedras un degvielas. Kopš 1945. gada daudz vairāk sauszemes platību pārvērstas par lauksaimniecībā izmantojamu zemi nekā visā 18. un 19. gadsimtā. Tas izraisījis būtiskus un lielākoties neatgriezeniskus zaudējumus Zemes ekoloģiskai daudzveidībai.
- Ekosistēmu pārveide ir veicinājusi cilvēka labklājības pieaugumu un ekonomisko attīstību, taču vienlaikus radījusi aizvien lielāku ekosistēmu pakalpojumu¹¹³ degradāciju. Aptuveni 60% ekosistēmu pakalpojumu, kas dara iespējamu dzīvību uz Zemes, tiek degradēti vai izmantoti neilgtspējīgi. Tikai četri ekosistēmu pakalpojumi ir pēdējos 50 gados uzlaboti, t.sk. graudaugu, mājlopu un akvakultūras. Divi – zivju un saldūdens resursi – tiek izmantoti tā, ka tie jau šobrīd, par nākotni pat nerunājot, vairs nevar apmierināt pieprasījumu. Zinātnieki uzskata, ka šādi apstākļi radīs būtiskas problēmas nākamajām paaudzēm.
- Ekosistēmu pakalpojumu degradēšanās šī gadsimta pirmajā pusē varētu būtiski pasliktināties un kļūt par šķērsli ANO Tūkstošgades attīstības mērķu īstenošanai. Zinātnieki paredz progresu bada novēršanā, taču tas būs daudz lēnāks nekā būtu nepieciešams, lai līdz 2015. gadam bada cietēju skaitu samazinātu uz pusi. Zinātnieki brīdina, ka pārmaiņas ekosistēmās pastiprinās tādu slimību kā malārijas un holeras izplatību un varētu veicināt jaunu slimību parādīšanos.
- Lai gan ekosistēmu degradācijas apturēšana saduras ar pieaugošām prasībām, tā būtu iespējama, ja tiktu izdarītas būtiskas politiskas un institucionālas izmaiņas. Taču šobrīd šādas izmaiņas nav paredzētas.

Visus Tūkstošgades attīstības mērķus pavada jau citētais Annana moto:
“Mums nevajag jaunus solījumus. Mums jābūt turētājiem dotos.”

¹¹¹ ANO Tūkstošgades mērķi, skat: http://www.undp.dk/download.asp?Attachment_id=9822&Name=Hela+rapporten.pdf un <http://www.joburgsummit.com> un <http://www.earthsummit2002.org/>

¹¹² Globālais Vides fonds: “Ecosystem Assessment will Enable Policymakers to Make Informed Decisions about Earth’s Life Support System.” Preses relīze 30.03.2005., Vašingtonā, ASV.

¹¹³ Ekosistēmas piedāvā daudzus “pakalpojumus”, no kuriem arī cilvēks gūst labumu. Piemēram, kad sēnes, sliēkas un baktērijas, kopā darbojoties, pārvērš “izejvielas” - saules gaismu, oglekli un slāpekli - par auglīgu zemi. Šī transformācija ir ekosistēmas pakalpojums, no kura cilvēks gūst labumu. Taču, ja dabas resursi mazinās, mazinās arī to sniegtie labumi.

¹¹⁴ ANO preses relīze, piesakot Nairobi konferenci: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=424&ArticleID=4719&l=en>

¹¹⁵ Apvienoto Nāciju ziņojums par Tūkstošgades attīstības mērķiem, 2005. gads.

2005. gadā (no 21. līdz 25. februārim Nairobi, Kenijā,) pulcējās vairāk nekā 100 vides un attīstības ministru, lai apspriestu konkrētus rezultātus, kādi ar Tūkstošgades stratēģiju panākti vides aizsardzības un attīstības jomās.¹¹⁴

Pēc ministru domām Nairobi tikšanās vēstījums ANO sammitam 2005. gada septembrī bija skaidrs: attīstība un vide ir cieši saistītas. Veselīgāka vide, mazāka nabadzība un drošāka pasaule ir mērķi, kas mijiedarbojas. ANO sammitam ir jāveicina sapratne par to, ka vide ir viens no pilāriem, uz kuriem turēsies – vai kritīs – daudzi 2015. gadam izvirzītie mērķi.

No 2005. gada sammitā sniegtajiem ziņojumiem redzams, ka attiecībā uz vidi virkne attīstības valstu virzās nepareizā virzienā un ka klimata pārmaiņas šo problēmu varētu vēl saasināt. Nabadzīgās attīstības valstīs lielā mērā paļaujas uz dabas resursiem. Tas nozīmē, ka vides degradēšanai ir neproporcionāli liels iespaids uz iespējām nopelnīt iztiku, uz veselību, uzturu, piesārņojumu, piekļuvi enerģijas avotiem un tīram ūdenim u.t.t. Noplicinot dabas resursus, visi, gan bagātie, gan nabadgie, veicina vēl lielāku nabadzību un lielāku neaizsargātību pret klimatiskajiem apstākļiem.

Atsaucoties uz savu 2005. gada martā ierosināto priekšlikumu paplašināt Drošības padomi un iniciēto kolektīvo rīcību pret globālo terorismu, Kofi Annans 2005. gada septembrī aicināja uz pirmo TAM revīziju Ģenerālasamblejas līmenī.¹¹⁵

Šīs revīzijas **labā ziņa** bija bezprecedenta panākumi cīņā pret nabadzību Āzijā:

par 130 miljoniem bija samazinājies to cilvēku skaits, kuri dzīvo galīgā nabadzībā; pieci attīstības reģioni drīzumā varēs nodrošināt pamatizglītību visiem iedzīvotājiem; attīstības reģionos samazinās dzemdības mirušo māšu skaits; tiek izdalīts daudz lielāks skaits dzīvību glābjošo moskītu tīklu nekā 1990. gadā; konstatēta vides rādītāju uzlabošanās; kopš 1990. gada parlamentos mandātus aizvien vairāk iegūst sievietes.

Sliktā ziņa ir tāda, ka visnabadzīgākie kļūst vēl nabadzīgāki; bads samazinās arvien lēnāk, ir atgriezies tuberkuloze, puse no mazāk attīstītās pasaules iedzīvotājiem dzīvo bez kanalizācijas, un no 185 miljoniem pasaules bezdarbnieku gandrīz puse ir jauni cilvēki (15 – 24 gadus veci). Attīstības valstīs gados jaunu cilvēku bez darba ir trīs reizes vairāk nekā pieaugušo bezdarbnieku.

Šīs grāmatas kontekstā daži rezultāti ir īpaši interesanti.

Mērķis – izskaust galējo nabadzību un badu.

- Mazinās globālā nabadzība – visvairāk Austrumāzijā, Dienvidaustrumāzijā un Dienvidāzijā, arī Latīņamerikas Karību jūras reģionā. Taču pasaules nabadzīgākie cilvēki kļūst arvien nabagāki.
- Laikā no 1990. līdz 2001. gadam Āfrikas Subsahāras reģionā miljoniem cilvēku ieslīguši nabadzībā. To cilvēku īpatsvars, kuri iztiek ar mazāk nekā \$1 dienā, ir pieaudzis no 44,6% 1990. gadā līdz 46,4 % 2001. gadā.
- Visnabadzīgākajiem Subsahāras reģiona iedzīvotājiem vidējie ienākumi faktiski samazinājušies no 62 centiem dienā 1990. gadā līdz 60 centiem dienā 2001. gadā.
- Pēdējos desmit gados vairāk nekā 30 valstīs bada cietēju skaits samazināts par 25%.
- Neskatoties uz iepriekš minēto, progresa gaita tomēr ir palēninājusies. Laikā no 1997. līdz 2002. gadam bada cietēju skaits ir pieaudzis.
- Āfrikas Subsahāras reģiona bada cietēju skaits pieaudzis par desmitiem miljonu, bet bērnu ar nepietiekamu svaru skaits laikā no 1990. līdz 2003. gadam pieaudzis no 29 līdz 37 miljoniem.
- 13 miljoni miruši lielajos konfliktos no 1994. līdz 2003. gadam, no tiem vairāk nekā 12 miljoni Subsahāras reģionā, Rietumāfrikā un Dienvidāzijā.

Mērķis – globālas partnerattiecības attīstībai.

- Neatsverama ir palīdzība visnabadzīgākajām valstīm. No tirdzniecības lielāku labumu gūst valstis ar vidējiem ienākumiem.
- Attīstītās valstīs strādājošie migranti 2000. gadā uz mājām nosūtījuši 34 miljardus ASV dolāru.
- Oficiālās attīstības palīdzības kopsumma ir rekordliela – 79 miljardi ASV dolāru (2004. g.). Taču finansiālā palīdzība joprojām atbilst tikai 0,25% donorvalstu IKP.
- Liela daļa nesenā finansiālās palīdzības pieauguma izmantota, lai dzēstu parādus un apmierinātu humānās un rekonstrukcijas vajadzības.
- Kopš 90. gadu vidus divkāršojusies tā palīdzības daļa, kas tiek izmantota cilvēku pamatvajadzībām (tādām, kas paredzētas TAM), bet samazinājusies tā daļa, kas paredzēta lauksaimniecībai un infrastruktūrai.
- Tagad gandrīz divas trešdaļas attīstības valstu eksporta bez muitas nodokļiem nonāk attīstītajās valstīs.

- Saglabājušies diezgan nemainīgi tarifi konkurētspējīgām eksporta precēm no attīstības valstīm.
- 27 parādos visdziļāk slīgstošām valstīm par 54 miljardiem dolāru samazināti atmaksājami parādi.
- Gandrīz puse no pasaules 2,8 miljardiem strādnieku joprojām iztiek ar mazāk nekā 2 dolāriem dienā.

Mērķis – vides ilgtspēja.

- Uz apmēram 19 miljoniem kvadrātkilometru – vairāk nekā 13% zemeslodes sauszemes virsmas – šobrīd ir izveidotas īpaši aizsargājamas teritorijas. Tomēr sugu daudzveidība turpina samazināties un dzīves telpa sašaurināties.
- Bagātās valstis saražo lielāko daļu siltumnīcas efekta gāzu.
- Līdz šim nepieredzētas globālas sadarbības rezultātā krasi samazināta ozonu noārdošo vielu izplūde.
- No 71% 1990. gadā līdz 79% 2002. gadā pieaudzis to attīstības valstu iedzīvotāju īpatsvars, kuriem pieejami uzlaboti ūdens avoti.
- Tomēr 1,1 miljards cilvēku 2002. gadā vēl joprojām izmantoja ūdeni no neuzlabotiem avotiem.
- Nodrošinājums ar kanalizāciju attīstības valstīs pieaudzis no 34% 1990. gadā līdz 49% 2002. gadā.
- Gandrīz viens no trim pilsētniekiem attīstības valstīs – kopā turpat 1 miljards – dzīvo pilsētas nabadzīgajos kvartālos.

Plaši pazīstamā NVO *Oxfam* pēc Ņujorkas sammita rezumēja:

"Ir ļoti maz iepriecinoša pēdējā ANO sammita rezultātu dokumentā. Gribējām drosmīgu rīcības plānu nabadzības izskaušanai. Tā vietā mums ir brošūra, kas izklāsta pagātnes saistības."

Divas Buša valdības "ienaidnieku sarakstā" iekļautās valstis – Kuba un Venecuēla – oficiāli izteica ļoti specifiskus iebildumus pret izvērtēšanas procesu. Tās protestēja, ka dokuments ticis apspriests Ģenerālasamblejā, pirms tas no angļu valodas bijis iztulkots pārējās piecās oficiālajās ANO valodās, bet tas esot ANO protokola pārkāpums. ANO vēstniekiem tādējādi bijis maz laika dokumentu izskatīt, labot trūkumus un eventuāli izmainīt dažus formulējumus, kurus uzspiedusi ASV.

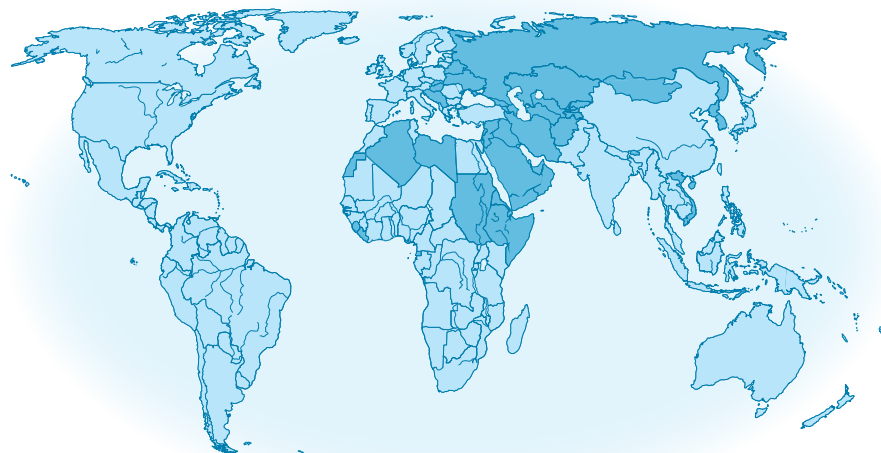
Kā jau minēts, nacionāli un internacionāli ilgtspējīgai attīstībai noteicoša ir neliela grupa multi-

nacionālu organizāciju, kurām jau daudzus gadus uzmanību pievērš starptautiski aktīvās NVO. Iemesls tam ir šo grupu ļoti dažādi vērtējamā attieksme pret attīstības, parādu, vides, sociālo, kapacitātes celšanas un citām problēmām pārejas un Dienvidu valstīs.

Apskatīsim tuvāk trīs šīs grupas organizācijas: Pasaules Tirdzniecības organizāciju, Pasaules Banku un Starptautisko Valūtas fondu.

NOTEICOŠĀS STARPTAUTISKĀS ORGANIZĀCIJAS PTO

Valstis, kuras neietilpst PTO

Afganistāna	Komoru Salas	Kiribati	Sīrija	Tonga
Andora	Austrumtimora	Libāna	Samoa	Turkmenistāna
Alžīrija	Ekvatoriālā Gvineja	Libērija	Sanmarīno	Tuvalu
Azerbaidžāna	Eritreja	Māršala salas	Santome un Prīncipi	Ukraina
Bahamas	Etiopija	Mikronēzija	Sauda Arābija	Uzbekistāna
Baltkrievija	Irāna	Monako	Seišelu Salas	Vanuatu
Butāna	Irāka	Nauru	Somālīja	Vjetnama
Bosnija un Hercegovina	Laosa	Ziemeļkoreja	Sudāna	Jemena
Zaļā Raga Salas	Lībija	Palau	Tadžikistāna	Serbija
	Kazahstāna	Krievija		Montenegro

PTO piemērs piedāvā iespēju izvērtēt, cik lielā mērā globalizācijas politika varētu būt savienojama ar ilgtspējīgu attīstību.

PTO tika dibināta 1995. gadā. Starplaikā tai ir 148 dalībvalstis (147 valstis + Eiropas Savienība), starp tām arī trīs Baltijas valstis.

PTO bija iecerēta kā spēcīgs globālās tirdzniecības regulators ārpus ANO. Izveidota pēc ilustratīvās 1992. gada Rio konferences, tā tika dibināta, nepievēršoties ilgtspējīgas attīstības principiem, kas minēti vienīgi dibināšanas dokumenta preambulā.

PTO ir skaidrs nolūks – uzspiest dalībvalstīm teorētiski tiru brīvās tirdzniecības politiku. Ilgtspējības principu ievērošana neatjaunojamo dabas resursu ekspluatācijā bieži vien tiek uztverta kā šķērslis tirdzniecībai un investīcijām un var ātri novest pie sankcijām pret “ilgtspējīgām” valstīm. Jau pirmajā Rio sammita izvērtēšanas laikā 1997. gadā Ņujorkā tika izteiktas kritiskas piezīmes par šādām pretrunām (un kopš tā laika kritika nav rimusies).

Trīs spēcīgākie PTO instrumenti:

- Vispārējā vienošanās par tarifiem un tirdzniecību (*GATT*).
- Vispārējā vienošanās par tirdzniecību ar pakalpojumiem (*GATS*).
- Līgums par intelektuālā īpašuma tiesībām saistībā ar tirdzniecību (*TRIPS*).¹¹⁶

Viena no galvenajām PTO funkcijām ir gādāt par šo trīs līgumu īstenošanu. Lai novērstu iespējamās nesaskaņas, PTO ir internas procedūras konfliktu risināšanai. Tās ietver dalībvalstu tiesības iesniegt sūdzības pret līgumu pārkāpumiem. Arī PTO arbitri risina strīdīgus jautājumus, piemēram, par vides aizsardzību vai attīstību, balstoties gandrīz tikai un vienīgi uz pašas PTO tirdzniecības noteikumiem. Tas var ātri novest pie tā, ka komerciāli kritēriji gūst priekšroku, atstājot sabiedrības vai valsts attīstības kritērijus otrā vietā. Saskaņā ar transnacionālo korporāciju interesēm PTO ir atklāto globālo tirgu nostādījusi pāri visam citam.

Vispārēji tiek pieņemts, ka ilgtspēja ir savienojama ar tirgus principiem, bet šādus uzskatus parasti pauž tie, kas sajauc tirgu ar neregulētu telpu. Īstenībā jau kopš seniem laikiem visos tirgus laukumos ir valdījuši stingri noteikumi un tirgus klientiem bijis šiem noteikumiem jāpakļaujas. Laikos, kad ekonomikas un sabiedrības kļuvušas globālas, ir jāpieņem jauni noteikumi, lai tirgus varētu funkcionēt. Tam ir vajadzīgi demokrātiski procesi, kurus vada politisks menedžments līdzsvarotā sadarbībā ar valsti, privāto sektoru un nevalstiskām organizācijām.

Ne tikai tūkstošiem NVO, bet arī vairākas lielās ES dalībvalstis bija izteikušas bažas par PTO sev piešķirto pilnvaru apjomu, kas aizvien vēl turpina palielināties. Tas tomēr nerisināja PTO asambleju pieņemt lēmumus par labu organizācijas ziņā strukturāli vājākām dalībvalstīm (trešās pasaules valstīm, pārejas valstīm). Nav arī jābrīnās, ja PTO filozofija nedod lielu ieguldījumu

¹¹⁶ General Agreement on Tariffs and Trade (*GATT*); General Agreement on Trade and Services (*GATS*); Trade-Related Intellectual Property Rights (*TRIPS*).

ilgtspējīgas globālā tirdzniecības politikas veidošanā.¹¹⁷

Ilgtspējīgas attīstības galvenais jautājums: kā ir iespējams samērot milzīgo nepieciešamību pēc dabas resursiem, kas vajadzīgi, lai palielinātu industrializēto sabiedrību labklājību, ar nepieciešamību samazināt nabadzību Dienvidu un pārejas sabiedrībās, vienlaikus novēršot ekoloģisku sabrukumu.

Līdz šim PTO ir atbalstījusi resursu izmantošanu par labu Ziemeļu sabiedrībām, lai gan jau no Romas kluba ziņojumiem 70. gados bija labi zināms, ka ekosistēmas ir pārāk noslogotas. Tāpat ir zināms, ka vēl šodien 20% pasaules iedzīvotāju – bagātnieku turpina patērēt 80% visu resursu un radīt 80% no visa globālā piesārņojuma. Šādas proporcijas arvien vairāk vērojamas arī ES-25 pārejas valstīs.¹¹⁸

Bet ir arī citi lieli spēlētāji, kurus NVO uzskata par traucēkļiem taisnīgas sabiedrības un vides attīstībai.

PASAULES BANKA UN SVF

Globālo finanšu un kapitāla nodrošinātājas

Sākotnēji šķiet, ka milzīgie parādi ir ilgtspējīgas attīstības lielākais šķērslis vairumam Dienvidu un attīstības valstu.

Ar šo domu Pasaules Banka un Starptautiskais Valūtas fonds 1996. gadā uzsāka sarunas ar šīm valstīm par jaunām kredītu kondīcijām, apvienojot gan bilaterālos, gan parādus multilaterālām finanšu iestādēm u.c. vienā paketē.

Sarunas par jaunu līgumu slēgšanu notika galvenokārt ar Dienvidu valstīm, kurām tika dots apzīmējums *HIPC* (Heavily Indebted Poor Countries). Šādas sarunas bija liels solis uz priekšu. Pirms tam valstīm, kas aizņēmas naudu, bija jārunā ar katru donoru atsevišķi. Paketē tika iekļauti arī nokavētie maksājumi Pasaules Bankai un SVF. Jaunā situācija stipri atšķīrās no iepriekšējās, kad abas institūcijas bija pieprasījušas pilnīgu procentu maksājumu un pamatparāda dzēšanas kondīciju ievērošanu.¹¹⁹

Tomēr *HIPC* iniciatīvas pirmos soļus aptumšoja vairāki fakti:

- Valstis, kuras aizņēmas naudu, varēja noslēgt jaunus līgumus tikai tad, ja tās pēdējo sešu gadu laikā bija pārkārtojušas savu ekonomiku saskaņā ar SVF noteiktajiem Strukturālās noregulēšanas programmas (Structural Adjustment Programme – SAP) parametriem. Praksē šī prasība izrādījās nepiemērota visos gadījumos, kuros tai faktiski bija paredzēts atvieglot situāciju.

¹¹⁷ Stratēģiski nozīmīgā PTO sanāksme 2001. gada novembrī Dohā smago debašu un polemikas dēļ, kas izcēlās ap lauksaimniecības subsīdijām un tekstilizstrādājumu kvotām, izvērsās daudz garāka nekā bija paredzēta. ES stingri iestājās par savām lauksaimniecības subsīdijām, lai veicinātu Eiropas lauksaimniecības (pār-)produkciju. ASV un Kanāda bloķēja jebkādu tekstilizstrādājumu kvotu palielināšanu, ko pieprasīja galvenokārt Indija. Delegāti tomēr vienojās par lielāku Dienvidu valstu piekļuvi farmaceitiskai produkcijai.

¹¹⁸ EUROPE 2005 – The Ecological Footprint. WWF European Policy Office, Brussels, June 2005. "EU-25 ekoloģiskā pēda kopš 1961. gada ir palielinājusies par gandrīz 70%. Eiropiešiem tagad nepieciešami caurmērā 4,9 hektāri uz vienu cilvēku, lai nodrošinātu pašreizējo dzīves stilu. Tā kā Eiropas kontinentā ir pieejami tikai 2,2 hektāri uz cilvēku, Eiropieši šī pieaugošā deficīta kompensēšanai izmanto pārējo pasauli (...)."

¹¹⁹ Skat. Gleniglas iniciatīvu 49 lpp.

- Pasaules Banka un SVF bija noteikušas kritērijus, pēc kuriem valsti klasificēt kā ekstrēmu parādnieci. Saskaņā ar šiem kritērijiem valsts uzskatāma par ekstrēmu parādnieci, ja 20 līdz 25% tās eksporta ienākumu tiek izmantoti parādu segšanai vai ja parādu kopsummu pārsniedz 200 līdz 250% gada eksporta ienākumu.

Pasaules Bankas grupa

PB sastāv no piecām cieši saistītām institūcijām, kas pieder dalībvalstīm, kuras pieņem galīgos lēmumus. Jēdziens "Pasaules Bankas grupa" ietver šīs visas piecas institūcijas. Jēdziens "Pasaules Banka" attiecas uz divām no šīm piecām – SRAB un SAA.

Starptautiskā Rekonstrukcijas un attīstības banka (SRAB)

Dibināta 1944. gadā, 184 biedri.

Kopējā aizdevumu summa: 394 miljardi ASV dolāru.

2004. finanšu gada aizdevumu summa: 11 miljardi ASV dolāru 87 jauniem pasākumiem 33 valstīs.

Starptautiskā Attīstības asociācija (SAA)

Dibināta 1960. gadā, 165 biedri.

Kopējās saistības: 151 miljards ASV dolāru.

2004. gada finanšu saistības: 9 miljardi ASV dolāru 158 jauniem pasākumiem 62 valstīs.

Starptautiskā Finanšu sabiedrība

Multilaterālo investīciju garantiju aģentūra

Starptautiskais investīciju strīdu izšķiršanas centrs

Daudzi SVF kritizētāji uzveļ fondam atbildību par ekonomiskā stāvokļa pasliktināšanos valstīs, kuras noslēgušas jaunos kredīta līgumus. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka visambiciozākā konference 2002. gada martā Monterrejā nespēja atrisināt aktuālos strīdus par ilgtspējīgu Ziemeļu-Dienvidu sadarbību.

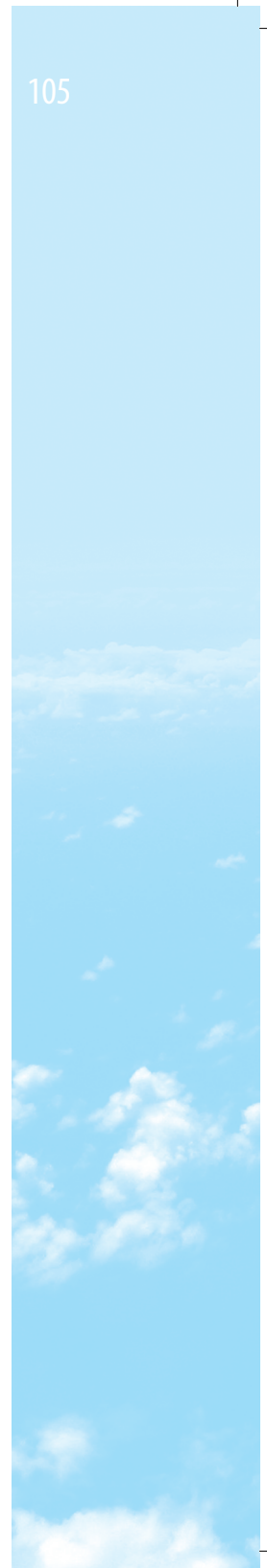
Tā sauktais Monterrejas Konsenss ir īstenībā izteikti pretrunīgs. Pretrunīgi ir gan rezultāti, gan

deklarētais veids, kā esot notikusi donoru un aizņēmēju tuvināšanās. Vairāk nekā 3 gadus vēlāk nevienu nav pārliecinājis arī cits sensacionāls G8 politiskais manevrs.

Vismaz 62 valstīm nepieciešama tūlītēja 100% parādu dzēšana, lai sasniegtu nospraustos mērķus HIV/AIDS izplatības apturēšanā un uz pusi samazinātu to iedzīvotāju daļu, kas dzīvo galējā nabadzībā, badā un bez tīra dzeramā ūdens. Tāds ir Monterreajā sevišķi aktīvo NVO novērtējums.

To 18 valstu, kas kvalificējušās *HIPC* iniciatīvas ietvaros, kopējais parāds multilaterālām institūcijām tiek lēsts ap 40 miljardiem ASV dolāru. Taču faktiskā summa, kas šodien būtu jāinvestē, lai šos parādu nomaksātu paredzētajos termiņos, ir tikai aptuveni 15 līdz 17 miljardi ASV dolāru.

Andris Sprūds, Rīgas Stradiņa universitātes docents, Latvijas Ārpolitikas institūta pētnieks

Privātais sektors ir kļuvis par vienu no svarīgākajiem faktoriem ilgtspējīgas globālās attīstības nodrošināšanā. Vienlaicīgi privātais sektors kopā ar valsts un nevalstisko sektoru saduras ar virkni globālu izaicinājumu, svarīgākie no kuriem tiek padziļināti izvērtēti šajā nodaļā. Ļoti svarīga ir uz zināšanām balstītas ekonomikas jomu attīstīšana. Viena no šādām jomām ir biotehnoloģijas. Biotehnoloģijas dod nozīmīgu ieguldījumu farmācijas un lauksaimniecības attīstībā un tādejādi veicina ekonomikas ilgtermiņa izaugsmi, sabiedrības labklājības palielināšanu un vides aizsardzības nodrošināšanu. Vienlaicīgi tomēr šajā jomā vēl būtu daudz pilnveidojama. Pašlaik nepietiekamas starptautiskās patentu likumdošanas un regulācijas dēļ nereti tiek ignorētas intelektuālā īpašuma tiesības. Daudzas tā saucamo Dienvidu sabiedrības apkopojušas vairāku paaudžu garumā zināšanas, kuras likumdošanas nepilnību dēļ nereti pārņem starptautiskās farmakoloģijas kompānijas, izmantojot savu produktu sagatavošanā. Tam var būt negatīva ietekme gan uz šo Dienvidu sabiedrību attīstību, gan uz Dienvidu un Ziemeļu attiecībām, padarot pastāvošo mentālo un politisko plaisu starp attīstības un attīstīto pasauli vēl grūtāk pārvaramu.

Viens no bieži nepamanītiem, bet arvien aktuālākiem izaicinājumiem ir ierobežotā piekļuve dzeramam saldūdenim. Jau šobrīd vairāk nekā miljards pasaules iedzīvotāju izjūt kvalitatīva dzeramā ūdens trūkumu. To, kā norāda autors, veicina gan straujā iedzīvotāju skaita pieaugums, urbanizācija, ražošanas attīstība, pieaugošā lauksaimniecībā izmantoto zemes platību apūdeņošana. Paradoksāli, bet pieaugošais dzīves līmenis atsevišķās pasaules daļās veicina ūdens patēriņu, kas savukārt ilgtermiņā var novest pie dzīves kvalitātes pazemināšanās citās pasaules daļās un arī kopumā. Ne velti pastāv uzskats, ka 20. – “naftas” gadsimtu – pakāpeniski nomaina 21. – “ūdens” gadsimts – kad tieši piekļuve šim dzīvību nodrošinošajam resursam kļūs par vienu no nozīmīgākajiem globālās ekonomikas un politikas aspektu. Nepieciešama ūdens patēriņa koordinācija un optimizācija, kā to aicina ANO Tūkstošgades attīstības mērķi. Diemžēl ne vienmēr starptautiskās institūcijas, tādas kā Starptautiskais Valūtas Fonds vai Pasaules Banka ekonomiskās pārstrukturēšanas kontekstā ir bijušas efektīvas citu jautājumu risināšanā.

Trešais lielais izaicinājums ilgtspējīgai attīstībai, ko izvirza autors, līdzvērtīgs draudiem bioloģiskai daudzveidībai un globālai ūdenssaimniecībai – ir saistīts ar enerģētisko drošību, tās piegādēm, efektivitāti un atbilstību apkārtējās vides aizsardzības principiem. Globalizācijas apstākļos enerģētiskā drošība ir globalizēta un savstarpēji saistīta. Tādejādi atbildība par energopiedāvājuma un energopieprasījuma politiku nav tikai konkrētas valsts vai valdības pienākums, nepieciešama sadarbība starp nacionālajām valdībām, privātām kompānijām un pilsonisko sabiedrību. Autors pamatoti norāda, ka tieši pilsoniskās sabiedrības līdzdalība ir ļoti svarīga un

nepieciešama. Nevalstiskās organizācijas var dot nozīmīgu ieguldījumu enerģētikas politikas formulēšanā un īstenošanā, apkopojot un izplatot informāciju, veicinot pilsoniskās līdzdalības apziņu un diskusiju.

Investīcijām tehnoloģijās ir jāiet kopsolī ar patērētāju ieradumu mainīšanu, ko var ietekmēt tieši paša patērētāja iesaistīšana energopolitikas prioritāšu apzināšanā un īstenošanā. Ilgtspējīgas energopolitikas izstrādē noteikti nozīmīga loma jāvelta atjaunojamiem resursiem, energotirgus efektīvai koordinācijai un energopatēriņa optimizācijai. Šie izaicinājumi nav vienkārši risināmi, bet, pastāvot politiskajai gribai, privātā un nevalstiskā sektora iesaistei un sadarbībai, progress noteikti ir iespējams.

6. nodaļa

ILGTSPĒJĪGĀS ATTĪSTĪBAS GALVENIE GLOBĀLIE SPĒLĒTĀJI – PRIVĀTAIS SEKTORS

Ir dažas mūsdienu industriālās jomas, kas ilgtspējīgai attīstībai ir būtiskākas nekā citas. Viena no pašām būtiskākajām - strauji progresējošā biotehnoloģiju un ģenētiski manipulēto organismu joma.

Tiek plaši atzīts, ka zinātnes par dzīvību, t.sk. biotehnoloģija, sekos informācijas tehnoloģijām, radot pasaules sabiedrībām un ekonomikām jaunas iespējas. Piemēram, bioloģiskā lauksaimniecība, kas iegūst arvien lielāku nozīmi gan vecajās ES dalībvalstīs, gan jaunajās (arī Baltijas valstīs). To apzinās augsti industrializētās valstis. Tās apzinās arī to, cik svarīgi ir aizsargāt intelektuālā īpašuma tiesības attiecībā uz modernajām un citām tehnoloģijām. Pasaules Tirdzniecības organizācijai šajā spēlē ir izšķiroša loma. Tieši tāpēc transnacionālo korporāciju efektīvā PTO pārstāvju lobēšana ir izsaukusi bioloģiski bagāto Dienvidu valstu un Dienvidu un Ziemeļu NVO tīklojumu neapmierinātību ar to, kā PTO tiecas interpretēt *Biodrošības protokolu*¹²⁰ un Konvenciju par bioloģisko daudzveidību¹²¹.

Biotehnoloģija

Biotehnoloģija - moderna zinātne - revolucionizē produkciju gan dažādās rūpniecības, gan lauksaimniecības jomās. Viena no biotehnoloģijas galvenajām iezīmēm ir tās sasaiste ar cilvēka labklājību, vidi un ilgtspēju.

Starptautiskās biotehnoloģijas dimensijas

Divas nozares, kurās **biotehnoloģija** jau ir devusi ievērojamu ieguldījumu, ir farmācija un lauksaimniecība. Visā pasaulē tiek meklēti derīgi produkti, kuru iegūšanā no bioloģiskām izejvielām var radoši apvienot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu ar ekonomisko attīstību.

Bioizpēte (*bioprospecting*) apzīmē sistemātisku ķīmisku savienojumu, gēnu, mikro un makro organismu, kā arī citu vērtīgu dabas produktu jaunu avotu meklēšanu un attīstību. Bioizpētei ir divi pamatmērķi:

- Biotehnoloģiju pielietošana bioloģisko resursu ilgtspējīgai izmantošanai un saglabāšanai.
- Izcelsmes valstu un vietējo kopienu zinātniskā un sociāli ekonomiskā attīstība.

¹²⁰ Informācijai par ANO darba grupas biodrošības politiku skat: "Report of the Second Meeting of the Compliance Committee under the Cartagena Protocol on Biosafety", Convention on Biological Diversity, UNEP/CBD/BS/COP-MOP/3/2 (08.02.2006.)

¹²¹ Jau Rio sammitā 1992. gadā tika panākta vienošanās par šo konvenciju. Kopš tā laika tā ir bijusi viens no lielajiem strīdus punktiem – bioloģiski bagātās valstis (galvenokārt tropu reģionos) aizstāv savas intereses iepretim farmācijas un pārtikas produktu industrijām bioloģiski daudz nabadzīgākajiem Ziemeļiem. Skat: <http://www.biodiv.org/default.shtml>

Bioloģiskā daudzveidība jau tūkstošiem gadu ir bijusi derīgu vielu un materiālu avots pārtikas, enerģētikas, mājojku, medicīnas un vides pakalpojumu jomās. Bioloģiskās daudzveidības vispārēja ekonomiskā vērtība nav zināma. Taču nesenas aplēses rāda, ka, **uz visu pasauli rēķinot, bioloģiski daudzveidīgu ekosistēmu pakalpojumu kopējā vērtība varētu būt ap 2,9 triljoniem ASV dolāru.**

500 miljonus ASV dolāru no šīs kopsummas sastāda ekotūrisms, 200 miljonus - apputeksnēšana, 90 miljonus - slāpekļa fiksācija un 135 miljonus - oglekļa dioksīda (CO₂) piesaiste.

Labumu no bioloģiskās daudzveidības, izgatavojot zāles no dabīgiem savienojumiem, ir guvusi farmaceitiskā industrija. Tiek uzlabotas graudaugu kultūras lauksaimniecībā, tās krustojot ar radniecīgām savvaļas kultūrām.

Kopējais pasaules tirgus farmācijas produktiem, agroķīmikālijām un sēklām sastāda vairāk nekā 400 miljardus ASV dolāru gadā, un izejmateriālu daļai šī tirgus nodrošina ģenētiskie resursi.¹²²

Jauno tehnoloģiju izaicinājums būtu jāpieņem, iespējami ātrāk attīstot un pielietojot modernās biotehnoloģijas, t.sk. pārtikas un barības ģenētisko modificēšanu.

*"Eiropa šobrīd atrodas krustcelēs: mums ir aktīvi jāveido atbildīga politika ar tālejošu un globālu perspektīvu, pretējā gadījumā sadursimies ar citu veidotu politiku gan Eiropā, gan pasaulē. Strauji attīstās tehnoloģijas un to pielietojums. Tāpēc komisija uzskata, ka Eiropai nav tik daudz jādomā **vai**, bet gan **kā** attīstīties pret jaunajām zināšanām un to pielietošanu."*¹²³

Ģenētiski modificēta kukurūza

Valdību līmenī tikai Francija ir regulējusi zināmus starptautiskās patenta likumdošanas aspektus, pirmkārt, īpašuma tiesības mediju un literatūras jomās. Dienvidu valstis jau pirms un arī pēc Rio sammita cieta no tā, ka tādi globālie spēlētāji kā *Monsanto* (ASV), *Bayer* (Vācija), *Sanofi-Aventis* grupa, kurai pieskaitāms bijušais *Hoechst*, (Francija) vai *Syngenta* (Šveice), vienpusīgi piesavinājās Dienvidu valstu intelektuālo īpašumu. Intelektuālā īpašuma pamatus bieži veido kādas kultūras no paaudzes uz paaudzi nodotās tradīcijas daudzu paaudžu garumā. Tagad brīvā tirgus noteikumu un globālās komunikācijas radītajos apstākļos Dienvidu sabiedrības ir paraugs tam, kā sabiedrību pārmantotās tradīcijas tiek sistemātiski ierobežotas, lai varētu izmantot pašas sabiedrības. Pašu gūtajai pieredzei un zināšanām, pašu intelektam vajadzētu

¹²² Avots: Indijas Vides un mežu ministrija. BIOTECHNOLOGY & BIOPROSPECTING FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT. Indijas prezentācija bioloģiskās daudzveidības sanāksmē Ministerial Meeting of Megabiodiversity Countries, Kankūnā, Meksikā, 16.-18.02.2002.

¹²³ Life Sciences and Biotechnology – A Strategy for Europe, prezentējusi Eiropas Kopienu Komisija, Briselē, 23.01.2002. (COM 2002).

kalpot par pamatu šo sabiedrību ilgtspējīgai attīstībai. Bet nē - tām ir jācinās par savām tiesībām, kā redzam slavenajā *Neem* lietā:

(..) vairāk nekā 200 organizāciju no 35 valstīm pieņēma lēmumu - pirmo reizi vēsties tiesā ar sūdzību par ASV Patentu un preču zīmju pārvaldes uzņēmumam WR Grace Company piešķirto patentu. Patents šim multinacionālam ķīmisko līdzekļu ražošanas uzņēmumam nodrošināja ekskluzīvas tiesības izmantot dabīgo pesticīdu - neem jeb Indijas azadiraktas koka¹²⁴ sēklu ekstraktu. Ietekmīgas NVO un to pārstāvji visā pasaulē noorganizēja globālu pretestības kustību, kas pievērsa plašas sabiedrības uzmanību visā pasaulē.¹²⁵

Te vietā būtu paskaidrot, ka vietējām indiāņu ciltīm *neem* koka sēklu ekstrakta pozitīvās īpašības ir zināmas jau sen. Paaudžu paaudzēs tas ticis izmantots kā pesticīds, lai ražas aizsargātu no kaitēkļiem. *WR Grace* piešķirtais patents pēkšņi kļuva par aizsargātāju intelektuālam īpašumam, kas bijis labi pazīstams miljoniem cilvēku vairākās paaudzēs. Dienvidu NVO faktiski iesniedza tiesā sūdzību par mehānismiem, ko atbalsta PTO un kas kalpo multinacionāliem koncerniem, kuri vislabāk prot izmantot šo Ziemeļu īpašuma aizsardzības instrumentu. *Neem* gadījumā tas tika izmantots pret miljoniem lauku iedzīvotāju, kuri lielākoties neprot ne lasīt, ne rakstīt – kur nu vēl izprast Ziemeļatlantijas patentu, u. c. likumus.

Šī konflikta dēļ *neem* koks kļuvis par simbolu pieaugošajai Dienvidu pretestībai pret tādu ģenētisko resursu, kas nodrošina šo sabiedrību izdzīvošanu, ekspluatāciju. *Neem* konflikts norāda arī uz iespējamiem jauniem strīdiem par biotehnoloģijām, kuri būtu jārisina Urugvajas raunda Līgumam par intelektuālā īpašuma tiesībām saistībā ar tirdzniecību (TRIPS). Šis līgums uzdod PTO dalībvalstīm stingrāk pievilkt nacionālā intelektuālā īpašuma tiesību grožus par labu šo tiesību subjektiem, radot negatīvas sekas tehnoloģiju transfertam un arī vietējo tehnoloģiju attīstībai. Jau tagad ir zināmi piemēri tam, kā šādi patentu režīmi kavē vides tehnoloģiju transfertu gan uz Dienvidiem, gan uz pārejas valstīm.

¹²⁴ Latīniski: *azadirachta indica*.

¹²⁵ *WR Grace* patenta politikas starptautisku nosodījumu efektīvi organizēja Džeremijs Rifkins (Jeremy Rifkin) un The Foundation on Economic Trends in the USA kopā ar Vandānu Šivu (Vandana Shiva), Indijas Zinātnes, tehnoloģiju un dabas resursu politikas izpētes fonda prezidenti, Dr. Nandžundasvami (Nanjundaswamy) no Indijas Lauksaimnieku asociācijas (Karnataka Rajya Ryota Sangha), Lindu Bulardi (Linda Bullard), Organiskās lauksaimniecības kustību starptautiskās federācijas viceprezidenti Briselē, un Martinu Koru (Martin Khor), Third World Network direktoru Penangā. Vairāk informācijas Third World Network mājaslapā: <http://www.twinside.org.sg/title/twr139a.htm>

Ūdens

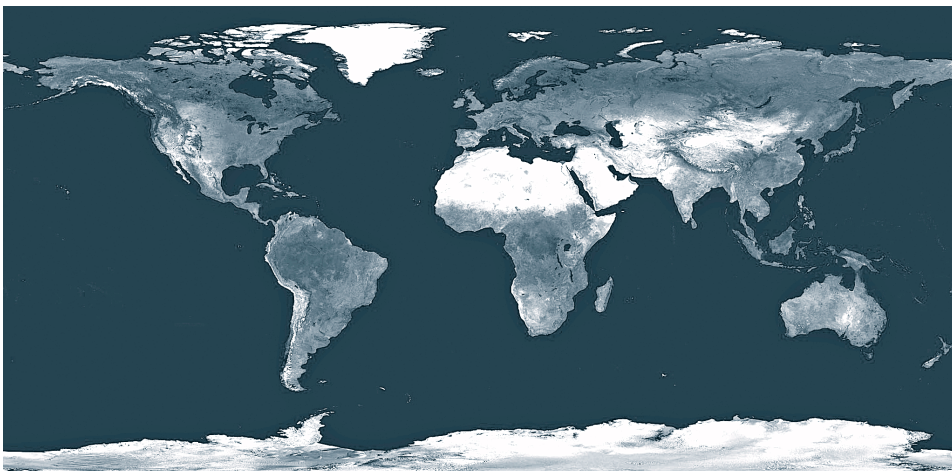
Otrs lielais uzdevums ilgtspējīgai attīstībai – atrisināt jautājumu par ūdens patēriņu.

Šobrīd aptuveni viens miljards cilvēku dzīvo bez kvalitatīva dzeramā ūdens un 2,4 miljardi - bez kanalizācijas. Līdz 2025. gadam vēl 17 valstis, t.sk. Etiopija, Indija, Kenija, Nigērija un Peru, pievienosies tām valstīm, kuru saldūdens resursi varētu izsīkt. Ūdens trūkums draud arī Ķīnai un Pakistānai. Taču jāņem vērā fakts, ka uz Zemes šodien nav vairāk saldūdens nekā bija pirms 2 000 gadiem, kad iedzīvotāju skaits bija tikai 3% no pašreizējā.

Kāds UNESCO pētījums liecina - ne tikai iedzīvotāju skaita pieaugums, arī rūpnieciskās ražošanas attīstība, pieaugošā lauksaimniecībā izmantoto zemes platību apūdeņošana, pastiprinātā urbanizācija un augošais dzīves līmenis ir kāpinājis pieprasījumu pēc saldūdens.¹²⁶

Pasaules iedzīvotāju skaits pagājušajā gadsimtā ir trīskāršojies, bet patērētā ūdens daudzums ir palielinājies vairāk nekā sešas reizes.

¹²⁶ Sīkākai informācijai skat.: UNESCO – World Water Assessment Programme, kā arī ANO Vides programmas Globālās vides monitoringa sistēmu.

Nevienāds globālā saldūdens un sauso reģionu sadalījums

Šis bēdīgā fakta rezultātā gadu no gada tiek izdzēstas miljoniem cilvēku dzīvības, lai gan to būtu iespējams novērst. Tas, kā risināsim ūdenssaimniecības jautājumu, noteiks to, vai spēsim īstenot Tūkstošgades attīstības mērķus. Globālā mērogā saldūdens tiek izmantots galvenokārt trim nolūkiem: lauksaimniecībā (75%), rūpniecībā, t.sk. hidroenerģijas un atomenerģijas ražošanā (20%), un mājāsaimniecībās (5%).

Izdarāms pavisam vienkāršs secinājums: **ūdens 21. gadsimtā ieņems to vietu, ko 20. gadsimtā ieņēma nafta.**

Kam pieder ūdens un kāda ir politiskā cena par to? Tas ir šī gadsimta svarīgākais jautājums. Ūdens privatizācija jau šodien ir bizness, kurš gadā ienes 400 miljardu ASV dolāru. Multinacionālās korporācijas cer vēl vairāk palielināt peļņu no ūdens kā patēriņa preces, izmantojot starptautiskus tirdzniecības un investīciju līgumus, lai kontrolētu ūdens plūsmu un piegādi.

Pēdējos gadu desmitos šīs korporācijas guva labumu, nodrošinot ūdens piegādi ar Pasaules Bankas un Starptautiskā Valūtas fonda Strukturālās noregulēšanas programmu palīdzību. PB un SVF izmantoja šīs ekonomikas pārstrukturēšanas programmas, lai pavērtu ceļu lielajām korporācijām uz attīstības valstu ūdens sistēmām. Šodien šie koncerni izmanto mūsdienīgākus tirdzniecības un investīciju līgumus, lai pasaules izsīkstošos ūdens krājumus iegūtu savā īpašumā un kļūtu par vienīgajiem ūdens piegādātājiem.

Līdz Honkongas sammitam 2005. gada decembrī PTO bija šis ūdens privatizācijas trešais pīlārs, taču Honkongā vairs nebija novēršams konflikts starp spēcīgo globālo spēlētāju un strukturāli vājo un atkarīgo Dienvidu interesēm.

Daži uzņēmumi sāka saprast, ka dabas resurss ūdens patiesībā ir daudz vairāk nekā ienesīga patēriņa prece.

"No neizsīkstošas patēriņa preces, kas uzskatāma par pašsaprotamu, ūdens ir pārvērties par ierobežotu resursu, kuru var iegūt arī ar varu." (Canadian Global Water Corporation).

Mājsaimniecību, lauksaimniecības un rūpnieciskās darbības rezultātā vidē nonāk arvien vairāk kaitīgu notekūdeņu, kas piesārņo daudzus šobrīd izmantotus virszemes un pazemes ūdens krājumus. Piesārņojuma pakāpe var atšķirties dažādās vietās, taču problēma ir uzskatāma par nopietnu lielākajā daļā pasaules reģionu. Starp daudzajiem piesārņojuma avotiem jāmin arī neattīrīti un daļēji attīrīti izvadūdeņi, visu veidu kaitīgie rūpnieciskie notekūdeņi un lauksaimniecībā izmantotās ķīmikālijas. Tā kā šobrīd nav visaptverošas globālas ūdens kvalitātes monitoringa programmas, nav arī konkrēta priekšstata par globālo ūdens piesārņojumu.

Trešās pasaules ūdenssaimniecības centrs Meksikā norāda, ka nepilni 10% notekūdeņu tiek atbilstoši attīrīti un izvadīti videi nekaitīgā veidā. Neatkarīgi no tā, vai problēmas radušās ierobežotu resursu, nepietiekamas ūdensapgādes vai attīrīšanas kapacitātes rezultātā, ūdens **pieprasījuma** samazināšana varētu atrisināt plašu problēmu spektru. Līdz 90. gadu vidum apmēram 80 valstīs, kurās kopā dzīvo 40% pasaules iedzīvotāju, bija nopietns ūdens trūkums. Tiek lēsts, ka nepilnu 25 gadu laikā divas trešdaļas pasaules iedzīvotāju dzīvos valstīs, kurās ūdens trūkums kļūs aizvien jūtamāks. Zinātnieki paredz, ka līdz 2020. gadam ūdens patēriņš palielināsies par 40%. 17% vairāk ūdens būs nepieciešami pārtikas ražošanai, lai apmierinātu aizvien pieaugošā iedzīvotāju skaita prasības. Ir skaidrs, ka ūdens patēriņa efektivitātes celšana ir ļoti aktuāls globāls jautājums.

Enerģija

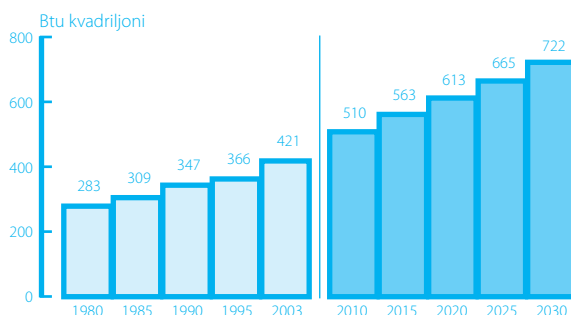
Trešais lielais izaicinājums ilgtspējīgai attīstībai - pēc draudiem bioloģiskai daudzveidībai un globālai ūdenssaimniecībai – ir saistīts ar **enerģopiedāvājuma un enerģopieprasījuma politiku**.

Starptautiskās debatēs daudz vairāk uzmanības tiek pievērsts investīcijām tehnoloģijās un alternatīvām esošajam enerģijas patēriņa modelim, kas balstīts uz naftu, akmeņoglēm un dabas gāzi, nekā patērētāju ieradumu mainīšanai un alternatīvu enerģijas tirgu paplašināšanai. Privātajiem patērētājiem ir liela ietekme uz tirgu, tāpēc tie būtu mudināmi izteikties par savām vēlmēm attiecībā uz atjaunojamiem energoresursiem. Tam, protams, ir vajadzīgi labāk informēti patērētāji.¹²⁷

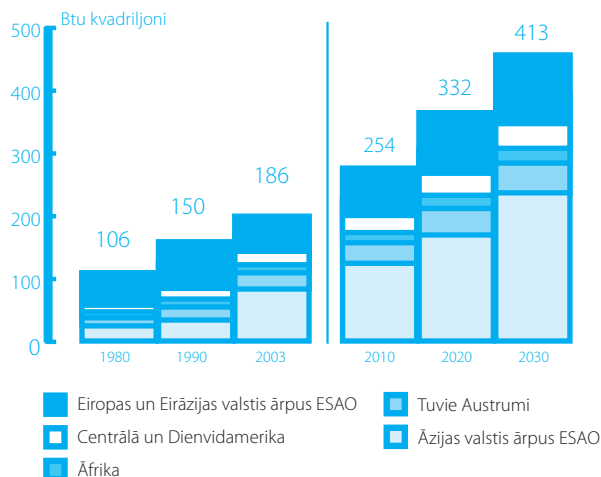
Nepieciešamību mainīt globālo energopolitiku ļoti skaidri parāda abas tabulas.¹²⁸

Tiek lēsts, ka pasaules enerģijas patēriņš no 1980. gada līdz 2030. gadam būs pieaudzis no 283 līdz 722 kvadriljoniem tonnu gadā. Šāds pieaugums ir absolūtā pretrunā ar visām enerģijas taupīšanas un klimata aizsardzības prasībām. Un stāvoklis izskatās vēl daudz nopietnāks, kad atsevišķi izdala prognozēto pieaugumu pārejas valstīs – galvenokārt Āzijā. Šis ir rezultāts energotirgus liberalizācijai un

Pasaulē pārdotās enerģijas patēriņš

Pārdotās enerģijas izmantošana ekonomikā, kas neietilpst ESAO reģiona ziņā, 1980.–2030.

¹²⁷ Noderīgs informācijas avots ir 2004. gada konferences par atjaunojamām enerģijām ziņojums: http://www.renewables2004.de/pdf/conference_report.pdf

¹²⁸ Avots: Enerģētikas informācijas pārvaldes (Energy Information Administration – EIA) ziņojums International Energy Outlook 2006 (publicēts 2006. gada jūnijā). Skat. EIA mājaslapu: <http://www.eia.doe.gov/eia/>

ilgtspējīgas energopolitikas trūkumam gan klasiskajās industrializētās valstīs, gan vēl jo vairāk pārejas valstīs. Īpaši būtiska tādēļ šķiet pilsoniskās sabiedrības lomas stiprināšana lēmumu pieņemšanā par ilgtspējīgas enerģētikas koncepcijām. Pāreja uz atjaunojamu enerģiju izmantošanu prasa arī lielāku pilsoniskās sabiedrības līdzdalību vispārēju lēmumu pieņemšanā par nākotnes energosistēmām. Nevalstiskās organizācijas – no profesionāļu grupām un apvienībām līdz arodbiedrībām un zinātniskām organizācijām – var uzņemt daudz un dažādas lomas un pienākumus un piedāvāt daudz un dažādas prasmes un zināšanas politikas formulēšanas, projektu izstrādāšanas un īpašumtiesību jomās. Mērķis ir mainīt faktisko energopatēriņa profilu visos lielākajos pasaules reģionos.

NVO var uzņemt vienu no pamatuzdevumiem – informācijas izplatīšanu atsevišķām ieinteresētajām pusēm, tādā veidā veicinot publiskas debates. NVO ir jādarbojas kā politiskiem lobētājiem, lai iespējami ātri mainītu paredzētā energopatēriņa tendences.

Jau labu laiku pirms dramatiskā naftas cenas kāpuma, kad barela cena pārsniedza 60 ASV dolāru robežu, ietekmēta no augošās spriedzes, ko izraisīja atsevišķu valstu centieni piesavināties enerģijas avotus (ASV karš Irākā; Ķīnas iepirkumu stratēģija Arābu valstīs, Rietumāfrikā un Latīņamerikā; Krievijas privatizēto naftas un gāzes uzņēmumu renacionalizācija), starptautiskā sabiedrība 2004. gadā Vācijā noorganizēja Sammitu par atjaunojamajām enerģijām.

Sammita *politiskajā deklarācijā* ministri un valdību pārstāvji no 154 valstīm atzina, ka atjaunojamie energoresursi (kombinācijā ar uzlabotu energoefektivitāti) var būtiski veicināt ilgtspējīgu attīstību, kā arī SEG izmešu un gaisa piesārņojuma mazināšanos, tādējādi radot jaunas ekonomiskas iespējas un lielāku energodrošību. Konferences dalībnieki uzsvēra apņemšanos palielināt **atjaunojamo enerģiju** īpatsvaru pasaules kopējā energoresursu patēriņā un pauda pārliecību, ka uzlabota energoefektivitāte ir viens no galvenajiem enerģijas avotiem gan Ziemeļos, gan Dienvidos, gan Rietumos, gan Austrumos.

Dalībniekiem piemita pietiekami daudz politiskā pragmatisma, lai vienotos par *globāla politikas tīkla* izveidi kopā ar parlamentu un pašvaldību pārstāvjiem, akadēmiķiem, privāto sektoru, starptautiskām institūcijām, starptautiskām rūpnieciskā sektora asociācijām, patērētāju, pilsoniskās sabiedrības un sieviešu grupām un to partneriem visā pasaulē. Šim neformālajam tīklam būtu jāņem vērā tas darbs, ko šobrīd veic jau esošās grupas, un jāveicina visaptveroša un atklāta ideju apmaiņa par pagātnē gūto pieredzi un nākotnes perspektīvām atjaunojamu enerģiju attīstīšanā un izmantošanā (skat. Politiskās deklarācijas 9. daļu).¹²⁹

Sammits par atjaunojamās enerģijas avotiem bija Vācijas iepriekšējās "sarkani zaļās" Šrēdera/Fišera (Schröder/Fischer) valdības produkts. Šī valdība droši vien ticēja politiskajai deklarācijai un konferences izstrādātajam rīcības plānam. Šīs valdības laikā Vācija kļuva par pasaules lielāko saules un vēja enerģijas ražotāju, un Vācijas alternatīvās enerģijas politika kalpoja kā motivācija

¹²⁹ Oficiāla konferences mājaslapa: <http://www.renewables2004.de>

¹³⁰ Hermans Šērs ir World Council for Renewable Energy un Vācijas NVO EUROSOLAR priekšsēdis.

¹³¹ Nicholas Stern. The Economics of Climate Change – The Stern Review. London 2006. Ziņojums Lielbritānijas valdībai, kas apliecina milzu problēmas, ko pasaules ekonomikai radījis izpostītais atmosfēriskais aizsargslānis, kā arī stingras politiskas un ekonomiskas rīcības neatliekamību, lai novērstu vēl nopietnākas sekas cilvēces turpmākajai attīstībai.

aptuveni 200 konkrētiem, Bonnā apstiprinātiem projektiem. Jaunā Vācijas valdība, kura ir pie varas kopš 2005. gada beigām, ir mainījusi prioritātes un – vismaz daļēji – atkal pievienojusies neolibērālajām OECD valstīm, izrādīdama lielāku gatavību uz klausīt atomenerģijas lobiju.

Viens no Vācijas politisko aprindu galvenajiem alternatīvas energopolitikas atbalstītājiem Dr. Hermans Šērs (Hermann Scheer)¹³⁰ nemitīgi norāda, ka civilizācija ir nonākusi pie izšķirošā pagrieziena punkta. Esošajā globālajā energosistēmā ir sasniegta robeža. Šāds stāvoklis jau 20. gadsimta 70. gados tika simulēts dažādos Romas kluba ziņojumos un nesen apstiprināts Nikolas Sterna (Nicholas Stern) ziņojumā Britu valdībai.¹³¹

Šērs un arī citi pazīstami Pasaules atjaunojamo enerģiju padomes locekļi savās prognozēs iekļauj vadošās industrializētās valstis, kā arī lielākās pārejas valstis, piemēram, Brazīliju, Ķīnu, NVS valstis u.c. Rezumējums ir šāds:

- Tradicionālie fosilie energoresursi (akmeņogles, nafta) pamazām izsīkst.
- Līdz ar to mazināsies arī lēto fosilo enerģiju un urāna piegāde.
- Enerģijas pieprasījums pastāvīgi pieaug (skat. tabulas 114 lpp.).
- Kodolenerģija nav atrisinājums. Pirmkārt, tāpēc, ka zināmo urāna rezervju pietiek tikai kādiem 40 gadiem, bet šajā aprēķinā nav iekļautas Ķīnas, Krievijas un citu valstu ambiciozās kodolprogrammas. Otrkārt, ir bezatbildīga rīcība radīt aizvien vairāk radioaktīvu atkritumu, kas būs jāglabā vairāk nekā 10 000 gadu. Kāda drošības sistēma var funkcionēt tik ilgi? Turklāt kodolenerģijas izmantošana civīliem nolūkiem vienmēr būs tilts uz kodolieročiem, no kā katrā ziņā būtu jāizvairās (skat. aktuālo situāciju Irānā un Ziemeļkorejā).
- Biomasas nokurināšana, to vienlaicīgi neatjaunojot – kā tas notiek daudzos nabadzīgākajos pasaules agrāros reģionos – veicina augsnes eroziju, pārtuksnešošanos un masveida migrāciju uz pilsētām, kas nav spējīgas uzņemt šādu pieplūdumu, kā rezultātā veidojas geto kvartāli.
- Secinājums: tikai atjaunojama enerģija var novērst abu likņu – pieprasījuma un piedāvājuma – krustošanos, radot ekoloģisku līdzsvaru un pozitīvi ietekmējot nodarbinātību.
- Fosilās enerģijas patēriņa ekoloģiskā robeža tuvojas ātrāk nekā resursu izsīkums, un tas paātrina klimata pārmaiņas, par kurām būs ļoti dārgi jāmaksā (kā demonstrēts Sterna ziņojumā).

Klimata pārmaiņu paredzamā ietekme¹³²

Globālās temperatūras pārmaiņas (salīdzinot ar pirmsindustriālo laikmetu)					
0° C	1° C	2° C	3° C	4° C	5° C
Pārtika	- ražas samazināšanās daudzās, (īpaši attīstības) reģionos;		- ražas samazināšanās daudzās, (īpaši attīstītos) reģionos.		
Ūdens	- ziemeļos dažviet eventuāla ražas palielināšanās;	- daudzviet stipri samazinās ūdens krājumi, t.sk. Vidusjūras valstīs un Āfrikas dienvidos;		- ūdenslīmeņa celšanās apdraud lielās piejūras pilsētas.	
Ekosistēmas	- ekstensīvi bojājumi koraļļu rifiem;		- izzūd aizvien vairāk sugu.		
Ekstrēmi laika apstākļi	- spēkā pieņemas vētras, meža ugunsgrēki, plūdi, sausuma un ekstrēma karstuma periodi.				
Pēkšņu un neatgriežamu pārmaiņu risks	- pastiprināts bīstamu atgriezenisku reakciju risks un pēkšņas liela mēroga pārmaiņas klimata sistēmā.				

¹³² Avots: Stern Review: The Economics of Climate Change, 2006

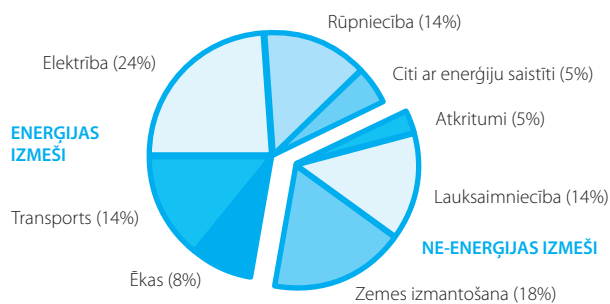
STARPTAUTISKĀS ENERGOPOLITIKAS GALVENIE ASPEKTI

Lai apmierinātu ik gadus par 1,7% pieaugošo globālo enerģijas pieprasījumu un sasniegtu Kioto protokola visai pieticīgos mērķus, jebkādam Eiropas konsensam ir jāparedz politisks spiediens uz pasaules lielākajiem izmešu izdalītājiem - galvenokārt ASV un Ķīnu. Bez tā pat visprogresīvākā Eiropas vienošanās būs tīra "makulatūra".

ES Rezolūcija par atjaunojamām enerģijām ir ratificēta 2001. gadā. Rezolūcijas mērķis ir līdz 2010. gadam palielināt atjaunojamo enerģiju īpatsvaru elektriskās strāvas ražošanā līdz 22,1% un līdz tam pašam 2010. gadam palielināt patēriņu šādi saražotai strāvai līdz 12% no kopējā ES patēriņa.

Globālais tirgus atjaunojamajām enerģijām 2004. gadā pārsniedza 25 biljonus ASV dolāru, un attiecīgās tehnoloģijas jau šobrīd samazina izmešus tādās valstīs kā Vācija un Spānija, vienlaikus radot jaunas darba vietas un jaunas biznesa un ekonomiskās attīstības iespējas.

Globālo izmešu sadalījums¹³³

Radikāli palielinot investīcijas atjaunojamajos energoresursos un energoefektivitātē, rūpēsies ne tikai par tīrāku un veselīgāku nākotni, bet arī par lielāku drošību pasaulē.

Nākamajā lappusē redzamais zirnekļa veida attēls (*mind-map*) uzskatāmi parāda, cik daudzi faktori jāņem vērā

mūsu debatēs par energopolitiku. Te jārunā par piedāvājuma un pieprasījuma līdzsvarošanu, par izmaksām un rentabilitāti, kā arī par diendienā pieaugošo vajadzību pēc tālredzīgām politiskām koncepcijām. Te runāts par nacionālās un internacionālās drošības politikas stratēģisko elementu dubultā nozīmē: nodrošinātu piegādi, bet piegādes nodrošināšanu bez karadarbības. Pat vairums konservatīvo ES komisāru atbalsta striktu visu veidu atjaunojamo enerģiju īpatsvara palielināšanu, gan pašas Eiropas labā, gan lai panāktu lielāku leģitimitāti citu lielo globālā tirgus dalībnieku acīs.

Ja palūkojamies uz Vāciju, vienu no četrām vislabāk pozicionētajām ES dalībvalstīm, redzam, ka attiecībā uz energopolitiku tagadējā "lielā koalīcija" ir neapšaubāmi neveiksmīga valdība. 2004. gadā toreizējā "zaļi sarkanā" koalīcija apstiprināja politisku, tehnoloģisku un finansiālu pārorientāciju uz atjaunojamo enerģiju – ap 2010. gadu vairāk nekā 12% visas energopiegādes būtu jānodrošina no atjaunojamās enerģijas avotiem. Tas nozīmēja, ka Vācijai būtu jādubulto atjaunojamā enerģija.

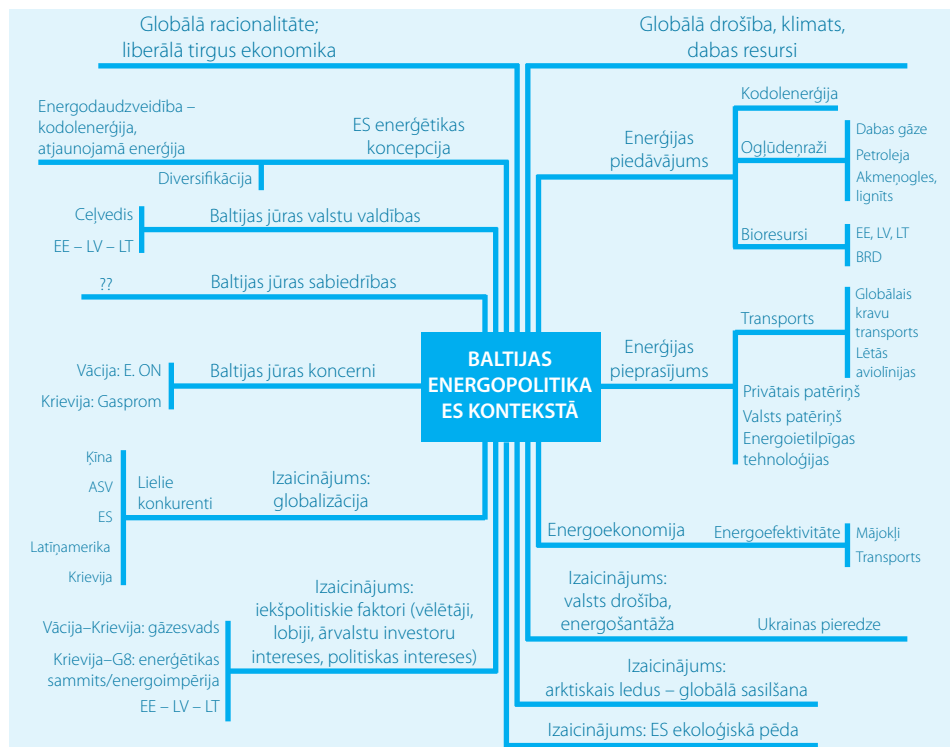
Tagadējā "melni sarkanā" koalīcija iet pretējā virzienā. Tā grasās likvidēt nodokļu atlaides biorekursiem un ģeotermālām enerģijām un tuvredzīgi pakļaut atjaunojamo enerģiju tā sauktā globālā energotirgus cenu politikai - ignorējot visus subsīdiju miljardus, kas kopš gadu desmitiem ir ieplūduši ogļu un atomindustrijās.

Atbildīga energopolitika ņem vērā visas ar enerģijas ražošanu un izmantošanu saistītās izmaksas (t.sk. vides, veselības, drošības izmaksas) un subsīdijas vidi piesārņojošām degvielām un tehnoloģijām).

¹³³ STERN REVIEW: The Economics of Climate Change, 2006

Baltijas energopolitika ES kontekstā

04.12.2006.

G8 Maskavas sammits 2006. g.
Krievija + ASV = globāla kodolenerģijas paplašināšana.
ES = neizlēmīga

Lisabonas stratēģija.
ES = ilgtspējīga, konkurētspējīga globālā spēlētāja.

ES Zaļās grāmatas.
2003: Energiefektivitāte (galapatēriņš).
2004: KSE (kombinēts siltums un elektroenerģija).
2005: Energiefektivitāte.
2006: E = ilgtspējīgs, konkurētspējīgs, drošs

Attēls izmanto Baltijas reģionu kā centrālo punktu, lai parādītu, ka mūsu laikos energopolitika jāskata plašākā, starptautiskā vai globālā kontekstā, lai gan jāievēro arī nacionālais pieprasījums, nacionālais piedāvājums un nacionālais energotaupības potenciāls. Ja arī šis attēls varbūt liekas sarežģīts, tas parāda tikai daļu no visas energopolitikas sarežģītības. Bet pat šī "apcirtā" kompleksitāte būtu jāredz uz dažiem viegli pārskatāmiem aspektiem.

Pirmais aspekts ir politiskā atbildība un gatavība noteikt kursu uz savas valsts ilgtspējīgu attīstību internacionālās līdzatbildības kontekstā.

Otrais aspekts ir valdību un pilsonisko sabiedrību skaidra izpratne par to, ka jebkura attīstības politika ir balstīta uz četrām savstarpēji saistītām lietām:

- līdzsvarotu energoresursu apsaimniekošanu;
- kvalitatīvu ūdens apsaimniekošanu;
- energopatēriņa samazināšanas stimulēšanu;
- miera uzturēšanas politiku saprātīgas resursu apsaimniekošanas atbalstam.

Šādas attīstības politikas īstenošana prasa atbildības dalīšanu starp demokrātiskām valdībām un organizētām pilsoniskām sabiedrībām. Nekādā ziņā nav pieļaujama Buša administrācijas neticamā politiskā tuvredzība - iesaistot starptautisko sabiedrību karā par naftu, nevis savās mājās izstrādājot jaunus energoefektivitātes un patēriņa modeļus. Tolerance šai jautājumā izsauks vēl vairāk terora – lai gan jāatzīst, ka prezidenta Buša nostāja nav vienīgais cēlonis kriminālo musulmaņu vājpūta darbiem.

Trešais aspekts ir draudi globālam mieram un drošībai, kas rodas no enerģijas un citu neatjaunojamu resursu ekstrēma pārtēriņa jeb augsti industrializēto valstu **pārāk lielās ekoloģiskās pēdas**. Pirmajā vietā te ir Ziemeļamerika, bet tai līdzās - Eiropas Savienība.

Šajā kontekstā ir jāizceļ jauna valsts loma: atbildība gādāt par to, lai rastos uz nākotni orientēta izpratne par politisko menedžmentu, valsts pārvaldi un efektīvu politikas instrumentu nepieciešamību. Lai kādreiz arī piepildītos ANO Tūkstošgades attīstības mērķi – visā pasaulē samazināt nabadzību un uzlabot dzīves kvalitāti. Runa ir par sociālās valsts rehabilitāciju globalizācijas laikmetā.

Ceturtais aspekts - sociālās valsts lomas meklējumi globalizācijas apstākļos. Šis pats par sevi ir plašs diskusiju lauks un šeit minēts tikai tāpēc, ka iederas sarunā par globālo energopolitiku un resursiem - par to, kā Ziemeļiem būtu jāpalīdz Dienvidiem un pārejas valstīm pārvarēt tādus bēdīgus faktus kā tālāk minētos.

Vai globalizācija veicina nabadzību?

- **1 442 milj. dzīvo zem nabadzības sliekšņa.**
- **1 000 milj. ir analfabēti.**
- **600 milj. no tiem - sievietes.**
- **500 milj. sieviešu dzīvo absolūtā nabadzībā.**
- **1 000 milj. nav tuvumā pieejama dzeramā ūdens.**
- **800 milj. ir nepietiekams uzturs.**

Iepriekš minētajiem četriem aspektiem vajadzētu palīdzēt koncentrēties uz dominējošajām ilgtspējīgas energopolitikas dimensijām, pie kurām pieskaitāmas arī valdības, enerģijas piegādātāji un pilsoniskā sabiedrība.

ILGTSPĒJĪGAS ENERGOPOLITIKAS DIMENSIJAS

Ilgospējīgas energopolitikas uzdevumam attiecībā uz pieprasījumu ir trīs galvenie atskaites punkti:

- Elektroenerģija.
- Apkure.
- Transports.

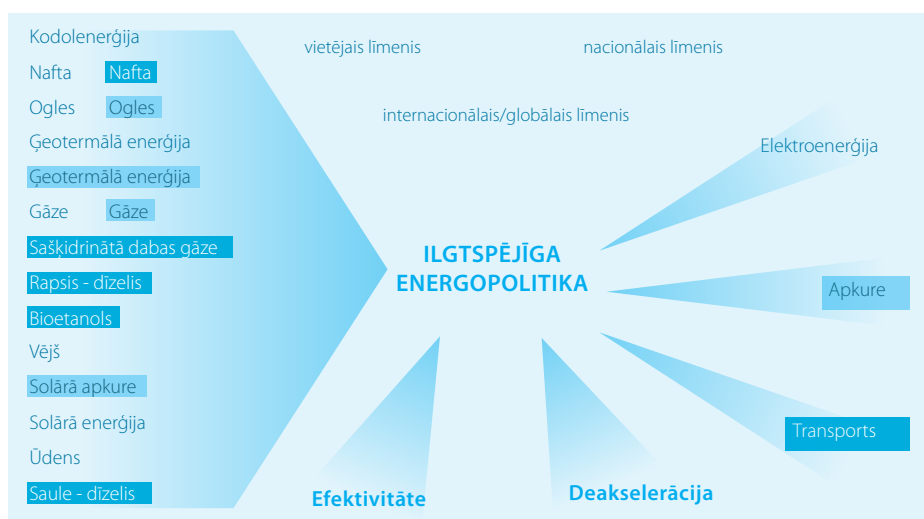
Lēmumu pieņemšanas procesam ir trīs politiskie atskaites punkti:

- Vietējais līmenis.
- Nacionālais līmenis.
- Internacionālais/globālais līmenis.

Lēmumu pieņemšanas procesam būtu jābalstās uz diviem pamatprincipiem:

- Efektivitāti.
- Deakselerāciju.

Redzam, ka galvenie enerģētikas sektori ir savstarpēji saistīti. Šai atziņai tātad vajadzētu būt sabiedrības iekšējā dialoga un lēmumu pieņemšanas procesa pamatā.

¹³⁴ Enerģētikas komi-
sāra A. Piebalga runa
Pasaules Enerģētikas
padomes (WEC) un
EK kopējā semināra
atklāšanā, A European
Strategy for Sustainable,
Competitive and
Secure Energy, Briselē,
30.06.2006.

Kādi primārās enerģijas resursi ir apdraudēti?

Energy-mix (energodaudzveidība) izklausās pēc maģiskas formulas, un to enerģiski aizstāv ta-
gadējais enerģētikas komisārs Briselē Andris Piebalgs. Lai gan EK politiski atbalsta atjaunojamas
enerģijas avotus, tā pirmām kārtām ir izsniegusi *carte blanche* (neierobežotas pilnvaras) atom-
enerģijas ražošanai. ¹³⁴

Komisārs 2006. gada aprīlī formulēja savu otru kredo: atvērtu Eiropas energotirgu, kurā valsts
atkāpjas un lielle oligopolisti vienojas par tirgus noteikumiem (Vācijas 4 lielo piegādātāju gadi-
jums). Tāpēc Piebalgs uzstāj, ka *“dalībvalstīm ir jāpilda gāzes un elektrības direktīvas un tas ir jāda-
ra ātri un pilnā apmērā - ne tikai pēc formas, bet arī pēc būtības. Pēc ļoti pamatīgas pārbaudes par
izdarītiem pārkāpumiem komisija ir nolēmusi ierosināt krietnu skaitu lietu pret dalībvalstīm, kuras
nav piemērojušas šos noteikumus vai cita veida pasākumus, kas nepieciešami, lai Eiropa sasniegtu
augstu izaugsmes un konkurētspējas līmeni.”*

Brisele grib veicināt brīvu konkurenci starp enerģijas piegādātājiem visā Eiropas Savienībā, lai
pieliktu punktu tādām gandrīz vai monopola situācijām, kādas šobrīd pastāv Vācijā, Francijā
un arī Latvijā. Tomēr Briselei ir raksturīga nespēja noformulēt pārliecinošu ilgtspējīgu energo-
politiku, lai balstītu Lisabonas stratēģiju uz atjaunojamām enerģijām, lai padarītu Eiropu mazāk
atkarīgu un izpildītu vismaz minimālos Kioto protokola noteikumus. Energodaudzveidošanas
politika prasa atklātu diskusiju starp ieinteresētajām pusēm par primāro enerģiju turpmāko
izmantošanu un veidiem, kā ar ilgtspējīgu energodaudzveidību apmierināt dažādās nākotnes
energovajadzības.

Primārā enerģija: KODOLENERĢIJA

Argumenti: Starptautiskā Atomenerģijas aģentūra (*IAEA*) lēš, ka līdz 2030. gadam globālais kodo-
lenerģijas īpatsvars varētu palielināties no pašreizējiem 16% līdz 27%. Lielākais pieaugums faktiski
ir Āzijai, kura cenšas savas izsīkstošās naftas un ogļu rezerves kompensēt ar kodolenerģiju.

Greenpeace: tikai 12% ES iedzīvotāju atbalsta atomreaktorus.

Baltijas argumenti: plašāk pazīstama ir Baltijas valstu prezidentu 2006. gada februāra vienoša-
nās celt trešo Ignalinas bloku.

Somijas argumenti: faktiski visai neskaidri.

Vācijas argumenti: “sarkani zaļā” koalīcija bija beidzot nolēmusi atteikties no atomreaktoriem,
bet tagadējā lielā koalīcija ir ar mieru to izmantošanu turpināt.

Primārā enerģija: NAFTA

Argumenti: Nafta ir nepieciešamības prece pasaules vairāk nekā 800 miljoniem visāda veida automašīnu. Tās ir lielākās šī deficītā resursa tērētājas, bet vienlaikus arī vismazāk efektīvās, jo 80% šīs degvielas enerģijas izplūst gaisā. Tātad ne jau pati nafta ir "problēma", bet gan novecojusī automašīnu un lidmašīnu koncepcija. Viens no risinājumiem - pārorientēšanās uz energoefektīvu arhitektūru un energoapzinīgu pilsēt būvniecību. Jau tagad skaidra perspektīva, ar ko būs jārēķinās patērētājiem, ražotājiem un valdībām: vēlākais pēc 25 gadiem naftas ieguve sasniegs maksimālo jaudu. Jau tagad neatliekama ir nepieciešamība taupīt enerģiju un divkāršot centienus attīstīt atjaunojamās enerģijas avotus, jo sasniegts "izsīkuma pusceļš", puse pasaules naftas rezervju ir apgūtas un nākotnes perspektīvas ir skaidras: gadu no gada būs arvien mazāk jēlnaftas un paredzams aizvien straujāks naftas rezervju izsīkums.

Neatliekami pasākumi, kam varētu būt pozitīvs efekts:

- Jākorrigē vieglo un smago automašīnu degvielas taupības standarti, kas daudzās valstīs jau gadu desmitiem nav mainīti un padara automobilistus energoneefektīvus ne tikai ASV, bet arī tādās jaunās pārejas metropolēs kā Rīga. SUV klases automašīnām – un tādu mūsdienās ir arvien vairāk – jāpiemēro daudz stingrāki nodokļi. Dažkārt parādās arī daudzsološas iniciatīvas, piemēram, Kalifornijas gubernatora Švarcenegera (Schwarzenegger) ūdeņraža akcija.
- Jārada stimuli jaunas paaudzes automašīnu (ar zemu degvielas patēriņu) ātrākai ieviešanai. Pilsētas satiksmē visefektīvākie būtu hibrīdi (benzīna dzinējs un elektromotors), tīri, efektīvi biodīzeļa vai pat ūdeņraža dzinēji. Kā arī viegli, no kompozītiem materiāliem ražoti rāmji un karkasi, kas spēj teju divkāršot automašīnas degvielas efektivitāti.
- Jāveicina biodegvielu - spirta, ko var lietot benzīna vietā, un augu eļļu, kas var aizstāt dīzeli - izmantošana. Jau šobrīd dažas valdības veicina šī tirgus paplašināšanos Eiropā, Brazīlijā un ASV.
- Jāpaaugstina automašīnu degvielas nodokļi tādās valstīs kā ASV, kur tie ir pārāk zemi. Augstāki degvielas nodokļi veicinās resursu taupīšanu un izlīdzinās nākamajos gados paredzamās degvielas cenu svārstības. Augstākās izmaksas autobraucējiem var kompensēt, pazeminot ienākuma nodokli.

Taču visvairāk nepieciešamas alternatīvas koncepcijas transportam un mājokļiem, kā arī sabiedrības izglītošana par to, kad enerģijas resursi būtu izmantojami un kad taupāmi. Ir jāmaina gan iedzīvotāju, gan valsts pārvaldes ikdienas ieradumi.

ES dalībvalstīm ir jāizdara spiediens uz ASV, lai tās kopā ar Eiropu radikāli mainītu savu uz ogļūdeņradi balstīto energopolitiku, un jāprotestē pret Ķīnas pārmērīgo enerģijas un resursu patēriņu.

*Naftas īpatsvars ASV izmantotajos energoresursos ir 2/5
Primārās enerģijas patēriņš 2004. gadā.*

Ogles	Nafta	Dabas gāze	Kodolenerģija	Citi
22%	41%	23%	8%	6%

Avots: EIA, Short Term Energy Outlook, 2005. g. novembris.

Ķīna jau ir investējusi 100 miljardus ASV dolāru Irānas gāzes un naftas industrijā, lai tikai aizsargātu savu konservatīvo enerģētikas stratēģiju, ko tā noskatījies no ASV un Eiropas. Tur savukārt pieaug apziņa, ka nav nākotnes bez atjaunojamās enerģijas, bez uzlabota Kioto protokola, bez ieregulējumiem enerģijas taupīšanā.

ES dalībvalstīm jāuzmanās, lai tās nepadarītu atkarīgas gan Krievijas nodomi dominēt globālās energopolitikas jomā, gan līdzīga attieksme Irānā un citās piegādātājvalstīs.

Primārā enerģija: SAŠĶIDRINĀTĀ DABAS GĀZE

Argumenti: Lai aizsargātos pret imperiālistiskām tieksmēm un eventuāliem teroristu uzbrukumiem tūkstošiem kilometru gariem gāzes cauruļvadiem, tādas valstis kā Norvēģija un Alžīrija, Indonēzija un Malaizija ir iegādājušās sašķidrinātās dabas gāzes tehnoloģijas, cerot, ka tankkuģi būs vieglāk nosargājami nekā cauruļvadi.

Sašķidrinātā dabas gāze nav nekas cits kā tehniski uzlabota tā pati vecā, jau simš gadu nemainīgā transporta un satiksmes koncepcija – par spīti tam, ka mūsu zināšanas par šīs koncepcijas negatīvo ietekmi uz klimatu, gaisa piesārņojumu, skābo lieto un tamlīdzīgām parādībām ir krietni paplašinājušās kopš Rūdolfa Dīzeļa laikiem.

Sašķidrinātā dabas gāze nav automātiska pāreja uz ilgtspējīgu, mūsdienīgu, dabai draudzīgu satiksmes koncepciju. Toties tā var palīdzēt mazināt transporta un satiksmes negatīvo ietekmi uz klimatu.

Primārā enerģija: OGLES

Argumenti: Ogles šobrīd “piedzīvo” politisku un tehnoloģisku atdzimšanu. Vācija lēš, ka līdz 2015. gadam tai varētu būt “tīro ogļu” spēkstacijas, kas gaisā neizdala CO₂. Tas būtu iespējams, ja tradicionālās subsīdijas ogļēm tiktu novirzītas uz atmosfērai nekaitīgo “tīro ogļu” ražošanu un transformēšanu.

Primārā enerģija: ATJAUNOJAMĀ ENERĢIJA

Argumenti: Atjaunojamās enerģijas avotus sāk uztvert kā alternatīvu tradicionālajiem energoresursiem un kā papildelementu valsts iekšējām un pārrobežu energosistēmām.

Lokālā līmenī jau tagad var atrast pārliecinošus piemērus ilgtspējīgai un patstāvīgai atjaunojamās enerģijas izmantošanai (Vācijā ir "zaļā galvaspilsēta" Freiburga valsts dienvidaustrumos un valsts centrālausturumu daļā energoapgādes ziņā pilnīgi patstāvīgais lauku ciemats Jinde.).

Jindes piemērs

Bioenerģijas ciemats **Jinde** (*Jühnde*) ir Vācijas **visprogresīvākais ilgtspējīgas atjaunojamās enerģijas politikas piemērs**.¹³⁵

Ciemats ar 800 iedzīvotājiem kopš 2005. gada uzskatāmi pierāda, ka lauku rajonos videi draudzīga enerģijas ražošana ir **tehniski iespējama, ekoloģiski saprātīga un ekonomiski izdevīga**, jo:

- 2,5 kg sausas koksnes ir tāda pati siltumspēja kā 1 l šķidrā kurināmā.
- Šķidrās kurināmās izdala vairāk oglekļa dioksīda (CO₂) un izraisa klimata pārmaiņas, bet koksnes vai citas biomasas lietošana enerģijas ražošanā ir izejvielas izmantošana videi nekaitīgā ciklā.

Ir arī pavisam konkrēti ekonomiski iemesli vietējo enerģijas avotu izmantošanai – katrs ciemata iedzīvotājs gadā par elektrību un apkuri caurmērā maksā 500 EUR. Šī ir nauda, kas citos apstākļos aizplūstu no reģiona un ieplūstu starptautisko naftas un elektroenerģijas uzņēmumu kabatās.

Izmantojot vietējos enerģijas avotus, daļa šīs naudas paliek reģionā un to var izmantot darbvietu saglabāšanai un jaunu darbavietu radīšanai, it sevišķi lauksaimniecībā, mežsaimniecībā, tirdzniecībā un pašā enerģijas ražošanā.

Jindes enerģijas ražotnes trīs galvenie elementi:

- Biogāzes iekārta, kas ražo 700 kW elektroenerģiju un 740 kW termālo enerģiju no atjaunojamām izejvielām un vircas.
- Biomasas apkures katls ar 550 kW boileri un automatizētu barošanas iekārtu.
- Vietējās apkures tīkls, kas savieno apmēram 140 ciemata mājas.

Enerģijas ražotnes darbības princips

Tikai atjaunojamās izejvielas (piem., rudzi, kvieši, saulespuķes, kukurūza) un virca tiek fermentētas **biogāzes iekārtā**. Šajā procesā rodas metāns, kas siltuma un elektroenerģijas koģeneratorā tiek pārvērsts siltumā un elektrībā. Elektrība tiek ievadīta vietējā elektrotīklā un siltums - apmēram līdz 80° sakarsēts ūdens - pie patērētājiem nonāk caur nesen ierīkoto termofikācijas sistēmu.

Pati biogāzes iekārta sastāv no bedres vircas maisīšanai, fermentētāja un starposma krātuves.

Tādi inovatīvi piemēri kā Jindes ciemats tomēr problēmu neatrisinās.

¹³⁵ Skat. <http://www.bioenergiedorf.de> un <http://www.izne.uni-goettingen.de>

Lielākais "izaicinājums" ir un paliek automašīnas. Par atjaunojamiem energoresursiem automašīnām uzskata **biodīzeli** un **augu eļļas degvielu**.

Vācijas līdzšinējās atjaunojamiem resursiem labvēlīgās energopolitikas rezultātā visā valstī ir ap 2 000 biodegvielas uzpildes staciju, bet vairāk nekā 1,2 miljonus hektāru tiek audzēti rapši. Tie aizņem 10% no visas lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Optimistiskas prognozes lēš, ka šīs platības varētu palielināt līdz 1,5 miljoniem hektāru, kas gadā ļautu saražot 2 miljonus tonnu biodīzeļa. Taču Vācijas kopējais dīzeļa patēriņš ir apmēram 130 miljoni tonnu.

Naftas industrija apgalvo, ka biodīzels neesot kvalitatīva degviela. Un pārtikas ražotāji apšaubā biodīzeļa un augu eļļas degvielas leģitimitāti, argumentējot, ka rapsis izkonkurēšot pārtikas graudus.

Shell naftas uzņēmums ņem vērā abus argumentus un izmēģina jaunas biodegvielas, kas ražotas no zemnieku saimniecību zaļajiem atkritumiem. Tas pievēršas arī simt gadu vecajam Roberta Dīzeļa un Henrija Forda ieteikumam, ka par degvielu var izmantot spirtu.

Shell savā pētījumā "Energovajadzības, izvēles un iespējas – scenāriji līdz 2050. gadam" (Energy Needs, Choices and Possibilities – Scenarios to 2050) izceļ dabas gāzes nozīmīgo lomu - proti, kā nākamo divu desmitgažu pārējas perioda degvielu. Tas pats pētījums arī pareģo ievērojamu atjaunojamo enerģiju pieaugumu un paredz, ka ilgtermiņā tās varētu kļūt par stratēģiskās enerģijas avotu Nr. 1.

Līdz šim Brazīlija ir bijusi pasaules lielākā degvielas spirta **bioetanola** ražotāja. Šajā valstī 40% patērētās degvielas ir spirts. Taču nebūtu ieteicams sekot Brazīlijas piemēram, jo brazīlieši ir izcirtuši miljoniem hektāru tropu mežu, lai tur iekārtotu cukurniedru plantācijas, kas vajadzīgas spirta ražošanai.

Dažas Eiropas un ASV cukurfabrikas arī ir izmēģinājušas degvielas ražošanu, bet līdz šim tikai mazos apmēros.

Vēja parki ar jaunās paaudzes *offshore* tehnoloģijām droši vien varētu saražot līdz pat 20% Eiropai nepieciešamās enerģijas.

Solārās enerģijas ražošana nevar būt ienesīga tādā ziemeļu valstī kā Vācija pirms 2025. gada. Bet izredzes ir labas un reālas, jo progresē jaunu **fotoelektrisku** (*photovoltaic*) materiālu izpēti.

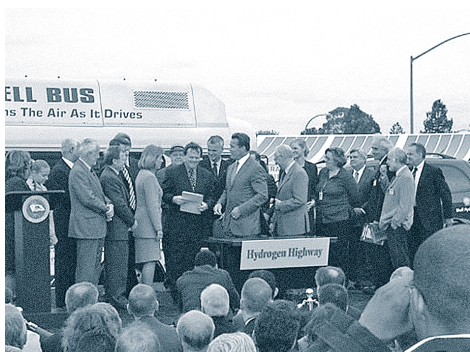
Ģeotermiskā enerģija – magmas enerģijas izmantošana – šķiet cerīga, lai gan divi urbumi Vācijas dienvidos katrs maksājuši četrus miljonus EUR, kas padara ģeotermiskās enerģijas ražošanu vēl mazāk izdevīgu nekā solārās enerģijas ražošanu.

Hydroenerģija joprojām ir visdaudzsološākā, lai gan šobrīd tās uzglabāšanai nepieciešamais enerģijas izlietojums prasa trešo daļu enerģijas transformācijas jaudas.

ENERĢIJAS TAUPĪŠANA

Jau kopš vairākiem gadu desmitiem ļoti pārliecinoša pieredze ir gūta Vācijas “ekoloģiskajā galvaspilsētā” Freiburgā. Šeit energodaudzveidošanas politika ir balstīta, no vienas puses, uz stingru un visas sabiedrības atbalstītu atomenerģijas noraidījumu un, no otras puses, uz integ-rētu, pašu saražotas enerģijas piegādi pilsētas elektrotīklam no privātmāju jumtiem, kā arī uz enerģijas taupīšanu, privātā transporta vietā izmantojot sabiedriskā transporta sistēmas, un uz koģenerācijas sistēmām, kurām efektivitātes koeficients pārsniedz 90%.

Atšķirībā no parastajām milzu spēkstacijām, kurās caurmērā $\frac{2}{3}$ primārās enerģijas iet zudu-mā un silda atmosfēru, koģenerācijas iekārtas reizē ražo gan siltumu, gan elektroenerģiju. Tās var ierīkot savrupmājām vai dzīvokļu mājām, vai veseliem pilsētas kvartāliem. Apmēram $\frac{3}{4}$ koģenerācijas sistēmas transformētās enerģijas nodrošina apkuri un silto ūdeni, pārējā ir elek-troenerģija. Vienas ģimenes savrupmājai (pēc Vācijas standartiem) vajadzīga koģenerācijas ie-kārta, kas ražo 5 kW elektrības. Lielākā daļa šo koģeneratoru nav lielāki par saldētājskapjiem.

Alternatīva degviela Kalifornijā

Mājas, kas ražo solāro enerģiju Freiburgā, Vācijā

A. Piebalgs liek cerības uz Eiropas Komisiju, kurai 2007. gada sākumā vajadzētu prezentēt pirmo ES enerģētikas stratēģisko pārskatu. Šāds dokuments tika pieteikts Komisijas *Zaļajā grāmatā*, kurā izklāstīta Eiropas stratēģija ilgtspējīgai, konkurētspējīgai un drošai enerģijai. Varbūt Vācijai savas prezidentūras laikā izdosies panākt, ka šo stratēģisko pārskatu līdz 2007. gada vidum iz-skata Eiropas Padome un Eiropas Parlaments. Izšķirošs būs enerģētikas pārskata darba grupas faktiskais sastāvs.

Uģis Rotbergs, Pasaules Dabas Fonda direktors

Mēs dzīvojam laikā, kad aizvien lielāka starptautiskās sabiedrības daļa sāk izprast un izjust draudus turpmākai attīstībai saistībā ar globālās vides degradāciju. Vienlaikus ekonomiskās un politiskās nenoteiktības laikā grūti pievērst adekvātu valdību uzmanību ilglaicīgajām ekoloģiskajām problēmām tādā nozīmīgumā, kādā tās ir patiesībā. Pasaulē arvien pieaug to notikumu skaits, kas ir pretēji ilgtspējīgai attīstībai un riskam pasliktināt trūcīgāko valstu izredzes, neskatoties uz slavējamām saistībām atbilstoši ANO Tūkstošgades attīstības mērķiem.

Cilvēki ir dabas sastāvdaļa un mēs esam atkarīgi no dabas spējas nepārtraukti mūs nodrošināt ar dzīvības atbalsta pakalpojumiem (klīmata, atmosfēras, ģeoķīmiskās un bioģeoķīmiskās sistēmas), kā arī pārtiku, ūdeni, šķiedrām, atkritumu noārdīšanu un estētiskajām, kultūras un garīgajām vērtībām. Ja cilvēces vajadzības resursu patērēšanas ziņā pārsniedz to, ko daba var sniegt, mēs nonākam "ekoloģiskā pārtēriņā". Citiem vārdiem sakot, mēs sākam noplicināt dabas kapitālu un apdraudam nākotnē dabas preču un pakalpojumu radīšanu mūsu pašu labklājībai. Ja sabiedrība pārsniedz bioloģiskos ierobežojumus, ekonomiskā attīstība notiek nevis uz dabas resursu atjaunošanās rēķina, bet uz dabas kapitāla noplicināšanas rēķina. Tā kā valdība un biznesa līderi īsti nezina, cik daudz dabas kapitāla vēl ir palicis, dabas pamatkapitāla noplicināšana var nepamanīti turpināties – pieaug sabiedrības ekoloģiskais parāds.

Ilgspēja ietver sevī arī būtisku cilvēku vajadzību apmierināšanu. Tas ir ne tikai iespējams, bet arī nepieciešams priekšnoteikums ilgtspējīgai attīstībai. Cilvēki vēlas piepildītas dzīves. Grūti iedomāties ilgtspējīgas sabiedrības, kas būtu balstītas uz iedzīvotāju neapmierinātību ar savu dzīvi un ciešanām. Ilgtspējīgai attīstībai vajadzētu būt valdību, arī Latvijas, dienas kārtības prioritātei.

Diemžēl arī Latvijā šobrīd pieejamie attīstības resursi (t.sk. Eiropas Savienības struktūrfondi) galvenokārt tiek un tiks izmantoti pagātnes problēmu risināšanai, nevis ilgtspējīgas attīstības priekšnoteikumu radīšanai. Lai arī Latvijas attīstības dokumentos (t.sk. Reģionālo fondu sadales programmā) daudzkārt minēta ilgtspējīga attīstība, bieži šim jēdzienam trūkst seguma. Līdzšinējā tendence ir bijusi vides aspektus plānot atrauti no kopējās attīstības un atstāt bez vides jautājumu integrēšanas tādos būtiskos attīstības sektoros kā enerģētika, transports, būvniecība, lauksaimniecība, u.c. "Zaļā" budžeta reforma, ekonomiskās izaugsmes atsaistīšana no dabas resursu noplicināšanas nav valdības dienas kārtībā. Nenoplicinoša attīstība draud kļūt par populāru terminu, nevis par sabiedrības un valsts turpmākās attīstības pamatnostādni.

Savā grāmatā autors spilgti atspoguļo to būtisko lomu, kādu spēlē nevalstiskās organizācijas ilgtspējīgas attīstības veicināšanai. Šie uzdevumi ir vienlīdz svarīgi kā globālā, Eiropas Savienības, vai Latvijas mērogā. Bez nevalstisko organizāciju nemitīgas atgādināšanas, nenoplicinoša attīstības draud pazust no vietējo, nacionālo un starptautisko līderu dienaskārtības.

7. nodaļa

ILGTSPĒJĪGĀS ATTĪSTĪBAS GALVENIE GLOBĀLIE
SPĒLĒTĀJI – NEVALSTISKĀS ORGANIZĀCIJAS (NVO)

NO DAŽĀDĀM POLITISKĀM KULTŪRĀM GŪTĀ PIEREDZE

Pamatā izmantota ANO pilsoniskās sabiedrības interpretācija. ANO pilsonisko sabiedrību saprot kā pilsoņu, resp., valsts iedzīvotāju grupas (ārpus tiešā ģimenes, draugu un biznesa loka), kas tiek dibinātas uz brīvprātības pamata ar mērķi veicināt šo grupu intereses, idejas un ideoloģiju. Jēdziens neietver grupas, kuru mērķis ir gūt peļņu (privātais sektors) vai pildīt pārvaldes funkcijas (valsts sektors). Apvienotās Nācijas sevišķu nozīmi piešķir masu (piemēram, zemnieku, sieviešu vai pensionāru) organizācijām, arodbiedrībām, profesionāļu asociācijām, sabiedriskajām kustībām, pamatiedzīvotāju organizācijām, reliģiskām un garīgām organizācijām, akadēmiskām organizācijām, un nevalstiskām sabiedriskā labuma organizācijām.¹³⁶

Šāda veida pilsoniska sabiedrība kļūst arvien svarīgāka jebkuras sabiedrības iekšējai stabilitātei un sociālam nodrošinājumam.

Praksē pilsonisko sabiedrību saprot kā sabiedrības aktīvo daļu, kas organizējusies sabiedriskās, t.i., nevalstiskās organizācijās – NVO.

NVO bieži tiek maldīgi uzskatītas par sabiedrības interešu aizstāvības organizācijām. NVO, kurām ir liels biedru skaits, nereti pašas cenšas sevi leģitimēt šādā veidā. Patiesībā NVO vienmēr pārstāv kādas atsevišķas sabiedrības grupas intereses, kuras var arī būt konfliktā ar citām. Savu biedru acīs NVO cenšas panākt sociālas, ekonomiskas un politiskas pārmaiņas. NVO morālais spēks tās padara nevis par reprezentatīvās, bet gan par līdzdalības demokrātijas galveno izpausmes līdzekli.

Nesens piemērs ir globālā kopienu mežsaimniecības alianse *Global Alliance of Community Forestry (GACF)*, kas dzima sanāsmē Nepālas galvaspilsētā Katmandu 2006. g. novembrī. GACF mērķis veicināt cilvēkiem draudzīgu mežu politiku, kas nodrošinātu iztiku tām kopienām, kas piekļūst ilgtspējīgu mežu apsaimniekošanu. Šādu kopienu grupas jau daudzus gadus ir aktīvas tik atšķirīgās valstīs kā Centrālamerikas Kostarikā vai Dienvidāzijas Nepālā un Taizemē. To globālais kongress 2006. gadā Katmandu iezīmēja ceļu šo grupu mežsaimniecības koncepcijas (*forest-watch-and-use*) politiskās ietekmes pastiprināšanai: kongress izteica atbalstu spēcīgai, globālai, visus kontinentus aptverošai aliansei, kas palīdzētu kopienu mežsaimniecības grupām efektīvāk lobēt savas valdības, atsaucoties uz kopienu mežsaimniecības panākumiem

¹³⁶ ANO Ziņojums par pilsoniskās sabiedrības stiprināšanu, A/58/817, 11.06.2004.

¹³⁷ Autors vadās pēc ANO aktuālās izpratnes par valsti. Papildus centrālajām valdībām tā ietver arī dažādas valsts mehānisma komponentes, kas ir būtiskas Apvienotajām Nācijām. Īpaši tas attiecas uz ievēlētiem pārstāvjiem, t.sk. parlamentiem, starptautiskām parlamentāriešu asociācijām, vietējiem varas orgāniem un to starptautiskām asociācijām. Tikai šiem dalībniekiem ir vēlēšanu procesos iegūts oficiāls mandāts. (No ANO Ziņojuma par pilsoniskās sabiedrības stiprināšanu, A/58/817, 11.06.2004.).

vides saudzēšanā, resursu ilgtspējīgā izmantošanā un darbavietu radīšanā.

Pilsoniskā sabiedrība labi funkcionē tad, kad tā piedalās sabiedrības publiskās dzīves, valsts un pašvaldību institūciju uzraudzībā. ¹³⁷ Pilsoniskā sabiedrība ir pretsvars valdībai un parlamentam. Ja parlaments ir pārāk ieslīdzis savos iekšējos strīdos, pilsoniskā sabiedrība var uzņemties ārpusparlamenta opozīcijas lomu.

Tā var:

- Pārstāvēt NVO kopējās intereses un nostādnes iepretim sabiedrībai, valdībām un multinacionālām institūcijām (kā to dara *World Bank Watch* u.c.).
- Atbalstīt ideju apmaiņu ar citām sabiedrības grupām un veicināt sadarbību nacionālā un internacionālā līmenī.
- Piedāvāt politisku forumu NVO un ekspertu grupām.
- Atbalstīt un koordinēt kopīgas interešu aizstāvības un sabiedrisko attiecību aktivitātes.
- Piedāvāt kursus, seminārus un politisko izglītību, lai celtu politisko apziņu un uzlabotu NVO profesionālās iemaņas.

Globālajā diskusijā par attīstības politiku, it sevišķi ilgtspējīgas attīstības politiku, starptautiskajām NVO 15 gadu laikā ir bijusi būtiska loma. NVO pirmais lielais uzņāciens bija Rio sammitā par vidi un attīstību 1992. gadā. Rio bija reģistrējušās 1 500 NVO – patiesībā iespaidīgs paralēlais sammits. 1995. gadā Kopenhāģenas Sociālajā sammitā bija reģistrējušās aptuveni 2 400 NVO, no kurām 1000 bija *ECOSOC* (ANO Ekonomikas un sabiedrības lietu padome) statuss. Pēc *ECOSOC* aprēķiniem pasaulē varētu būt vairāk nekā 25 000 NVO, un ik gadus šis skaits pieaug par 4%.

Johannesburgas sammitā piedalījās 10 000 - 12 000 NVO pārstāvju. Pēdējos divos Pasaules sociālajos forumos Portualegri (2003. un 2005. g.) katrā bija aptuveni 150 000 dalībnieku no visas pasaules, radot pretsvaru Pasaules ekonomikas forumam Davosā.

Ne visas NVO iesaistās politiskos, sociālos vai ekoloģiskos procesos. Bet ir arī tādas, kas to dara ļoti aktīvi: piemēram, globālais *GREENPEACE* vai Francijas-Vācijas *ATTAC*, vai Vācijas spēcīgais NVO tīkls.

Vācijas lielās NVO, kas aizstāv ilgtspējīgas attīstības alternatīvas dimensijas

VENRO – Vācijas NVO asociācija, neatkarīgu un ar baznīcu saistītu NVO jumta organizācija, kas darbojas attīstības sadarbības, operatīvās palīdzības, izglītošanas un interešu aizstāvības jomās.

Šobrīd asociācijai ir 100 dalīborganizācijas. Papildus dalīborganizācijām reģionālajā līmenī *VENRO* ir pārstāvētas arī vietējās iniciatīvas un mazās NVO (caur NVO tīkļojumiem). Tādējādi kā tīkls, kurā darbojas aptuveni 2 000 mazo un vidējo NVO, *VENRO* pārstāv lielu daļu Vācijas pilsoniskās sabiedrības.

VENRO dalīborganizācijas uzsver savu uz sabiedrības un cilvēka attīstību orientētu darbību, kuras mērķis ir nabadzības mazināšana. *VENRO* atbalsta ilgtspējīgas attīstības principus (Agenda 21), dabas resursu saglabāšanu un cilvēktiesību ievērošanu. <http://www.venro.org/>

WEED – nodarbojas ar akūtiem Ziemeļu-Dienvidu politiskiem jautājumiem. *WEED* ir nikni apstrīdējusi PTO Dohas/Kataras rezolūcijas un pievienojusies daudzajām *Our World is not for Sale* (Mūsu pasaule nav pārdodama) organizācijām, kuras pieprasa starptautiskā finanšu kapitāla aplikšanu ar nodokļiem, kā arī ārzonu banku darbības kontrolēšanu.

<http://www.ourworldisnotforsale.org>

Skat. arī NVO un sabiedrisko kustību kopējo paziņojumu "Starptautiskā pilsoniskā sabiedrība noraida PTO Dohas rezultātus un PTO manipulācijas." <http://weedbonn.org/info/links.htm>

BUND – lielākā Vācijas NVO (390 000 biedru), kas cīnās par ilgtspējīgu attīstību Vācijā un Eiropā. Vācijas *Friends of the Earth* nodaļa ir dibināta 1975. gadā kā jau iepriekš pastāvošu reģionālu grupu federācija. Dažas vietējās nodaļas ir dibinātas 1913. gadā. *BUND* sākumi meklējami dabas aizsardzības kustībā. Organizācijas biedri darbojas apmēram 2 200 vietējās un reģionālās grupās, darbības jomas ļoti plašas - sākot ar lobēšanu un beidzot ar praktiskiem dabas aizsardzības pasākumiem. <http://www.bund.net/>

ATTAC - ļoti spēcīga organizācija Vācijā un Francijā, kas gūst ietekmi arī citās Eiropas valstīs, piemēram, Lielbritānijā. *ATTAC* tika dibināta, lai mobilizētu pilsonisko sabiedrību atbalstīt akcionāru dividenžu aplikšanu ar nodokļiem, līdzīgi kā tiek piemērots t.s. "Tobina nodoklis". *ATTAC* ir viena no galvenajām Pasaules sociālā foruma organizētājām. Tas kopš 2001. gada Portualegri noticis jau četras reizes. <http://www.attac.de>

Neapmierinātība ar oficiālo politiku un tās izpausmes

Neapmierinātība ar oficiālo politiku tiek pausta dažādos veidos.

Valstīm vajadzētu nevis piekāpties finanšu tirgu politikai, bet gan censties panākt vienošanos par šo tirgu regulējumu, tādā veidā tos piespiežot atbalstīt ilgtspējīgas attīstības politiku un uzlabot sociālo taisnīgumu un ekoloģisko līdzsvaru. Ziemeļos, Dienvidos un Austrumu pārejas valstīs ir steidzami jāievieš finanšu tirgus noteikumi, un nacionālajām valstīm atkal ir jāieņem noteicoša loma iepretim transnacionālajām korporācijām un finanšu iestādēm.

Jauni stratēģiski principi Rio un Johannesburgas sammitos un Portualegri Pasaules sociālajā forumā pieņemto rezolūciju īstenošanai nav pirmām kārtām atkarīgi ne no jauniem valdību pienākumiem, ne no aizvien jaunām konvencijām, ne no nesen izveidotiem palīdzības fondiem. Tie daudz lielākā mērā ir atkarīgi no spēlētājiem, kuri darbojas šodien, rīt un tuvākajā nākotnē – no tiem, kuri ir nolēmuši darboties ilgtspējīgas attīstības labā, kurus nevar piekukuļot, kuri neiesaistās krāpšanā un korupcijā, kurus neierobežo karš, fumigācija vai strukturāla vardarbība.

Šādas īpašības kopš daudziem gadiem atklājās **pilsoniskās sabiedrības** organizētajā daļā. Pilsoniskā sabiedrība aizvien vairāk tiek atzīta kā vienīgais īstais pretsvars nacionālajām valdībām gan Ziemeļu, gan Dienvidu valstīs – toties daudz mazākā mērā bijušajās padomju republikās. Iemesls tam ir pilsoniskās sabiedrības uzskatu daudzveidība un, protams, arī empīrisko zināšanu daudzveidība. Pilsoniskā sabiedrība tāpēc ir un paliek galvenais fokusa punkts uz ilgtspēju vērstas politikas kontekstā. Uzmaniību uz to vērsa arī ANO ģenerāļsekretārs Kofi Annans:

“Apvienotās Nācijas savā laikā strādāja tikai ar valdībām. Bet tagad zinām, ka miers un labklājība nav sasniedzami bez partnerības, kurās ir iesaistītas valdības, starptautiskas organizācijas, biznesa aprindas un pilsoniskā sabiedrība. Mūsdienų pasaulē esam viens no otra atkarīgi.”

Jaunajās ES dalībvalstīs pilsoniskā sabiedrība tikai daļēji tiek uzskatīta par atsevišķu sektoru, un

Baltijas reģionā tā joprojām ir samērā vārga. Attieksme pret sadarbību ar pilsonisko sabiedrību ir dažāda, dažreiz pat pretrunīga, piemēram, tādās valstīs kā Latvija un Igaunija, kur atspoguļojas bijušo padomju valstu vēsturiskā pieredze. Padomju Savienībā pilsoniskā sabiedrība nespēlēja nekādu lomu.

Vienā no plašākajiem pētījumiem par attiecībām starp valsti un pilsonisko sabiedrību Latvijā ir norādīts:

"Ir pamats bažām, ka politika tiek veidota, neizsverot visas leģitīmās intereses. Rezultātā rodas politiski lēmumi, kas nerod atbalsi ietekmētajā sabiedrības daļā. Zināms daudzums iedzīvotāju nesadarbojas šo lēmumu ieviešanā, un rūk sabiedrības uzticēšanās valsts pārvaldei."¹³⁸

Lielās starptautiskās NVO bija līdzīgās domās pirms Monterrejas konferences par finansējumu attīstībai 2002. gada martā. Viņu galvenais arguments tika izvirzīts starptautiskā līmenī līdz ar prasībām pēc daudz lielākas atklātības attīstības politikā, pēc lielākas transnacionālā kapitāla plūsmu pakļaušanas valstu kontrolei, pēc lielāka politiskā atbalsta Dienvidu valstu parādu dzēšanai. Pēc Britu NVO *Oxfam* aprēķiniem ikgadējie zaudējumi (no nemaksātiem nodokļiem u.c.) ir 50 miljardi ASV dolāru – gandrīz tikpat, cik kopējais *OECD* valstu piešķirtais pabalsts attīstībai.¹³⁹

Citi avoti lēš, ka tikai Āfrikas kopējie parādi jau sasniedz 230 miljardus ASV dolāru. Tas ir Āfrikas (ieskaitot Dienvidāfriku) lielākais šķērslis ekonomiskai atlabšanai. Pasaules Banka 33 no šī reģiona 44 valstīm iedalījusi *HIPC* kategorijā, un pārējās neuzrāda daudz labākus rezultātus. Kreditori – galvenokārt Starptautiskais Valūtas fonds un Pasaules Banka – ievieš bargus nosacījumus, un investori met līkumu valstīm ar nepanesamu parādu nastu.

Kapitāla nelikumīgo plūsmu kontrole nav galīgais risinājums. Tomēr vairums mazāk attīstīto valstu šādā kontrolē saskata instrumentu, kas nepieciešams vēl lielākas krīzes novēršanai un pārdomātākai esošās finanšu krīzes vadībai.

Monterrejas sammitā NVO iniciēja arī darbu pie daudzām strukturālām reformām. Galvenais NVO priekšlikums bija Apvienoto Nāciju sistēmas restrukturēšana un stiprināšana. Nevalstiskās organizācijas ieteica ANO izveidot *Pasaules ekonomikas iestādi*, kas nodarbotos galvenokārt ar tiem jautājumiem, ar kuriem nodarbojas G7/G8 grupa. Tas būtu saskaņā ar ANO Globālās pārvaldības komisijas 1995. gada ziņojumā izvirzīto ierosinājumu izveidot *Ekonomikas un sociāla nodrošinājuma padomi*.

Šis bija viens no daudzajiem kopš 1980. gadu vidus izvirzītajiem ierosinājumiem. Tas būtu palielinājis NVO kā ANO konsultantu lomu, bet tas būtu nozīmējis esošo *ECOSOC* aizstāšanu ar NVO, un tam savukārt būtu nepieciešamas izmaiņas ANO hartā, kas esošajā ANO politiskajā sastāvā nav iespējamas. Iespējama varētu būt kaut kāda veida **ANO Attīstības padome**, jo stratēģiskie starptautiskās ekonomiskās, monetārās un tirdzniecības politikas lēmumi joprojām

¹³⁸ Zinta Miezaine. Valsts pārvalde un NVO līdzdalība – efektīvu sadarbības modeļu meklējot. PROVIDUS, Rīga, 2003. g., 5. lpp.

¹³⁹ Oxfam. Tax Havens: Releasing the Hidden Billions for Poverty Eradication. Oxford, 2000.

tiek pieņemti ārpus ANO. Tie tiek atstāti G8 grupas, Pasaules Bankas un PTO ziņā. Attīstības padomei varētu dot iespēju diskutēt par globālās tirdzniecības, globālā klimata un globālās vides jautājumiem, nodrošinot arī aktīvu to interesēto pušu līdzdalību, kuras globalizācija skar visvairāk, t.i., pārejas valstis, Dienvidus un pilsoniskās sabiedrības.

Monterreja starptautiskajā presē tika atspoguļota kā veiksmē, jo 8 000 demonstrantu izturējās mierīgi un neizraisīja vardarbīgas sadursmes. Taču attiecībā uz starptautisko attīstības politiku Monterreja nekad nav uzskatīta par veiksmi. Uzmanība būtu jāpievērš šo sammitu arvien sarūkošajam dalībnieku skaitam, kā jau tika norādīts Monterrejas Globālajā forumā, kur starptautiskās NVO satraucās par to, ka pilsoniskā sabiedrība šādos sammitos spēlē arvien marginālāku lomu.

NVO iespējamās darbības virzienus varētu iezīmēt ar pāris kritiskiem jautājumiem:

- Kādas alternatīvās attīstības perspektīvas NVO var piedāvāt dažādām sabiedrībām un kādā veidā palīdzēt tās ieviest?
- Vai NVO ir pietiekamas politiskās un zinātniskās dotības, lai bagātinātu šos procesus un piedāvātu alternatīvas aklaī ticībai tirgus noteikumiem un deregulācijas eiforijai?
- Kurš regulēs jauno attīstības politiku?

Pēc Tūkstošgades mērķu pieņemšanas varēja novērot agresīvāku nostāju gan valsts sektorā, gan NVO. Pasaules ekonomikas forumu, kas bija paredzēts 2002. gada janvārī Davosā, pieteikto masu protesta demonstrāciju dēļ nācās pārcelt uz Ņujorku. Ņujorkā daļa plašsaziņas līdzekļu pievērsa uzmanību galvenokārt foruma *Waldorf-Astoria* viesnīcā sanākušo 3 000 politikas, biznesa un praktiskās socioloģijas smagsvaru – kritizētājiem. 2002. gada 13. janvāra presē protestētāji tika apzīmēti kā “aģitatori”, “trakie”, “parazīti” vai “plānprātiņi”.

Paralēli šiem notikumiem NVO izmantoja arī nozīmīgo Pasaules sociālā foruma (PSF) tribīni Portuālegri, kur laikā no 2001. līdz 2005. gadam četras reizes tika noorganizēti Pasaules sociālie sammiti ar mērķi uzlabot savstarpējo sapratni un atklātībai demonstrēt cita veida koncepcijas un argumentus nekā tos, kurus NVO piedēvēja, piemēram, Ņujorkas “Daily News” laikraksts. Pasaules sociālais forums visā pasaulē tūkstošiem NVO piedāvā tribīni savu uzskatu paušanai bez verbālas agresijas un arī bez drošības spēku iejaukšanās.

PASAULES SOCIĀLAIS FORUMS (PSF)

Pasaules sociālais forums ir izvērties par vienu no plašākajiem un politiskākajiem procesiem, iesaistot NVO no visiem kontinentiem, lai attīstītu globālus sakarus un pilnveidotos kā globāls spēlētājs.

Droši vien līdz šim vislielākā ietekme ir bijusi Trešās pasaules sociālajam forumam 2003. gadā Portuālegri. Forumā bija vairāk nekā 100 000 dalībnieku no 150 valstīm, kuri mijiedarbojās 1300 pasākumos ar saukli: *"Ir iespējama citāda attīstība"*. Pasākumiem bija piecas galvenās tēmas, sadalītas pēc **par** un **pret** principa.¹⁴⁰

Pasaules sociālais forums 2003. gadā

Galvenās PSF darba kārtības tēmas

- Īstenojama demokrātiska attīstība.
- PSF principu un vērtību ieviešana, cilvēktiesības un vienlīdzība.
- Plašsaziņas līdzekļi, kultūra un pretošanās hegemonijai.
- Politiskā vara, pilsoniskā sabiedrība un demokrātija.
- Demokrātiska pasaules kārtība, pretošanās militarizācijai un miera veicināšana.

Atsevišķos semināros apskatītas tēmas

- Par mūsu nākotni un pret karu.
- Par parādu dzēšanu.
- Pret PTO plāniem un kritērijiem.
- Pret G8.
- Par dzimumu līdztiesību.
- Par Pasaules sociālo kustību stiprināšanu.

Debatēm, diskusijām un paziņojumiem par šīm tēmām sekoja vairāk nekā 4 000 žurnālistu, kuri pārstāvēja 150 valstu medijus.

Trešais forums sekoja iepriekšējā forumā nospraustajam kursam. Galvenais iemesls tam bija Buša valdības politika, kas draudēja iesaistīt pasauli vēl lielākā karā. Tāpēc arī moto "karš vai miers" ieņēma plašu vietu daudzo semināru un komiteju darbā.

PSF rīkotāji lepojās ar to, ka pasākuma teicamā finansiālā vadība ļāvusi PSF saglabāt neatkarību. Lielāko daļu foruma izmaksu sedza dalībnieki, paši maksādami par ceļu, dzīvošanu un uzturu - pēc kāda uzņēmēja aprēķiniem kopā aptuveni 50 miljonu ASV dolāru. Turklāt dalībnieki reģistrācijas naudās samaksāja 800 000 ASV dolāru. Tas palīdzēja segt foruma organizatoriskos izdevumus, kas kopā sasniedza turpat 3,5 miljonus dolāru.

Ar pirmajiem trim Pasaules sociālajiem forumiem Ziemeļu un Dienvidu NVO veiksmīgi attīstīja dinamiku, kas padarīja PSF par procesu, kas turpināsies arī 2007. gadā, šoreiz Nairobi.¹⁴¹

¹⁴⁰ Sīkaka informācija: <http://www.viaalterna.com.co/index.html>

¹⁴¹ <http://weltsozialforum.org/prinzipien/index.html>

8. nodaļa

PERSPEKTĪVA – NEPIECIEŠAMĪBA RĪKOTIES GLOBĀLI UN ILGTSPĒJĪGI

ASV valsts sekretāres Kondolīzas Raisas (Condoleeza Rice) mantra :

“Mums jātiek galā ar pasauli, kāda tā ir, bet nav jāsamierinās ar pasauli, kāda tā ir,” labi noder kā šīs grāmatas uz rīcību orientēts kopsavilkums.

Tas, ko esam mācījušies no starptautiskās pieredzes – proti, kā saprast ilgtspējīgu attīstību un kā to veicināt globalizācijas laikmetā – jau tika aplūkots grāmatas 7. nodaļā.

Mums vispirms jāredz un jāsaprot, kādā veidā ir organizēta politiskā, ekonomiskā, sociālā un vides realitāte. Tikai pēc tam ir lietderīgi noteikt rīcības stratēģiju, spēlētājus un viņu instrumentus. Stratēģiskie principi nevar būt atkarīgi no aizvien jaunām konvencijām, aizvien jaunām sammitu rezolūcijām, arī ne no jauniem palīdzības vai struktūrfondiem. Tie lielā mērā ir atkarīgi no spēlētājiem, kuri darbojas šodien, rīt un tuvākajā nākotnē, no tiem, kuri ir nolēmuši darboties ilgtspējīgas attīstības labā, kurus nevar piekukuļot, kuri neiesaistās krāpšanā un korupcijā, kurus neierobežo karš, fumigācija vai strukturāla vardarbība.

Aplūkojot šeit atspoguļoto Brazīlijas, Vācijas, Latvijas, kā arī citu valstu pieredzi, rodas pārlicība, ka, lai garantētu attīstības ilgtspēju, pilsoniskās sabiedrības organizētajai daļai vienmēr būtu jāparedz būtiska loma attīstības politikas plānošanā un ieviešanā. Eiropā šis ir lielāks izaicinājums Austrumeiropas pārejas sabiedrībām nekā “vecajām” Rietumeiropas demokrātijām.

Visplašāk izskņējušais gadījums visā Baltijas reģionā ir Lietuvas atomelektrostacija Ignalina III.

Triju Baltijas valstu valdības strīdas par to, cik liela teikšana katrai no tām būs šajā jautājumā, bet ne par to, vai jaunais spēkstacijas bloks būtu jāceļ pēc iespējas drīz. Taču Ziemeļvalstu padomes Vides komitejas un Baltijas asambleja, kas Daugavpilī sanāca 2007. gada 26. janvārī, saklausīja satraukumu šī reģiona pilsoniskajā sabiedrībā. Pat Indulis Emsis, bijušais Latvijas ministru prezidents un tagadējais Baltijas Vides komitejas priekšsēdētājs, nosauca kodolenerģiju par enerģijas formu, kas pieder pagātnei.

Droši vien iemesls tam bija Ziemeļvalstu politiķu diezgan lielā skepse par jaunās AES celtniecības iecerēm. Dānijas parlamenta locekle Kristina Tūborga Jensena (Kristin Touborg Jensen) sanāksmei atgādināja par ES nesen pieņemto enerģijas stratēģiju, kas liek uzsvāru uz alternatīviem enerģijas veidiem. Norvēģijas parlamentārietim Asmundam Kristofersenam (Asmund Kristoffersen), Ziemeļvalstu padomes Vides komitejas priekšsēdētājam, par atomenerģiju bija tik kritiskas piezīmes, kādas sen vairs nebija dzirdētas.

Tādi politiķi kā I. Emsis aizvien jūtīgāk reaģē uz pieaugošo sabiedrības kritiku attiecībā uz atomenerģiju bez attiecīgiem drošības pasākumiem. Baltijas valstis apsver “būvēt vai nebūvēt” krātuvi radioaktīvajiem atkritumiem, kad Ignalinas pēdējā reaktora darbība tiks pārtraukta 2009. gadā.

Pilsoniskās sabiedrības satraukums Baltijas valstīs vēl nav pārāk liels, bet šķiet, ka Vācijas ES prezidentūras dienaskārtība 2007. gada pirmajai pusei ir veicinājusi sabiedrībā apziņu par energopolitikas ciešo saistību ar klimata pārmaiņām. Šī apziņa atspoguļojas NVO darbībā, kas arvien vairāk vērsta uz tādiem jautājumiem kā Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija. Šīs nevalstiskās organizācijas darbojas arvien fokusētāk, pamazām uzlabojot sadarbību gan nacionālajā, gan internacionālajā līmenī. Tādā veidā tās lēnām panāks Baltijas valstu politiskās kultūras pārorientāciju uz saskaņotu politisku rīcību valsts energopolitikā un oligopolistisko enerģijas piegādātāju, kā, piemēram, *Electricité de France* un *RWE* vai valsts uzņēmumu *Lietuvos Energija*, *Latvernergo* un *Eesti Energia*, monitoringu.

Ko sagaidām no pilsoniskās sabiedrības un tās nevalstiskajām organizācijām? Savu biedru acīs NVO cenšas panākt sociālas, ekonomiskas un politiskas pārmaiņas. NVO morālais spēks tās padara nevis par reprezentatīvās, bet gan par **līdzdalības** demokrātijas galveno izpausmes līdzekli. NVO būtu jāveicina atklātāka demokrātija pašu sabiedrībā un taisnīgākas attiecības starp globālās arēnas lielajiem un mazajiem spēlētājiem. NVO būtu jāuzņemas uzrauga loma sabiedrības interesēm būtiskās jomās: piemēram, veselības aprūpē, kā arī pārtikas un vides kvalitātes noteikšanā.

NVO UN POLITISKĀ UZRAUDZĪBA

Uz dažādu pieredzi balstītajām attīstības interpretācijām vajadzētu novest pie tādiem analītiskiem secinājumiem, kas veicinātu globālās attīstības priekšnoteikumu uzlabošanu. Faktiski globālā varas koncentrācija ir radījusi pastiprinātu strukturālu atkarību starp centru un perifēriju konkrētās sabiedrībās, kā arī starp centrālajiem un perifēriālajiem reģioniem globālā kontekstā.

Salīdzinājumā ar līdzīgām debatēm par globālām atkarībām pagājušā gadsimta 60. un 70. gados mūsdienās atšķirība starp Ziemeļiem un Dienvidiem, Rietumiem un Austrumiem ir mazāk nozīmīga, jo Ziemeļu elite ir cieša sabiedrotā Dienvidu un Austrumu elitei.

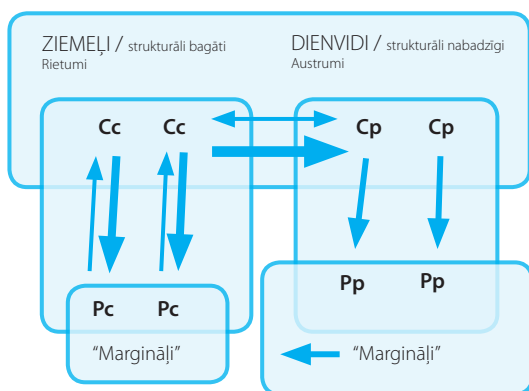
Šodien tās kopā veido kaut ko, ko varētu saukt par **globālo hiperburžuāziju**, kas ir globalizācijas lielāka ieguvēja, jo ieņem dominējošo lomu starptautiskajā finanšu vadībā.

Vairāk vai mazāk naidīgās attiecības starp hiperburžuāziju un pretējo **globālo sociālo šķiru** šķiet kā atgriešanās kaut kāda veida post-Mančestras (postindustriālajā) kapitālismā. Šajās attiecībās parādās arvien vairāk jauna imperiālisma pazīmju, gan politekonomiskajā, gan politkomerciālajā, gan politmilitārajā (atcerēsimies Kolumbijas un Irākas gadījumus) dimensijā.

Tālāk ievietotās shēmas augšējā (gaiši pelēkā) daļā parādīta Ziemeļrietumu un Dienvidaustrumu elites interešu homogenizācija. Marginālos sektorus Ziemeļrietumos un Dienvidaustrumos atdala šo sektoru savstarpējā konkurence. Šo shēmu zināmā mērā var arī piemērot attiecībām starp Rietumiem un pārejas ekonomikas Austrumiem (tumši pelēkie un melnie "marginālie" sektori).

Pašreizējās globalizācijas politikas zaudētāji ir tie, kuri ir atkarīgi no nopelnītās algas, tie, kuri ir pašnodarbināti, un tie, kuri ir zaudējuši savas bijušās nacionālās valsts sociālo aizsardzību. Taču sociālajā statistikā ir arī daudz tišu nepareizību: tiek uzrādītas tādas kategorijas kā mazie uzņēmumi, ģimenes uzņēmumi, pašnodarbinātie, kad patiesībā ar to visu ir domāti papīra un kartona savācēji, kas naktī ar ratiņiem klimst pa pilsētas ielām. Tas pats ir ar ārpalpojumiem (outsourcing), kas mūsdienās vairumā valstu nozīmē darbu nodošanu "neformālajam sektoram." Tātad pastāv liela sabiedrības daļa, kas atrodas ārpus globālās ekonomikas vai, labākā gadījumā, attiecības ar globālajiem tirgiem uztur caur pakalpojumu piedāvājumiem, bet nav interesanta kā tirgus ekonomikas mērķa grupa. Shematiskais šādas situācijas atspoguļojums globālajā līmenī parādīts zīmējumā.

Strukturālā heterogenitāte un atkarība Daļēja sektorāla alianse globalizācijas procesā

Cc centrālais Centrs - Ziemeļu kapitāla un finanšu sektori.

Pc perifēriālais Centrs- no darbaspēka atkarīgie Ziemeļu sektori.

Cp centrālā Perifērija - Dienvidu un Austrumu kapitāla un finanšu sektori.

Pp perifēriālā Perifērija - no darbaspēka atkarīgie Dienvidu un Austrumu sektori.

"Margināli" - sabiedrības daļa, kas nav vai ir tikai daļēji saistīta ar tirgus ekonomiku.

Iekrāsotie laukumi - galvenās interešu homogenizācijas jomas.

Vektori - relatīvā politiskā un ekonomiskā iedarbība un ietekmes virzieni.

Neatkārtojot 1960. un 1970. gada diskusijas, ir tomēr svarīgi pievērsties rīcības stratēģijai un arī nepieciešamībai mainīt šīs realitātes un tendences.

Ja nacionālās valstis nebūs nobriedušas formulēt alternatīvas šādai attīstības shēmai, uzmani-ba neizbēgami tiks vērsta uz citiem politiskajiem spēlētājiem – uz pilsonisko sabiedrību kopu-mā un it īpaši uz vairākām starptautiskām NVO.

NVO varētu attīstīt jaunu politisko kultūru kā pamatu labākai ilgtspējīgas attīstības izpratnei.

NVO UN POLITISKĀ KOMUNIKĀCIJA

Nevalstisko organizāciju (NVO) piemēri

- Privātās brīvprātīgo organizācijas.
- Sabiedriskās organizācijas.
- Vietējās iedzīvotāju organizācijas.
- Arod biedrības.
- Dzimumu interešu grupas.
- Kultūras biedrības.
- Reliģiskas grupas.
- Sektas.
- Labdarības organizācijas.
- Sabiedriskie un sporta klubi.
- Vides aizsardzības grupas.
- Profesionālās apvienības.
- Akadēmiskās organizācijas.
- Patērētāju biedrības.
- Alternatīvie mediji.
- Aizsargi/zemessargi.

Notiek starptautiskas debātes par to, vai visas šīs institūcijas pēc definīcijas pieskaitāmas pilso-niskai sabiedrībai. Taču saskaņā ar šī teksta loģiku svarīgāk ir saprast to, ka uzskaitītajām orga-nizācijām ir liels potenciāls nosargāt kritisko distanci starp sevi un valsts institūcijām. Turklāt tās var nodrošināt idejai par racionalitāti “piemērotu tribīni.”

Vācu filozofs Jirgens Hābermāss (Jürgen Habermas) uz šī pieņēmuma ir balstījis savas sociālās teorijas. Viņa grāmata “Komunikatīvās darbības teorija” ir pavērsiens mūsdienu sociālās teorijas vēsturē. Hābermāss racionalitāti vairs neuzskata par subjektīvu, bet gan par starpsubjektīvu. Racionalitāte attīstās cilvēku mijiedarbībā tad, kad tie tiecas komunicēt, būdami patiesi, godīgi un uzticami. Šādā “ideālas sarunas situācijā”, ko neietekmē ārējs spiediens, var sagaidīt, ka tikai labākie argumenti tiks ņemti vērā un konflikti tiks risināti, racionāli vienojoties. Ja uzskatām šo par labāko pamatu dažādu kultūru, reliģiju un tautu savstarpējai cieņai, tad kļūst vairāk kā skaidrs, ka pašreizējai konfliktu vadības remilitarizācijai kā globalizācijas politikas sastāvdaļai ir maz kopēja ar intelektuālu sociālo uzvedību. Remilitarizāciju šodien varam vērot gan Buša

(Irāka), gan Putina (Krievijas stratēģiskos valsts amatus saņem militāro aprindu vai izlūkdienestu pārstāvji) izpildījumā.

Nacionālās politikas upurēšanas cēloņi meklējami necieņā pret heterogenitāti jeb daudzveidību sociālajā domāšanā un rīcībā, kas vērojama politiskajā un ekonomiskajā elitē, un tiešajā labumā, ko tā gūst no ciešas globālas sadarbības, daudz nevaicājot par savu valstu sabiedrības vērtībām un interesēm. Starptautiskā sadarbība attīstības jomā, kas sākās jau pirms 60 gadiem, veicināja gan Ziemeļu un Dienvidu, gan Rietumu un Austrumu pārejas valstu elites vērtību un kopējo interešu homogenitāti.¹⁴²

Padomju ietekmes beigas 80. gadu nogalē, tā sauktā zudusī dekāde Latīņamerikā 80. gados, finanšu politikas krīze Dienvidaustrumāzijā 90. gados – visi šie notikumi deva papildu impulsu homogenitātes vīzijai un dažādām sabiedrībām dažādās dabas un kultūras vidēs automātiski samazināja iespēju izvēlēties atšķirīgas (tām atbilstošas) attīstības koncepcijas.

Šeit apkopotajiem argumentiem bija liela nozīme debatēs par strukturālām atkarībām PTO dibināšanas laikā 1995. gadā (skat. 5. nodaļu). Kopš tā laika – un daudz izteiktāk nekā pirms tam – citi modeļi, kas atbalstīja sabiedrības vajadzības un prasības, vairs netika ņemti vērā, un jebkurš alternatīvs attīstības ceļš tika vēl vairāk marginalizēts.¹⁴³ Norādes uz šo procesu devis Franciss Fukujama (Francis Fukuyama) savā grāmatā “Vēstures beigas un pēdējais cilvēks” (1992).

Rietumeiropas konservatīvie un arī sociāldemokrāti šo attīstību interpretēja kā ļoti nozīmīgu fāzi jaunai kapitālisma orientācijai tai izpratnē, ka automātiski tuvojās beigām valstu loma kā nacionālu un internacionālu konfliktu politiskajam šķīrējam.

Meklējumi pēc jaunām saiknēm starp sabiedrību un valsti ir jāleģitimē, prasot, kā veidot nākotni, nevis skatoties atpakaļ uz veco padomju, ķīniešu vai kubiešu sociālismu un veco Bismarka laiku kapitālismu. Entonijs Gidenss (Anthony Giddens), Tonijs Blērs (Tony Blair) tirgus politikas padomnieks, saredz vajadzību pēc globalizācijas konfliktu mazināšanas stratēģijas, bet tikai savienojumā ar radikālu demokratizāciju.¹⁴⁴ Un tā jau ir kritiska domāšana, kas atbalsojas sabiedrības uzvedībā.

¹⁴² Starptautiskās Rekonstrukcijas un attīstības bankas (Pasaules Bankas grupa) dibināšanu 1945. gada jūlijā var uzskatīt par sākumpunktu “attīstības” globalizētam iztulkojumam.

¹⁴³ Chakravarthi Raghavan. *New World Trade Order in a World of Disorder*. Penang, 1995.

¹⁴⁴ Pēc “Third Way” (Trešais ceļš) 1998. gadā Entonijs Gidenss (Londonas Ekonomikas augstskolas direktors) 2001. gadā kritiķiem atbildēja ar “The Third Way and its Critics” (“Trešais ceļš un tā kritiķi”) un vēl joprojām argumentē par Eiropas sociāldemokrātijas modernizāciju un pret vadības grožu nodošanu konservatīvo un brīvā tirgus piekritēju rokās.

UZ GLOBĀLĀS ATTĪSTĪBAS POLITIKAS ĪSTENOŠANU FOKUSĒTĀS NVO

Eiropas Savienības dalībvalstu NVO ir samērā aktīva sadarbība. Dažas no politiski aktīvākajām NVO ir mobilizējušās, lai palielinātu spiedienu uz savām valdībām Tūkstošgades attīstības mērķu (TAM), īpaši iepriekš minētā 8. mērķa īstenošanā.

Iespaidīgi ir tas, ka pie nesenu publiskotā monitoringa ziņojuma par Tūkstošgades attīstības 8. mērķi (Eiropa. Vai patiesš globālais partneris attīstībai?) redzējām kopā strādājam NVO gan no vecajām, gan no jaunajām ES dalībvalstīm.¹⁴⁵

ES mēroga globālās attīstības NVO tīkla dalībnieki

CIDSE

Austrija	AGEZ; KOO; ÖFSE
Beļģija	Broederlijk Delen
Čehija	People in Need
Dānija	MS
Igaunija	Estonian Development Cooperation Roundtable
Vācija	Misereor; VENRO
Somija	Finnish National Platform
Francija	CCFD; Coordination SUD
Ungārija	HAND
Īrija	Trócaire; DOCHAS; Debt and Development Coalition
Itālija	VnM/FOCSIV
Latvija	LAPAS
Lietuva	KNOPC
Luksemburga	Caritas Luxembourg
Malta	Kopin Malta
Nīderlande	Cordaid
Polija	Grupa Zagranica
Portugāle	Portuguese Platform of NGOs
Slovākija	MVRŌ, Slovak NGOs Platform
Slovēnija	SEECRAN
Spānija	Campaña Pobreza Cero
Zviedrija	Caritas Sweden
Šveice	Fastenopfer; Swiss NGO Coalition
Lielbritānija	CAFOD; BOND

Šīs NVO sadarbojas galvenokārt, lai palīdzētu Āfrikas sabiedrībām, kas, izplatoties nabadzībai un pieaugot dabas resursu pārtēriņam visā kontinentā, slīgst arvien dziļākā attīstības krīzē. Samērā skeptiski jāvērtē izredzes panākt ilgtspējīgu attīstību kā valsts politiku Āfrikā, Rietumāzijā, plaukstošajā Austrumāzijā, kā arī Latīņamerikas lielākajā daļā.

¹⁴⁵ Šis ziņojums, kuru organizēja CIDSE (Starptautiskā sadarbība attīstībai un solidaritātei), pievērš uzmanību ES lomai Tūkstošgades mērķu īstenošanā attiecībā uz 8. mērķi. Pēc CIDSE ieskatiem īpaša nozīme ir bijusi ANO Tūkstošgades +5 sammitam, resp., PTO ministru sanāksmei 2005. gadā Honkongā.

Galvenie CIDSE ziņojuma atzinumi ¹⁴⁶

- Pozitīvi vērtējams tas, ka TAM 8 izdevies vērst uzmanību uz nepieciešamību saskaņot pilnīgi visu valsts politiku ar mērķi mazināt nabadzību.
- Tomēr šis neatliekamais uzdevums uz pusi samazināt globālo nabadzību līdz šim neatspoguļojās paveiktajā vai apspriestajā. Savtīgu interešu izvirzīšana augstāk par to bērnu un ģimeņu interesēm, kurām šodien ir liegts atbilstošs uzturs, izglītība, veselības aprūpe un kvalitatīvs dzēramais ūdens, joprojām ir tas, kas kavē nepieciešamās izmaiņas vai liek tām notikt pārāk gausi.
- Vairums Eiropas donoru nesniedz ANO noteikto palīdzību vismazāk attīstītajām valstīm, tomēr septiņi šo mērķi ir sasnieguši un vairums donoru kopš 2000. gada savu palīdzību šīm valstīm palielinājuši.
- Četri ES donori – Portugāle, Beļģija, Itālija, Dānija – piešķir vairāk nekā 75% savas palīdzības vismazāk attīstītajām valstīm, taču daudzas piešķir vairāk nekā pusi vismazāk attīstītajām valstīm vai citām valstīm ar zemiem ienākumiem.
- Gadījums ar cukuru parāda, cik lielā mērā pašu intereses liek ignorēt nabadzīgo valstu intereses. Par 73% paaugstinātais pabalsts ES cukura ražotājiem kaitē, nevis palīdz nabadzīgajiem.

Pēc šī ziņojuma Eiropas NVO formulēja **savus ieteikumus**, vēršoties ne tikai pie savām valdībām, bet arī pie *OECD* dalībvalstīm un it īpaši to valdību līderiem, kuri pulcējās PTO konferencē 2005. gada decembrī Honkongā:

- Jābūt vairāk atbildīgumam un līdzdalībai ziņojumu un lēmumu pieņemšanas procesos attiecībā uz TAM. Šajos procesos jāiesaista Eiropas un nacionālie parlamenti, kā arī pilsoniskā sabiedrība.
- ES līmenī Eiropas Komisijai jāturpina stingrs monitorings, katru otro gadu pārskatot vispārējo ES progresu saistībā ar 8. mērķi (kontekstā ar ANO Ģenerālasamblejas pārskatiem par *Tūkstošgades deklarācijas* un Finansējuma attīstībai (FA) mērķu sasniegšanu).
- Jāpārskata ES ziņojumu ietvars, iekļaujot rādītājus par globālo pārvaldību un līdzdalību. Jāvienojas par kopēju definīciju *Oficiālai attīstības palīdzībai*, lai nodrošinātu, ka ar OAP saprot reālu resursu transfertu uz attīstības valstīm.
- ES donoriem jāvienojas par jaunu OAP definīciju, kas neietvertu parādu atvieglojumus un visu nesamaksājamo eksporta kredīta parādu dzēšanu. Donoriem jāvienojas arī par to, ka līdz 2010. gadam pilnībā jāatdala visa veida palīdzība, t.sk. pārtika un tehniskā sadarbība, palīdzība visām attīstības valstīm (šos jautājumus izskatīja G8 sanāksme Gleniglā 2005. gadā).
- Eiropas valstīm jāpieprasa starptautiskiem finanšu institūtiem ieviest lielāku atklātību, padarot publiski pieejamus valdes sēžu protokolus un citus svarīgus dokumentus.

¹⁴⁶ CIDSE Shadow Report on European Progress towards MDG8. Brussels, May 2005.

Tādas iniciatīvas kā *CIDSE* ziņojums dod pamatu cerībai, ka no "Rio gara" tomēr vēl ir palicis jaunu globālu partnerību iedīgļi, kas varētu novest pie praktiskām programmām un politikas, kura pievērstos gan vides, gan attīstības krīzei. Ziemeļu-Dienvidu-Austrumu attiecības varētu risināt ar pieaugošo globālās vides krīzi saistītos jautājumus un vienlaikus cīnīties par taisnīgākām starptautiskām ekonomiskām attiecībām. Tādējādi tiktu likti pamati ilgtspējīgas attīstības veicināšanai.

NVO UN ATTĪSTĪBA

Rio politiskās vienošanās pamatā bija princips - **kopēja, bet diferencēta atbildība**. Šis princips atzina, ka globālā ekoloģiskā krīze ir jārisina taisnīgā ceļā – sadarbojoties ar partneriem un cenšoties pārvarēt 8. nodaļā aprakstītās atkarības. Rio sammits apliecināja, ka augsti industrializētās valstis vēsturiski un arī šobrīd ir lielā mērā atbildīgas par globālās vides izlaupišanu, ka augsti industrializētajām valstīm ir pārāk liela ekoloģiskā pēda un tās ir uzkrājušas daudz vairāk resursu nekā tām pienāktos, un tieši tādēļ tām ir arī proporcionāli lielāka atbildība par vides problēmu risināšanu.

Diemžēl vairāk nekā 14 gadu laikā progresīvā attīstība, kas sekoja Rio sammitam, ir manāmi zaudējusi tempu. "Rio gars" šķiet kaut cik, ja ne pavisam, noplacis. Viens no "tehniskajiem iemesliem" tam varētu būt tas, ka *Rīcības programmai 21. gadsimtam* un *Rio deklarācijai* nebija ne skaidras pakļautības sistēmas, ne spēcīga dienesta šo ideju īstenošanai.

Labāk situēts zemnieks Rietumāfrikā

Johannesburgas Pasaules sammits par ilgtspējīgu attīstību 2002. gada jūnijā noslēdzās bez politiska paziņojuma, jo plaša starp Ziemeļu un Dienvidu valstīm bija nepārvarami plaša. Rio pieņemtā Rīcības plāna "īstenošanas krīze" ļāva turpināties pasaules vides noplicināšanai. Ik gadus turpina izzust vai degradējas 14 miljoni hektāru meža, arvien vairāk atmosfērā izplūst siltumnīcas efektu pastiprinošas gāzes, bet prezidents Dž. V. Bušs ir noraidījis Kioto protokolu, un pašreizējie mērķi izmešu samazināšanai ir acīmredzami nepietiekami. Paredzama ūdens trūkuma izraisīta krīze daudzviet pasaulē un tādas jaunas tehnoloģijas kā ģenētiskā inženierija rada jaunus draudus videi un veselībai.

Arī sestās PTO ministru konferences mērķis 2005. gada decembrī Honkongā bija veicināt četrus gadus vecā Dohas Attīstības rīcības plāna sarunu raunda noslēgšanu līdz 2006. gada beigām.¹⁴⁷ Galvenās tēmas Honkongā joprojām bija tās pašas kā sākumā, 1986.-1994. gada Urugvajās raundā, kas radīja PTO:

- Lauksaimniecība un ne-lauksaimniecības preču piekļuve tirgiem.
- Tarifu samazināšana tūkstošiem preču.
- Subsīdiju samazināšana zemnieku saimniecībām.
- Sarunu noslēgšana par tirdzniecību ar pakalpojumiem (GATS).

Honkongā gaidīto 10 000 dalībnieku pārstāvji pirms konferences nebija pārāk optimistiski noskaņoti par izredzēm PTO ietvaros atrisināt konfliktus, saistītus ar šiem vitāli svarīgajiem jautājumiem. Kārtējo reizi par lielāko problēmu tika uzskatīta Buša valdība. Argentīnas nemieri 2005. gada novembrī pret ASV brīvā tirgus politiku un Visamerikas sammitā ierosinātās iniciatīvas bija tikai ģenerālmēģinājums pirms PTO konferences.¹⁴⁸

Bet tieši īstajā laikā 2006. gada Nobela prēmija tika piešķirta tās patiesi cienīgam ekonomiskās attīstības un sociālā miera simbolam, pilnīgam PB un SVF pretmetam, *Grameen* bankai Bangladešā, kura kopš 1976. gada ar miljoniem mikro kredītu ir veicinājusi ekonomisko un sociālo attīstību.

Grameen bankas dibinātājs Mohameds Junuss (Mohammed Junus) saprata, ka nav iespējams ilgstošs miers, ja liela sabiedrības daļa nespēj izlauzties no nabadzības. Mikro kredīti ir daudziem devuši šādu iespēju. Attīstība no apakšas veicina arī demokrātiju un cilvēktiesības.

¹⁴⁷ Sestā PTO ministru konference notika Honkongā, Ķīnā, no 2005. gada 13.-18. decembrim. Ministru konferences ir PTO augstākā lēmējinstanču, kas sanāk vismaz reizi divos gados un nosaka organizācijas politisko virzienu.

¹⁴⁸ Ceturtais Organization of American States sammits notika 2005. gada novembrī Buenosairesas jūrmalas kūrortā Mardelplatā. Tajā piedalījās visi Ziemeļamerikas, Centrālamerikas un Dienvidamerikas prezidenti. Buša globalizācijas izpratnes negatīvās sociālās sekas bija ārkārtīgi saniknojušas Latīņamerikas pilsonisko sabiedrību un vairāk kā jebkad noskaņojušas to pret Bušu.

NVO, DROŠĀ PĀRTIKA, BIODAUDZVEIDĪBA UN ĢMO

Trīs lietas (kā norādīts 6. nodaļā) ir būtiskas cilvēces attīstībai tuvākajā un tālākajā nākotnē: ūdens, enerģija un bioloģiskā daudzveidība. Valstis ar lielu bioloģiskās daudzveidības bagātību atrodamas abās ekvatora pusēs – Brazīlija, Kolumbija, Filipīnas, Kenija u.c. Starp starptautiskajām NVO un pamatiedzīvotājiem vienā pusē un pārtikas un farmaceitiskiem uzņēmumiem, kā arī dažiem botāniskiem dārziem (*Kew Gardens*, Londonā) otrā pusē jau vairākus gadu desmitus risinās politisks, ekonomisks un zinātnisks strīds par īpašumtiesībām uz floras un faunas ģenētisko struktūru.¹⁴⁹

Taču bioloģiskā daudzveidība ir svarīga arī Ziemeļu valstīs, īpaši tas attiecas uz pārtikas un eļļas sēkļu daudzveidību. Tādas NVO kā *Greenpeace* ir piemērs aktīvai pretestībai pret videi bīstamu un neilgtspējīgu lauksaimniecības produkciju Eiropas Savienībā. 2005. gada augustā *Greenpeace* pētnieki atklāja pretlikumīgu biotehnoloģiju giganta *Monsanto* patentu pieteikumu, kas to piešķiršanas gadījumā

ļautu uzņēmumam kontrolēt šķirnes cūku audzēšanu un vaislu visā pasaulē. *Monsanto* jau līdz tam bija slavens ar savu agresīvo mārketingu tādiem ģenētiski modificētiem (ĢM) graudaugiem kā ĢM sojai un ĢM kukurūzai, kā arī ar plašam monopolam uz visāda veida sēklām.

Greenpeace noorganizēja plašu kampaņu, kurā tā skaidroja lietas plašāko kontekstu un brīdināja par to, ka *Monsanto* agresīvā patentu prakse, nenovelkot pietiekami skaidru robežu starp ģenētiski modificētām un parastām graudaugu kultūrām, apdraud pasaules pārtikas drošību un bioloģisko lauksaimnieku iztiku. *Greenpeace* pieprasīja patentu pieteikuma atsaukšanu.

Pieteikums, kas iesniegts Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijā (PIŪO) Ženēvā, satur prasību uz patentu piešķiršanu vairāk nekā 160 valstīs. To skaitā ir Lielbritānija, Vācija, ASV, Krievija, Brazīlija, Austrālija, Ķīna un Indija. Ja patenti tiktu piešķirti, ASV bāzētais uzņēmums *Monsanto* varētu cūku audzētājiem un turētājiem liegt audzēt cūkas ar noteiktām īpašībām un pielietot noteiktas audzēšanas metodes vai arī piespiest tos maksāt atlīdzību par patenta izmantošanu. Patenti ietver tradicionālās cūku audzēšanas metodes, kā arī specifisku cūku dabisko ģenētisko īpašību atlasī, kas liktu cūkām ātrāk pieņemt svarā.

Monsanto vēlas iekļūt noieta tirgū, kuru pievilcīgu padara visā pasaulē pieaugošās prasības

¹⁴⁹ Elmārs Rempčiks (Elmar Römppczyk) šo strīdu ir detaļās un kā starptautiskās attīstības politikas sastāvdaļu iztirzājis savā 1998. gadā izdotajā grāmatā "Biopolitik – der Reichtum des Südens gegen Technik und Kapital des Nordens" ("Biopolitika – Dienvidu bagātība pret Ziemeļu tehniku un kapitālu").

pēc gaļas produktiem. *Monsanto* grib patentēt paātrinātu cūku audzēšanu, kas paātrinātu arī apgrozījumu. Problēma ir tā, ka šīs cūkas būtu patentētas ar visiem pēcnācējiem un par patenta izmantošanu būtu *Monsanto* jāmaksā atlīdzība. *Greenpeace* grib, lai *Monsanto* atsauc pieteikumus patentiem uz mājlopiem un sēklām, kā arī izbeidz patenta likumu pārkāpšanu un bioloģisko pirātismu.¹⁵⁰

Kopš 2001. gada ES Komisija var tiesiskā ceļā izšķirt ārkārtīgi pretrunīgo jautājumu par ģenētiski manipulētiem organismiem, pamatojoties uz *Direktīvas 2001/18 26.a pantu* - "Pasākumi negribētas ĢMO klātbūtnes novēršanai". Divi šī panta punkti īpaši pievērš NVO uzmanību:

- "Dalībvalstis var veikt atbilstošus pasākumus, lai novērstu negribētu ĢMO klātbūtni citos produktos."
- "Komisija apkopo un koordinē informāciju, pamatojoties uz pētījumiem ES un nacionālajā līmenī, novēro attīstību dalībvalstīs saistībā uz līdzaspastāvēšanu un, pamatojoties uz šo informāciju un novērojumiem, izstrādā vadlīnijas ģenētiski modificētu, tradicionālu un bioloģisku graudaugu līdzaspastāvēšanai."

NVO uzskata, ka ar šo direktīvu ES Komisija dalībvalstu ziņā atstāj labas lauksaimniecības prakses kodeksa ieviešanu, kas aizsargātu bioloģiskos lauksaimniekus un pārtikas ražotājus, kā arī ekoloģiski jūtīgās teritorijas, taču neļautu aizliegt reģionālu ĢMO kultivēšanu un apstrīdētu jebkādas "neatbilstošus" bioloģisko lauksaimnieku īstenotus ierobežojošus pasākumus. Pateicoties *Greenpeace* kampaņai, sabiedrībai un patērētājiem, kas neakceptē ģenētiski modificētus produktus, kļuva skaidrs, ka tāds globāls spēlētājs kā *Monsanto* vienmēr pastāvēs uz brīvā tirgus noteikumiem saviem produktiem. To varētu uzskatīt par normālu. Toties par "normālu" nedrīkstētu uzskatīt ciešo aliansi starp transnacionāla uzņēmuma finansiālām interesēm un valdībām, kuru uzdevums būtu gādāt par savu iedzīvotāju labklājību un savas valsts vides aizsardzību.

No šī konflikta sabiedrība un patērētāji uzzināja, ka tādas valstis kā Dānija, Austrija, Vācija un Nīderlande jau ir piekāpušās saviem "bioindustriju" (farmācija, sēklas, gēnu tehnoloģija) lobijiem, bet ES Komisija ir piekāpusies tādiem ASV "bioindustriju" uzņēmumiem kā *Monsanto*, *Gentech* un citiem. Jāpiebilst, ka Buša valdība 2003. gada 13. maijā iesniedza PTO sūdzību pret ES toreizējo *de facto* moratoriju pret ĢMO, lai atbalstītu *Monsanto* u.c.

Protestējošās NVO atbalsta starptautiskā vienošanās - Kartahenas protokols par bioloģisko drošību. Šis 2000. gadā Kolumbijas ostas pilsētā Kartahenā parakstītais dokuments ir pirmā juridiski saistošā vienošanās, kas nostiprina valstu suverēnās tiesības noraidīt vai aizliegt ĢMO, pamatojoties uz piesardzības principu.¹⁵¹

¹⁵⁰ Plašākai informācijai: Eriks Galls (Eric Gall), *Greenpeace* Eiropas struktūrvienības ĢMO konsultants, mob. tel. +91 98 116 82601 (Indijā), +32 (0)496 161 582. Kristofs Tens (Christoph Then), ĢI kampaņas aktivists, *Greenpeace International*, mob. tel. +49 171 878 0832. Jūdiša L. Kalovica (Judith L. Kalovits), mediju kontaktpersona, *Greenpeace International*, mob. tel. +31 621 296 914.

¹⁵¹ Biodrošības protokolu 2000. gada 29. janvārī beidzot – pēc vairākiem grūtiem sarunu raundiem, ko sarežģīja mazas ĢMO eksportētājvalstu grupas, kurā ietilpa ASV, Kanāda, Argentīna un to sabiedrotās Austrālija, Čīle un Urugvaja (t.s. Maiami grupa), iebildumi - pieņēma 50 valstu vides ministri un apmēram 130 valstu delegācijas.

ES nav ĢMO tirgus

- ES ar 455 miljoniem patērētāju ir viens no pasaules lielākajiem pārtikas produktu tirgiem.
- Tirgus vienīgi ne-ĢM pārtikas produktiem.
- Pieaugošs pieprasījums pēc ne-ĢM lopbarības produktiem.

“Bioprotokola” garā NVO organizē savu pretestību nelielai, bet spēcīgai *gentech* valstu grupai: Argentīnai, Kanādai, ASV. Globālā līmenī protestu mērķis ir arī PTO, kam savā Honkongas sammitā iznāca nopietni “paklupt”.

Eiropas līmenī protesti ir vērsti pret Eiropas Pārtikas drošības pārvaldi (EPDP). EPDP tika dibināta kā interesēto pušu platforma, un Eiropas Vides birojs to uzskata par apsveicamu soli ceļā uz labākām attiecībām starp nevalstiskām organizācijām un Komisiju pārtikas drošības jautājumos. Taču EPDP ir jāuzlabo gan darbs, gan darba kārtība, lai nodrošinātu augsta līmeņa veselības un vides aizsardzību. ĢM produktu nekaitīgums nav pierādīts. Patērētāju, vides un veselības aizsardzības grupas prasa EPDP komerciālās intereses likt otrajā vietā, pirmajā liekot sabiedrības un vides drošību. Patērētāju organizācijām un līdzīgām NVO kā *Greenpeace* bažas rada tādas EPDP preses relizes par ĢMO kā sekojošā.

EPDP ĢMO Zinātniskās komisijas atbilde Eiropas Komisijai par ĢM rīsiem LLRICE601

(precizēta 19.09.2006.)

ĢMO Zinātniskā komisija ir izvērtējusi pieejamos zinātniskos datus attiecībā uz ģenētiski modificētajiem rīsiem *LLRICE606*. Komisijas šodien izplatītajā paziņojumā norādīts, ka nav pietiekami datu, lai varētu sniegt pilnīgu riska novērtējumu atbilstoši EPDP ĢM vadlīnijām, Komisija, pamatojoties uz pieejamiem datiem par molekulām, sastāvu un nesen introducētā proteīna toksikoloģisko profilu, uzskata par **maz ticamu**, ka importētu, minimālu *LLRICE601* daudzumu saturošu gargaudu rīsu lietošana pārtikā vai barībā **varētu apdraudēt cilvēkus vai dzīvniekus**. Komisijas paziņojums tiks nosūtīts Eiropas Komisijai un dalībvalstīm, kas atbild par riska vadības pasākumiem attiecībā uz *LLRICE601*.¹⁵²

Līdzīgu ziņojumu, reaģējot uz vairāku ES dalībvalstu bažām par apdraudējumu cilvēku un dzīvnieku veselībai, EPDP publiskoja par ĢM kartupeli.

¹⁵² http://www.efsa.europa.eu/en/press_room/press_release/llrice601.html

ĢMO Zinātniskās komisijas atzinums sakarā ar paziņojumu (Nr. C/SE/96/3501) par ģenētiski modificētā kartupeļa EH92-527-1 ar mainītu cietes sastāvu izlaišanu tirgū saskaņā ar Direktīvu 2001/18/EC audzēšanas un cietes ražošanas nolūkos (precizēts 24.02.2006).

Komisija pieprasīja kartupeļa EH92-527-1 novērtējumu, jo pēc novērtēšanas nacionālajā līmenī vairākām dalībvalstīm bija radušies jautājumi.

Amilopektins **tiks izmantots galvenokārt** tehniskos nepārtikas produktos, piemēram, papīrā. Sastāva analīzes rāda, ka kartupelis EH92-527-1 **iekļaujas kartupeļiem paredzamo variāciju modeļos, izņemot ģenētisku modifikāciju rezultātā radušās izmaiņas cietes sastāvā(..), iespējamais transgēnu plūsmas risks videi ir niecīgs(..).**

Mazticamajā gadījumā, ja notiktu horizontāls gēnu sekvenču transferts starp ĢM kartupeli un baktērijām, baktērijas tomēr neradītu papildus risku cilvēku veselībai vai videi.¹⁵³

¹⁵³ http://www.efsa.europa.eu/en/science/gmo/gmo_opinions/1373.html

Ir vajadzīga un ir iespējama politiska rīcība un sadarbība valsts institūciju un nevalstisko organizāciju starpā visās minētajās jomās. Tā ir iespēja pavērt ceļu uz ilgtspējīgu attīstību.

